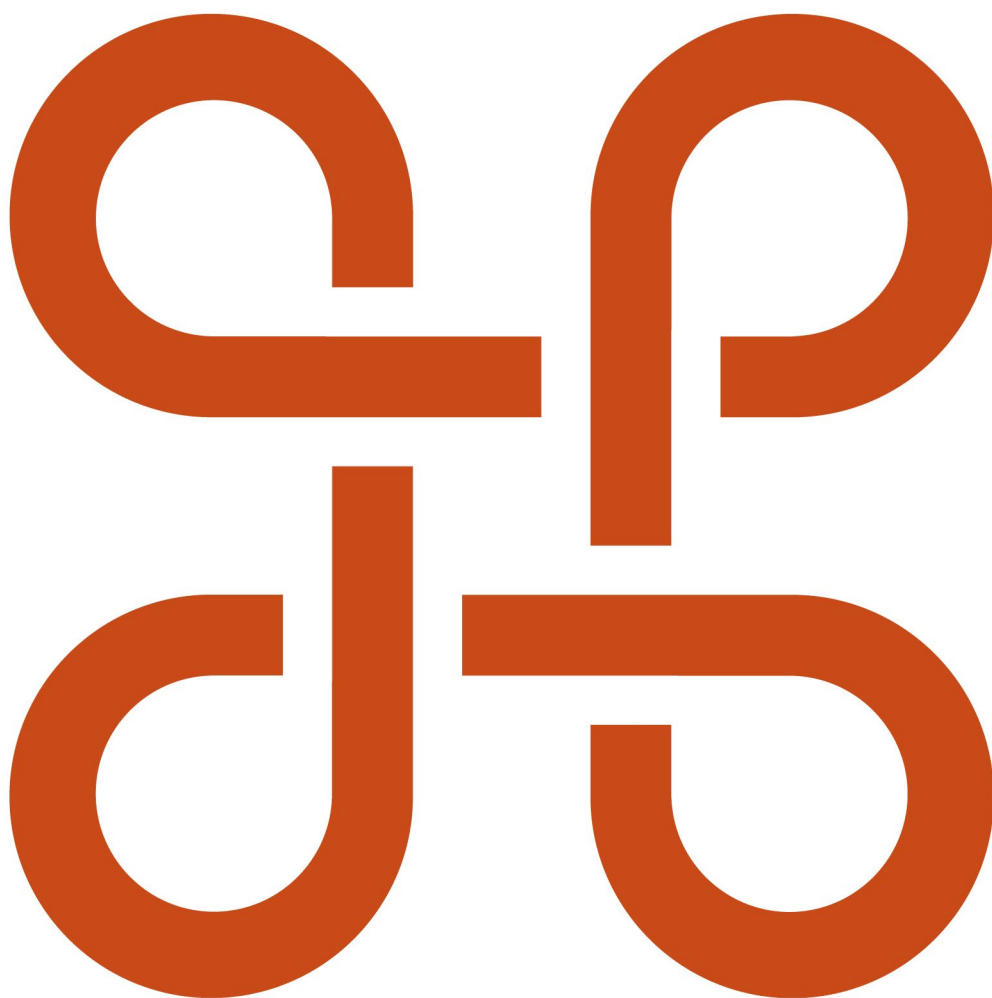

En långsiktig samlingsförvaltning för museisektorn

Redovisning av regeringsuppdrag i
Riksantikvarieämbetets regleringsbrev 2024

RIKSANTIKVARIÉÄMBETET

Riksantikvarieämbetet
Box 1114, 621 22 Visby
Tel 08-5191 80 00
www.raa.se
registrator@raa.se

Riksantikvarieämbetet 2024
En långsiktig samlingsförvaltning för museisektorn
Text: Ingen upphovsrätt
Bilder och illustrationer: Creative Commons licens CC BY där inget annat anges.
Villkor på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

Innehållsförteckning

Sammanfattning	7
Föremålsförvaring – sammanfattning av nuläge och lösningsförslag	8
Digital samlingsförvaltning – sammanfattning av nuläge och lösningsförslag	8
1. Inledning	10
1.1 Uppdraget till Riksantikvarieämbetet	10
1.2 Inriktning och avgränsningar	11
1.3 Genomförande av uppdraget.....	12
1.4 Nyckelbegrepp	13
2. Om samlingsförvaltning: en bakgrund	16
2.1 Detta är samlingsförvaltning	16
2.2 Styrning och normering av samlingsförvaltningen i Sverige	17
2.3 Om föremålsförvaring	19
2.4 Om digital samlingsförvaltning	20
2.5 Utvecklingen inom samlingsförvaltning i Sverige	21
3. Situationen för föremålsförvaringen	29
3.1 Beredskapsarbetets krav på säkerhet gällande föremålsförvaring	30
3.2 Energi och klimat.....	30
3.3 Lokalkostnader	32
3.4 Exempel på gemensamma lösningar för föremålsförvaring	32
3.4.1 Specialinriktade aktörer och Svensk museitjänst.....	33
3.4.2 Gemensam föremålsförvaring över organisatoriska nivåer ..	34
3.4.3 Gemensamhetslösningar inom kommuner	34
3.5 Centralmuseernas behov av föremålsförvaring.....	35
3.5.1 Inställning till gemensamma förvaringslösningar	37
3.5.2 Inställning till privata och offentliga fastighetsägare.....	37
3.5.3 Inställning till samlingsförvaltningslösningar sett till det förändrade säkerhetsläget	38
4. Situationen för den digitala samlingsförvaltningen	39

4.1 Beredskapsperspektivet inom digital samlingsförvaltning	40
4.2 Informations- och cybersäkerhetsrisker	41
4.3 Digital hantering av allmänna handlingar	43
4.3.1 Status på information i samlingsförvaltningssystem	43
4.3.2 Krav på bevarandestrategier och system för bevarande ..	43
4.4 Kostnader kring digital samlingsförvaltning	44
4.5 Exempel på hur museer löser sin digitala samlingsförvaltning idag...	45
4.6 Kartläggning av centralmuseernas digitala samlingsförvaltning	46
4.6.1 Centralmuseernas användning av öppen källkod	47
4.6.2 Långsiktig lagring och bevarande.....	47
4.6.3 Samordningsvinster för den digitala samlingsförvaltningen i bevarandefrågor	48
4.6.4 Samarbete med andra parter kring digital samlingsförvaltning	49
5. En analys av möjligheterna att öka samordningen inom samlingsförvaltning.....	51
5.1 Formella samarbeten.....	52
5.1.1 De centrala stiftelsemuseernas möjligheter	54
5.1.2 Ramavtal, gemensamma upphandlingar, gemensam kravställning.....	54
5.1.3 Kompetensdelning över organisationsgränser.....	55
5.2 Ökad styrning	55
5.2.1 Förutsättningar för staten att reglera för ökad interoperabilitet inom museisektorn.....	56
5.3 Gemensamma lösningar som tillhandahålls av staten	57
5.3.1 Exempel på gemensamma lösningar i staten	59
5.3.2 Förutsättningar för staten att tillhandahålla gemensam föremålsförvaring	60
5.4 Normering av digital samlingsförvaltning med hjälp av standarder	62
5.4.1 Standardisering av digital samlingsförvaltning.....	62
5.4.2 Metadatastandarder och gemensamma utbytesformat.....	63
5.5 Förutsättningar för gemensamma digitala tjänster	64

5.5.1 Förutsättningar för gemensamma infrastrukturella tjänster för lagring.....	65
5.5.2 Teknisk bearbetning och teknisk lagring vid delning av digitala tjänster.....	65
5.5.3 Personuppgiftsfrågor vid delning av digitala tjänster	66
6. Förslag för en långsiktig samlingsförvaltning i Sverige	67
6.1 Prognos för framtiden om inget görs.....	67
6.2 Förslag till en långsiktig lösning för förvaring av museisamlingar ..	69
6.2.1 Sveriges museimagasin för den statliga museisektorn	70
6.2.2 Ökat stöd för vissa icke-statliga kulturlokaler.....	72
6.2.3 Översyn av den statliga museisektorns avtalsbefogenheter gällande hyreskontrakt.....	72
6.3 Lösningförslag kring samordningsvinster för digital samlingsförvaltning.....	73
6.3.1 Utredda förutsättningar för skalfördelar genom en tjänst för samordnad digital lagring	73
6.3.2 Likrikta arbetssätt med hjälp av principer och rekommendationer i enlighet med SOU 2023:96.....	74
6.3.3 Tillfälligt bidrag för inventering, inhämtning och säkerkopiering av digital samlingsförvaltningsinformation i hela landet.....	74
Referenser.....	76
Bilagor	84
Bilaga 1. Referensparter för uppdragets dialoger och intervjuer	84
Bilaga 2. Enkät till centralmuseer om långsiktig samlingsförvaltning...	86
Bilaga 3. Sammanfattning av centralmuseernas enkätsvar	92
Sammanfattning av svaren kring fysisk föremålsförvaring.....	92
Sammanfattning av svaren kring digital samlingsförvaltning ...	100
Bilaga 4. Enkät till kunder hos Svensk museitjänst och sammanfattning av svar	106

Sammanfattning

Regeringen har gett Riksantikvarieämbetet i uppdrag att analysera och kartlägga förutsättningarna för museisektorns föremålsförvaring och digitala samlingsförvaltning samt lämna förslag på långsiktigt hållbara lösningar som även möter beredskapsarbetets krav på säkerhet. Underlaget till rapporten består av 50-tal dialoger med museisektorn och andra berörda aktörer samt av svaren på en enkät som skickats till samtliga centralmuseer och kunder till Svensk museitjänst. Uppdraget har i första hand omfattat den statliga museisektorn, men även andra museer inom det allmänna museiväsendet.

Funktionella och hållbara magasin och en god digital infrastruktur är centralt för museernas samlingsförvaltning. Museer har olika förutsättningar att bevara, utveckla och tillgängliggöra sina samlingar. Det försämrade säkerhetsläget i omvärlden ställer ytterligare krav på samlingsförvaltningen. Mindre museer har av resursskäl tydligare behov av gemensamma lösningar. Att dela tjänster och lösningar inom samlingsförvaltning har vid dialoger med museisektorn diskuterats som en möjlighet för att öka samordningen. Liknande frågor har utretts flera gånger sedan 1980-talet, där en del förslag genomförts, andra inte. Samordning genom exempelvis Svensk museitjänst och Digisam, har varit uppskattad, men långt ifrån tillräcklig.

I dialogen med centralmuseerna framhålls en avsaknad av tydliga riktlinjer eller krav på samlingsförvaltning. En tanke som museerna lyft är att det eventuellt behövs föreskrifter kopplade till museilagen om vad som förväntas av museerna i en aktiv samlingsförvaltning. Gällande föremålsförvaring ser Riksantikvarieämbetet inte att det idag finns fog för att förorda mer reglering och styrning genom exempelvis författningsändringar. När det gäller den digitala samlingsförvaltningen ser dock Riksantikvarieämbetet att det finns behov av ytterligare utredning.

Gemensamma lösningar kan medföra effektiviseringar och besparingar, men innebär ett utökat ansvar för den aktör som står för driften. Om staten tillhandahåller lösningen behöver hänsyn bland annat tas till konkurrensregler. Att samutnyttja resurser och finansiera lösningar mellan olika organisatoriska nivåer, exempelvis mellan statlig och kommunal nivå är inte oproblemiskt. Det finns flera exempel i landet på samverkan mellan museer, men oftast inom samma organisatoriska nivå.

Om inga åtgärder inom samlingsförvaltning genomförs på nationell nivå kommer museiorganisationer även fortsättningsvis att försöka hantera de olika utmaningarna var för sig. Det finns en risk att museer inte kommer att kunna upprätthålla den viktiga samhällsfunktionen att samla in, skydda och bevara kulturarv, på ett effektivt sätt.

Föremålsförvaring – sammanfattning av nuläge och lösningsförslag

Dialogen med museerna visar på att många organisationer har en ansträngd ekonomi där lokalrelaterade kostnader är en stor del av utgifterna. I nuläget ansvarar dessutom varje organisation för sin egen lokalplanering, vilket kräver enskilda resurser och specialkompetenser. Det finns museer i Sverige som uppger att deras samlingar förvaras i olämpliga magasin, och många brottas med ett eftersläpande uppordningsarbete. De flesta av centralmuseerna har behov av förbättrade förvaringslösningar och mer yta, men det saknas resurser. Bevarandet av vissa föremålsgrupper är särskilt utmanande, exempelvis acetat- och nitratnegativ och större föremål. Flera centralmuseer har, ur ett beredskapsperspektiv, en olämplig placering av sina magasin. Funktionen Svensk museitjänst är efterfrågad, men inte långsiktigt hållbar i sin nuvarande form.

Riksantikvarieämbetet föreslår att Sverige ökar ambitionerna på magasinområdet och ökar den nationella resiliensen gällande förvaring av landets föremålssamlingar genom:

- Att Riksantikvarieämbetet får i uppdrag att leda ett program- och projekteringsarbete i syfte att utveckla Sveriges museimagasin för samverkan kring främst den statliga museisektorns föremålsförvaring. Sett till beredskapsperspektivet bör detta påbörjas omgående, och behöver finansieras med ett tillfälligt anslag om 5 miljoner kronor per år under fem års tid. I förslaget ingår också att Statens fastighetsverk får i uppdrag av regeringen att tillhandahålla lokaler för Sveriges museimagasin.
- Att Boverkets stöd för vissa icke-statliga kulturlokaler, förordning (1990:573) tredubblas till 30 miljoner kronor. Detta eftersom det behövs ökade resurser för förbättringsåtgärder av magasin för museer inom det icke-statliga allmänna museiväsendet.
- Att regeringen ser över möjligheten att låta statliga museer ingå hyresavtal på upp till tio år, enligt 9 § förordning (1993:528) om statliga myndigheters lokalförsörjning, till skillnad från dagens sex år, eftersom långa hyreskontrakt är önskvärda för en långsiktig föremålsförvaring.

Digital samlingsförvaltning – sammanfattning av nuläge och lösningsförslag

Den digitala samlingsförvaltningen har kommit olika långt på Sveriges museer, mycket beroende på tillgång till kompetens och resurser. Idag ansvarar varje organisation för upphandling och migrering till nya system. Det kräver resurser och specialkompetenser hos varje museiorganisation. Digitisering och berikning av metadata sker ofta i projektform med tillfälligt anställda. Det innebär att den

kompetens som följer av projekten inte alltid finns kvar på museerna efter projektens slut. Vid digitisering får museer ökade förvaltningskostnader, då både fysiska och digitala samlingar behöver förvaltas.

I Sverige sköts det långsiktiga digitala bevarandet av samlingsinformation främst av leverantörer av samlingsförvaltningssystem. De största samordningsvinsterna kan enligt centralmuseerna uppnås inom områdena långsiktig lagring, kompetens och standardisering. Riksantikvarieämbetet bedömer att användningen av standarder är låg idag och att en ökad interoperabilitet inom museisektorn skulle leda till många önskvärda effekter.

Riksantikvarieämbetet föreslår att Sverige ökar ambitionerna inom den digitala samlingsförvaltningen och ökar den nationella resiliensen gällande museernas digitala samlingsinformation. För att både ge förutsättningar till samordningsvinster och höja säkerheten för den digitala samlingsinformationen föreslår Riksantikvarieämbetet följande åtgärder:

- Att Riksantikvarieämbetet ges i uppdrag att i samverkan med centralmuseerna och i samråd med Riksarkivet utreda förutsättningar för att implementera en lagringstjänst för långsiktigt bevarande av museernas digitala information byggd enligt Sunets tjänsteutvecklingsmodell. Samtliga centrala museimyndigheter bör ges i uppdrag att delta i arbetet.
- Att Riksantikvarieämbetet ges i uppdrag att utreda hur sektorsspecifik interoperabilitetsstyrning kan införas på museiområdet i enlighet med slutsatserna i SOU 2023:96 En reform för datadelning.
- Att Riksantikvarieämbetets anslag 7:1 förstärks med 4 miljoner kronor årligen under perioden 2026–2028 för att ge bidrag till det allmänna museiväsendet med ändamålet att inventera, inhämta och säkerhetskopiera digital samlingsinformation och därmed stärka resiliensen i hela landet.

1. Inledning

Landets museer förvaltar stora och oersättliga värden¹ i form av samlingar. Samlingar är en utgångspunkt för de kulturupplevelser som museer ger samhället, och en viktig resurs för forskning, kunskapsuppbyggnad och folkbildning. Museernas samlingar har tillkommit under lång tid. En betydande del i museernas arbete är att kontinuerligt utveckla och berika sina samlingar, såväl med fysiska föremål som med digitalt material. Det är en kunskapsmässig tillväxt som gör vårt gemensamma kulturarv levande.

Kulturarv är en av de viktiga samhällsfunktioner som är nödvändiga för att säkerställa samhällets grundläggande behov, värden och säkerhet:

”Den viktiga samhällsfunktionen avser förmågan att samla in, skydda och bevara det materiella, immateriella och digitala kulturarvet och dokumentation av kulturarvet samt upprätthålla verksamheter vid museer, bibliotek och arkiv.”²

Funktionella och hållbara magasin samt en god digital infrastruktur är centrala förutsättningar för museernas samlingsförvaltning och för fortsatt kunskapsuppbyggnad men även för att upprätthålla och säkerställa samhällsviktig verksamhet.

1.1 Uppdraget till Riksantikvarieämbetet

Uppdraget i Riksantikvarieämbetets regleringsbrev för 2024³ var formulerat på följande sätt:

Riksantikvarieämbetet ska analysera förutsättningarna för museisektorns föremålsförvaring och lämna förslag till en långsiktig lösning för förvaring av museisamlingar som utöver krav på bevarandeförhållanden, tillgänglighet och effektivitet även beaktar beredskapsarbetets krav på säkerhet. Förslaget ska ta hänsyn till de gemensamma lösningar som tidigare genomförts för att komma till rätta med situationen vad gäller magasinering och vård av föremål, bland annat verksamheten Svensk museitjänst.

¹ Värden kan vara av olika slag, exempelvis konstnärligt, symboliskt, historiskt, socialt, ekonomiskt, vetenskapligt, kunskapsmässigt, tekniskt och funktionellt. Värde är något som människor tillskriver ett objekt eller en samling i en viss kontext. Det tillskrivna värdet kan förändras med tiden.

² MSB, 2023b, s. 19.

³ Regeringskansliet, 2023.

När det gäller den digitala samlingsförvaltningen ska Riksantikvarieämbetet kartlägga museernas användning av samlingsförvaltningssystem och av öppen källkod samt lämna förslag på hur samordningsvinster kan skapas i samlingsförvaltningen bland annat genom gemensamma standarder. Riksantikvarieämbetet ska även kartlägga hur många museer som idag har en strategi för långsiktig lagring och bevarande av sina digitala samlingar samt lämna förslag på hur en mer långsiktigt hållbar digital förvaltning kan se ut i museisektorn ur ett bevarande- och beredskapsperspektiv, där skalfördelar för lagring och informationssäkerhet är viktiga ingående delar.

Uppdraget omfattar i första hand den statliga museisektorn men även andra museer inom det allmänna museiväsendet. I genomförandet av uppdraget ska synpunkter inhämtas bland annat från Centralmuseerna. Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Kulturdepartementet) senast den 29 november 2024.

1.2 Inriktning och avgränsningar

Fokus i arbetet har lagts på att kartlägga möjligheterna för samordningsvinster samt sektorns inställning till dessa möjligheter, i syfte att uppnå en resurseffektiv och långsiktigt hållbar samlingsförvaltning. Ambitionen att samordna och resurseffektivisera samlingsförvaltningen och skapa gemensamma lösningar är inte ny. Därför har en del av redovisningen ägnats åt att beskriva hur frågan har utvecklats under de senaste fyra decennierna. Detta för att ge en bild av vilka tidigare förslag och lösningar som lyfts fram.

Uppdraget omfattar i första hand den statliga museisektorn. En del av statens samlingar förvaltas av statliga centralmuseer. Statliga samlingar förvaltas också av andra, exempelvis andra statliga museer och universitet. Sedan lång tid finns en museiverksamhet integrerad i Uppsala universitet och Lunds universitet, och så sent som 1981 etablerades Bildkonstmuseet som del av Umeå universitet. Exempel på statliga museer som inte är centralmuseer är Riksidrottsmuseet och Polismuseet. Även Statens konstråd förvaltar statliga samlingar.

Centralmuseer är de statliga museimyndigheterna samt de stiftelser med museiuppgifter som listas av regeringen under utgiftsområdet 17, anslagspost 8:1 och 8:2.⁴ En centralmuseiorganisation kan innehålla fler än ett museum. Centralmuseer som är stiftelser är Stiftelsen Arbetets museum, Stiftelsen Nordiska museet, Stiftelsen Skansen och Stiftelsen Tekniska museet. I den här rapporten inkluderas centralmuseer som är stiftelser i begreppet statliga museisektorn.

Uppdraget omfattar även andra museer inom det allmänna museiväsendet. I 1 § museilagen avses med det allmänna museiväsendet utöver statliga museer de

⁴ Prop. 2024/25:1 Budgetpropositionen för 2025. Utgiftsområde 17.

regionala, kommunala och andra museer i vars styrelse eller motsvarande ledningsorgan mer än hälften av ledamöterna är utsedda av stat, kommun eller region. Även om uppdraget enbart omfattar det allmänna museiväsendet bör det noteras att de ideellt drivna museerna är en stor och viktig del av Sveriges museilandskap. Vad som sker hos museerna inom det allmänna museiväsendet kan påverka en större del av museilandskapet.

När det gäller föremålsförvaring har Riksantikvarieämbetet valt att fokusera på magasinering och berör enbart vård av föremål i relation till förvaringsfrågorna. Gemensamma lösningar för föremålsvård är ett stort och omfattande område som behöver utredas separat. Inga inventeringar eller granskningar har gjorts i detta uppdrag gällande status på magasin eller samlingarnas skick. När det gäller resonemang kring museernas ytanvändning och lokalbehov har detta redovisats i kvadratmeter eftersom lokalförhyrning vanligtvis är utformad utifrån ett kvadratmeterpris. Det bör dock poängteras att museer normalt planerar sitt behov av förvaringslokaler i kubikmeter.

För att lämna förslag på mer långsiktigt hållbar digital förvaltning hos museerna har Riksantikvarieämbetet tagit hänsyn till att museernas hantering av allmänna handlingar styrs av Riksarkivets föreskrifter och allmänna råd (RA-FS 2009:1) om elektroniska handlingar.⁵ En stor del av museerna inom det allmänna museiväsendet hanterar allmänna handlingar i sina samlingsförvaltningssystem.

Aspekter kring hur man kan arbeta med olika upphandlingsformer inom samlingsförvaltning har endast berörts ytligt.

1.3 Genomförande av uppdraget

Uppdraget är uppdelat i två delar: föremålsförvaring och digital samlingsförvaltning. Då uppdragsformuleringarna för de två delarna tar upp olika frågor ser redovisningen delvis olika ut. Det bör dock poängteras att de två delarna i många avseenden hör ihop och överlappar varandra.

För att kunna föreslå genomförbara lösningar har huvudfokus i uppdraget lagts på att föra dialog med museisektorn och andra berörda aktörer, sammanlagt ett 50-tal referensparter, se bilaga 1. I enlighet med uppdragsbeskrivningen har synpunkter särskilt inhämtats från centralmuseerna. Detta har inledningsvis gjorts genom en enkätundersökning som samtliga 13 centralmuseer har besvarat. Detaljnivån i enkätfrågorna har övervägts i relation till konfidentialitet och i samråd med målgruppen. Centralmuseernas verksamheter skiljer sig åt och därför har möjligheten att utforma en kvantitativ undersökning med jämförbara svar varit

⁵ Regioner och kommuner brukar ha egna arkivreglementen som innehåller liknande regler eller hänvisar till RA-FS 2009:1.

begränsad. I enkätensvaren om den digitala samlingsförvaltningen kan det noteras att museerna svarat på olika sätt. Vissa inkluderar material i arkiv- och bibliotekssamlingar, andra förefaller begränsa sitt svar till museisamlingar. Svaren indikerar att gränsen ibland är flytande och att olika museer har olika indelningar. Detta uppdrag fokuserar dock i huvudsak på samlingsförvaltning av museisamlingar, där såväl fysiskt som digitalt material kan ingå.

Uppföljande och fördjupande intervjuer har hållits med samtliga centralmuseer. Olika scenarier och frågor har dessutom bearbetats på tre workshoppar:

- En på plats-workshop med representanter från centralmuseerna.
- En digital workshop med Centralmuseernas samarbetsråd, där organisationernas chefer ingår.
- En på plats-workshop med ett flertal beredskapsaktörer och representanter från museisektorn, se bilaga 1.

Då uppdraget även omfattar andra museer inom det allmänna museiväsendet har dialog förts med representanter för museisektorn: Sveriges museer, Länsmuseumernas samarbetsråd och Arbetlivsmuseernas samarbetsråd (ArbetSam). En enkät har också skickats ut till samtliga kunder hos Svensk museitjänst.

För att få en bredare bild av behov, förutsättningar och möjliga lösningar har intervjuer även genomförts med andra relevanta myndigheter och organisationer, se bilaga 1.

Informationen från enkätensvaren och dialogerna har sammanställts och analyserats för att skapa en nulägesbild av museernas situation kring föremålsförvaring och digital samlingsförvaltning. Vidare har möjligheterna för ökade samordningsvinster analyserats och förslag på åtgärder har lagts fram.

Bakgrundsmaterialet har bestått av utredningar, årsredovisningar och kartläggningar. Syftet med inläsningen var att identifiera vilka förutsättningar för museernas föremålsförvaring och digitala samlingsförvaltning som tidigare lyfts.

1.4 Nyckelbegrepp

I rapporten har dessa nyckelbegrepp följande betydelse:

Allmänmagasin – Klimatiserade utrymmen för föremålsförvaring som kan passa de flesta föremåls- och materialkategorier.

Digitalt född – Material som är framställt direkt i digital form.

Digitalt material – Material som omfattar digitala objekt i samlingar samt digital information, dokumentation, data och metadata i samlingsförvaltningssystemet. Ett bredare begrepp för detta är digitalt kulturarv.

Digitisering – Avser överföring av information från analog till digital form.

Informations- och cybersäkerhet – Omfattar både tekniskt skydd (IT-säkerhet och fysiska åtgärder), administrativt skydd (regler och rutiner) och kunskapsmässigt skydd (säkerhetskultur och kompetens). Med informationssäkerhet menas skydd av både digital och analog information och att genom olika åtgärder se till att informationen alltid finns när den behövs (tillgänglighet), att informationen är korrekt och inte manipulerad eller förstörd (riktighet) samt att endast behöriga personer kan ta del av informationen (konfidentialitet).

Interoperabilitet – Förmågan hos olika system att utbyta information och att använda informationen de får från varandra.

Kontrollerade vokabulärer – En vokabulär är en lista med termer och definitioner för ett visst område som exempelvis ämnesområden, föremålstyper, konststilar och material. Det bör noteras att samma term kan ha olika betydelser i olika vokabulärer. En kontrollerad vokabulär med unika identifierare för varje term, så kallade auktoriteter, gör att man vet vilket begrepp det är som avses.

Långsiktig lagring och bevarande – Avser i rapporten en kontinuerlig process som håller digital information tekniskt åtkomlig och förståelig över lång tid, samtidigt som dess autenticitet och dataintegritet beaktas.

Metadata – Strukturerad information som beskriver och identifierar annan information eller data för att underlätta förståelse, sökning och användning.

Resiliens – Förmåga att vid störningar eller förändringar upprätthålla grundläggande funktioner och vidareutvecklas.

Skalfördelar – Möjligheten att göra samma sak för många på samma gång. Skalfördelar kan ge tids- och kostnadsbesparingar och kan även leda till att fler får tillgång till särskilda kompetenser.

Specialmagasin – Utrymmen för föremålsförvaring som är anpassade efter olika behov, exempelvis torrklimat, kylmagasin, frysmagasin, acetat/nitratmagasin, säkerhetsmagasin/värdevalv, magasin för stora föremål, spritmagasin eller magasin med låg syrehalt.

Säkerhetskopiering – Ett annat ord för backup och avser kopiering av data lagrade i ett datorsystem.

Undanförsel – Avser att föra egendom av stor historisk eller kulturell betydelse till annan plats, där den inte riskerar att till följd av krigshandlingar förstöras eller på annat sätt förloras. Undanförsel är ett begrepp som finns i lag (1992:1402) om undanförsel och förstöring. Där finns även bestämmelser om att det är regeringen eller annan myndighet som får besluta om undanförsel.

Undanförselmagasin – Avser särskilda magasin för undanförsel i händelse av höjd beredskap eller krig, se ovan.

Öppen källkod – Avser programvara som är tillgänglig att använda, läsa, modifiera och vidare distribuera för alla. Ett relaterat begrepp är öppna format.

Öppna format – Format som möjliggör kompatibilitet och interoperabilitet mellan olika mjukvaror och säkerställer att man inte blir inlåst i en produkt. Öppna format kan även vara en fördel för ett långsiktigt digitalt bevarande eftersom det är större chans att framtida datasystem kan läsa och tolka sådana format eftersom de till skillnad från proprietära format är öppet dokumenterade.

2. Om samlingsförvaltning: en bakgrund

I det här kapitlet finns en översiktlig beskrivning av vad samlingsförvaltning är, hur samlingsförvaltningen i Sverige styrs och normeras idag samt hur frågorna har utvecklats sedan 1980-talet.

2.1 Detta är samlingsförvaltning

Museer hör till de samhällsinstitutioner som samlar in objekt eller företeelser av betydelse för människors förståelse av tidens förlopp och centrala händelser i omvärlden. De flesta museer har någon typ av samling. Samlingar kan bestå av föremål, brev, foton, intervjuer, fordon, berättelser, 3D-avbildningar eller annat. I samlingarna finns inte enbart fysiska föremål, utan även digitalt material. Det kan röra sig om material som har digitiserats och överförts från analog till digital form samt sådant material som är digitalt fött. Museisamlingar växer och utvecklas med tiden genom att museer utifrån sin professionella expertis aktivt förvaltar sina samlingar. Museernas samlingar är en värdefull resurs för nutida och framtida upplevelser, bildning och forskning.

Museer och samlingar kan vara mycket olika sinsemellan. Oavsett innehåll eller storlek behöver samlingar vårdas och tillgängliggöras på ett professionellt, trovärdigt och hållbart sätt. För de samlingar som inte är utställda eller utlånade, behövs ändamålsenliga magasin. Enligt museipraxis bör ett museimagasin skydda samlingen mot det som riskerar att förstöra eller bryta ner den.

För att kunna ta hand om och tillgängliggöra samlingar behövs en infrastruktur för information, bland annat i form av ett samlingsförvaltningssystem. Idag har de flesta museer ett digitalt system, tidigare kallat databas. I samlingsförvaltningssystemen hanterar museerna information om de digitala och fysiska objekt som de förvaltar. Det kan vara dokumentation, förvaltningsinformation, data och metadata som hör till en samling och som bär upp samlingens kontext. Med stöd av systemet kan också samlingsförvaltningens processer, till exempel utlån och placering av föremål, hanteras digitalt. Även den digitala informationen behöver tas om hand på ett professionellt, trovärdigt och hållbart sätt. Regeringens digitaliseringsstrategi⁶ betonar att tillgången till digital information är en förutsättning för att alla ska kunna dra nytta av digitaliseringens möjligheter. Den digitala samlingsförvaltningen är en utgångspunkt för att museerna ska kunna dela med sig av sin information på internet.

⁶ Regeringskansliet, 2017.

Många museer arbetar sedan lång tid tillbaka med riskhantering och katastrofberedskap för sina samlingar. I det arbetet är god dokumentation och kännedom om sina samlingar en utgångspunkt. I museernas riskhantering ingår att bedöma konsekvenser av förlust av värde⁷. För att veta vad som i första hand ska hanteras med akuta åtgärder vid krig eller kris, behöver det finnas prioriteringar inom en samling. I ett förändrat säkerhetsläge behöver museer även ta höjd för de risker som ett väpnat angrepp medför. Flera av dessa aktörsdrivna hot är hybridhot, som även kan förekomma under fredstid och i gråzonen mellan krig och fred. I museernas beredskapsarbete bör riskhantering och riskanalyser för de fysiska och digitala samlingar som museet ansvarar för, vara vägledande.

2.2 Styrning och normering av samlingsförvaltningen i Sverige

År 2017 infördes museilagen (2017:563) som sedan dess utgör ett generellt ramverk för det allmänna museiväsendet. I 5 och 9 §§ finns bestämmelser som har betydelse för museers samlingsförvaltning. Dessa bestämmelser lämnar det öppet för museerna att avgöra hur samlingsförvaltningen ska ordnas och att själva bestämma sina egna bevarandemål:

- 5 § Museihuvudmännen ska säkerställa att ett museum har ett bestämmande inflytande över verksamhetens innehåll.
- 9 § Ett museum ska aktivt förvalta sina samlingar för att nå verksamhetens mål.

För museer som är statliga myndigheter sker en viss styrning av samlingsförvaltningen genom instruktioner och regleringsbrev. Centralmuseer som är stiftelser har sina egna stadgar och särskilda riktlinjer för de bidrag som kommer från staten.

Riksrevisionen har i en rapport om museernas säkerhetsarbete beskrivit hur samlingsförvaltning styrs och normeras.⁸ De framhöll att det inom museiprofessionen pågår ett kontinuerligt normeringsarbete där god praxis för samlingsförvaltningen utvecklas. Fokus i normeringsarbetet ligger på att sätta ramarna för hur samlingar ska kunna skyddas mot olika risker.

Riksantikvarieämbetets uppdrag gällande museernas samlingsförvaltning regleras av myndighetens instruktion och innebär bland annat att myndigheten på museiom-

⁷ Värderna kan vara av olika slag, exempelvis konstnärligt, symboliskt, historiskt, socialt, ekonomiskt, vetenskapligt, kunskapsmässigt, tekniskt, funktionellt etc. Värde är något som människor tillskriver ett objekt eller en samling i en viss kontext. Det tillskrivna värdet kan förändras med tiden.

⁸ Riksrevisionen, 2019, s. 18.

rådet ska främja utveckling och samarbete, förmedla kunskap samt erbjuda teknik och metodstöd. Riksantikvarieämbetet ska för myndigheter och andra som förvaltar kulturarv även tillhandahålla vissa museitjänster som förvaring och förebyggande föremålsvård samt samordna och stödja arbetet med digitalisering, digitalt bevarande och digital förmedling inom kulturarvsområdet.

Riksantikvarieämbetet har inte föreskriftsrätt eller överinseendeansvar i relation till 9 § museilagen. Myndigheten har därmed inget mandat att utöva tillsyn över museernas samlingsförvaltning eller att kräva att museer ordnar sin samlingsförvaltning på ett särskilt sätt. Som stöd till museisektorn har Riksantikvarieämbetet dock utarbetat en stor mängd stödmaterial, exempelvis kring gallringsprocessen, hantering av föremål och val av samlingsförvaltningssystem.⁹ Utöver det har Riksantikvarieämbetet genom ett avtal med Svenska institutet för standarder möjliggjort för kulturvårdssektorn att ha kostnadsfri tillgång till ett 60-tal SIS-standarder inom bevarande av kulturarv, bland annat för packning, transport och utformning av magasin.¹⁰

För arbetet med det digitala kulturarvet finns checklistor och vägledningar, som utarbetats av Digisam (tidigare samordningssektariat för digitaliseringsfrågor inom kulturarvssektorn). När det gäller hanteringen av allmänna handlingar inom det allmänna museiväsendet styrs den av tryckfrihetsförordningen (1949:105), offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) samt arkivlagen (1990:782). Vissa regler i arkivlagen är enbart tillämpliga på statliga museer, andra gäller för de kommunala och regionala museerna. Riksarkivet har meddelat föreskrifter med stöd av arkivförordningen (1991:446) om bland annat gallring, dokumentation och bevarandestrategier för digital information och dessa gäller för de museer som är statliga myndigheter.

Det finns även andra regelverk som kan påverka hur museer ordnar sin samlingsförvaltning. Det gäller till exempel områdena beredskap och informationssäkerhet. Vilka regler som är tillämpliga för ett visst museum beror bland annat på organisationsformen. När det gäller informationssäkerhet har Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) tagit fram ett metodstöd som även organisationer som inte är myndigheter kan använda.¹¹

Utöver ovanstående finns internationell praxis för de svenska museerna att följa om de så väljer. Exempel på sådan praxis är samlingsförvaltningsstandarden

⁹ Se exempelvis Riksantikvarieämbetets rådgivning om samlingsförvaltning på webben: <https://www.raa.se/museer/samlingsforvaltning/> (2024-11-07)

¹⁰ Se SIS:s webbplats: <https://www.sis.se/standarder/kpenstandard/forkopta-standarder/kulturarv/> (2024-10-28) och standarden SS-EN 16893:2018, *Bevarande av kulturarv - Specifikationer för placering, konstruktion och anpassning av byggnader eller utrymmen avsedda för förvaring eller användning av samlingar*.

¹¹ MSB, u.å.

Spectrum¹², ICOM:s etiska regler för museer¹³ och Unescos rekommendationer för museernas samlingsförvaltning.¹⁴

Museer samverkar kring god praxis bland annat i ett flertal nätverk, såsom Centralmuseernas digitaliseringsnätverk, nätverket för centralmuseernas samlingschefer och Länsmuseumernas samarbetsråd. Riksantikvarieämbetets återkommande forum, Samlingsforum, nämns av museer som ett nätverk för utveckling av god praxis och kunskapsutbyte. När det gäller beredskapsfrågor finns ett nyinrättat Råd för skydd av kulturarv.¹⁵

2.3 Om föremålsförvaring

Magasin är platser där föremålssamlingar finns när de inte är utställda eller utlånade. Det är också platser där museipersonal och forskare arbetar med kunskapsuppbyggnad och bevarande. Det är i magasinerna som majoriteten av de samlingar som museerna förvaltar finns. De flesta museer berikar sina samlingar genom nyförvärv och har ofta en samlingspolicy som omfattar exempelvis insamling, gallring och utlån. Centralmuseer som är myndigheter har i de flesta fall ett instruktionsenligt uppdrag att förvärva. Att museer samlar behöver inte alltid innebära ett konstant ökande behov av magasinsyta. Museer arbetar ständigt med att effektivisera utrymmes användningen genom exempelvis förtätning. Därtill är gallring och avyttring självklara delar i den ansvarsfulla samlingsförvaltningen.

Föremålsförvaring handlar om att balansera en rad parametrar: bevarande av kulturarv, tillgänglighet, säkerhet, ekonomi samt klimat- och miljöbelastning. Enligt museipraxis bör ett museimagasin skydda samlingen mot det som riskerar att förstöra eller bryta ner kulturarvet. För att förebygga nedbrytning arbetar museer exempelvis med klimatstyrning (reglering av temperatur och luftfuktighet). Ett och samma inneklimat passar inte alla museiföremål. För vissa objekt behövs specialklimat, såsom kylning eller särskilt låg luftfuktighet för att bromsa nedbrytningen. De flesta samlingar består av blandade material och föremålstyper.

Även den geografiska placeringen av en magasinsbyggnad påverkar samlingarnas bevarande. Vid val av plats behöver man i riskanalysen väga samman underlag från olika framtida scenarier. Det handlar till exempel om klimatrelaterade händelser som förhöjda vattennivåer och skredrisker, men även om framtida exploateringar och beredskapsaspekter.

¹² Collections trust, u.å.

¹³ ICOM Sverige, 2011.

¹⁴ Unesco, 2016.

¹⁵ Regeringskansliet, 2024.

Tidsperspektivet för museernas föremålsförvaring är mycket längre än vad som är vanligt i annan förvaltning eftersom kulturarvet ska bevaras för framtiden. Vissa museer har som mål att bevara sina föremål i hundratals år. Att flytta samlingar är kostsamt, tar lång tid och kräver stora personella resurser. Vid magasinshyrtar får därför annan verksamhet stå tillbaka.

Det finns stor variation i synen på i vilken grad de förvarade samlingarna ska vara tillgängliga och publika. Många museer i Sverige tillåter enstaka gruppvisningar i sina magasin. Det finns även några exempel på ”öppna magasin” där föremålsförvaringen är ordnad på ett sätt som efterliknar en utställning. Utmaningarna i en sådan lösning är att upprätthålla säkerheten när besökare rör sig i utrymmet, att hålla efter nedsmutsningen samt att bemanna utrymmet. Öppna magasin kräver betydligt större ytor än konventionella kompaktmagasin, och ställer högre krav på ordning och pedagogisk märkning. I gengäld ökar möjligheterna att använda och tillgängliggöra kulturarvet.

Tillgänglighet handlar dock inte enbart om magasinens öppethållande för publik, utan också om den utsträckning som personal och forskare kan ta sig till och arbeta i magasinet. För att tillgängliggöra samlingar är utställningar, utlån och forskarbesök viktiga. Möjligheten att på ett effektivt sätt nyttja hela samlingen i sådan verksamhet påverkas av kommunikationsmöjligheterna till och från museets magasin. Transportvägen för föremålsfrakten behöver vara säker och framkomlig. Objekt som ska köras en sträcka i lastbil behöver packas för att skyddas mot utomhusmiljön. Det krävs arbetsutrymmen för att packa och hantera föremålen, samt plats för att förvara emballage. Samlingar som finns närmare en huvudbyggnad används mer, ställs ut mer frekvent och är enklare att tillgå för både besökare och forskare. Fördelen med fjärrmagasin är möjlighet till lägre hyror och större ytor, medan nackdelen är minskad tillgänglighet, ökade transportkostnader, ökade kostnader för personalresor och ökad miljöpåverkan.

2.4 Om digital samlingsförvaltning

Digital samlingsinformation är avgörande för förvaltning av såväl fysiska som digitala samlingar samt för tillgängliggörande och kunskapsuppbyggnad.

Den digitala samlingsförvaltningen omfattar bland annat registrering, organisering och bearbetning av information om samlingar i ett datorbaserat system, ett samlingsförvaltningssystem. Med stöd av samlingsförvaltningssystem kan samlingarnas kontext och samlingsförvaltningens processer (exempelvis utlån och placeringskontroll) hanteras digitalt. Systemen är till för att museernas hantering av samlingsinformation ska ske på ett effektivt, professionellt och ansvarsfullt sätt. Idag har museer oftast ambitionen att samlingsinformation ska vara öppen och användbar. Detta ställer nya krav på funktionerna i systemen, till exempel gällande

metadatastandarder, kontrollerade vokabulärer, sammanlänkning och auktoriteter.¹⁶ Informationen i samlingsförvaltningssystemen behöver kunna användas av människor både idag och långt fram i tiden, och behöver därför vara enkel att använda och förstå. Filer och programvaror som ska bevaras över tid kräver en aktiv förvaltning för att informationen inte ska förstöras över tid. För att kunna bevaras långsiktigt behöver samlingsförvaltningssystemets information kunna migreras i sin helhet.

Digitisering är också en del av samlingsförvaltningen. Digitisering innebär att analog information överförs till digitalt format, exempelvis ett fotografi som skannas in. I en digitiseringsprocess skapas dels en digital fil, dels information om filen (metadata). Museerna samlar även in och skapar digitalt född information, allt ifrån bilder och filmklipp till 3D-objekt. Oavsett om filerna skapas genom digitisering eller är digitalt födda krävs lagringsutrymme. Ur ett långsiktigt perspektiv blir det digitala materialet mer användbart genom att det sparas i så hög kvalitet som möjligt. Det innebär dock större filer och ökade lagringsbehov.¹⁷

Ett samlingsförvaltningssystem kan drivas lokalt eller som en molntjänst, och det kan ägas och utvecklas av museet, eller upphandlas av en leverantör. Systemen bärs upp av en IT-infrastruktur. En robust infrastruktur omfattar säkra och moderna datacenter. Dessa datacenter kan finnas i museernas egna lokaler, men oftast finns de hos leverantörerna eller deras underleverantörer i eller utanför Sverige.

2.5 Utvecklingen inom samlingsförvaltning i Sverige

Behovet av samordning och resurser för samlingsförvaltning har under de senaste fyra decennierna påpekats och utretts många gånger. Flera stora satsningar på kvalitetshöjning och professionalisering inom vård, dokumentation och digitalisering av kulturarvet har genomförts, men många av förslagen i de tidigare utredningarna har inte realiserats.

I en rapport från 1980 framhöll Statens kulturråd att många magasin var olämpliga för förvaring av museiföremål, samt att det fanns stora behov av vård och underhåll av samlingar.¹⁸ Resultatet blev ett generellt ökat fokus på förebyggande konservering.¹⁹ År 1986 beslutade regeringen att bilda en stiftelse med namnet Föremålsvård i Kiruna, med ändamål att bedriva vård och konservering av museiföremål,

¹⁶ Riksantikvarieämbetet, 2024a, s. 22.

¹⁷ Riksantikvarieämbetet, 2021, s. 40.

¹⁸ Böttiger, 1980.

¹⁹ Fjaestad, 1999, s. 27–28.

böcker och arkivalier.²⁰ En anslagsfinansierad verksamhet som fortfarande är i gång. Samordnade satsningar kring dokumentation skedde redan på 1980-talet där samordningsgruppen SAMOREG, med kansli på Nordiska museet, skapade standardiserade system för dokumentation. Under 1990-talet fortsatte sedan det arbetet genom INSAM (Informationssystem i samverkan vid svenska museer), där det bland annat utvecklades en standardiserad terminologi.²¹ Detta tidiga arbete har legat till grund för mycket av den digitala samlingsförvaltningen i Sverige, men bilden är komplex och idag sker mycket av standardiseringen i en internationell kontext.

År 1994 framhöll museiutredningen Minne och bildning en oro för eftersläpningar i föremålsregistreringen.²² Samtidigt uttrycktes entusiasm över teknikutvecklingens möjligheter. Utredningen föreslog en sammanslagning av statliga museer till större enheter och att staten skulle ta ett samlat ansvar för de nationella museisamlingarna. Bland annat skulle en ny organisation frigöra resurser för samlingsförvaltningen. Förslaget antogs inte. I stället genomfördes arbetsmarknadsprojekten Sesam och därefter Access där konservering, uppordning och digitalisering av museisamlingar utfördes.²³

Ett annat projekt för digitaliseringsinsatser var kulturarvs-IT. Det startades år 1999 bland annat hos Stiftelsen föremålsvård i Kiruna.²⁴ Kulturarvs-IT blev permanent 2003 genom förordning (2003:248) om bidrag till lönekostnader inom verksamheten kulturarvs-IT. Numera fördelar Riksantikvarieämbetet drygt 10 miljoner kronor årligen, främst till regionala och kommunala museer och arkiv i syfte att öka tillgängligheten till kulturarvet och erbjuda arbete till de som får lönebidrag. Riksantikvarieämbetet beskriver i myndighetens budgetunderlag för 2025–2027 att man ser en outnyttjad potential i verksamheten kulturarvs-IT och föreslår därefter en förstärkning av anslagsposten 7:1 ap.2 Kulturarvs-it.²⁵

Under åren 1994–95 startades Svensk museitjänst av det statliga aktiebolaget Svenska Lagerhus AB. Bolaget ansvarade då för beredskapslagringen i Sverige. År 2002 beslutade regeringen att sälja Svenska Lagerhus AB. Behoven av bättre förvaring av museisamlingar var stora, och det beslöts att verksamheten Svensk museitjänst skulle stanna i statlig ägo och införlivas i Riksarkivet. Ansvaret för Svensk museitjänst gick 2010 över till Riksantikvarieämbetet. Sedan uppstarten har det

²⁰ Stiftelsen föremålsvård i Kiruna, 2023, s. 4.

²¹ SOU 2009:15, s. 40.

²² SOU 1994:51, s. 94.

²³ SOU 2009:15, s. 39.

²⁴ Prop. 1998/99:1, *Budgetpropositionen för 1999. Utgiftsområde 17*, s. 110.

²⁵ Riksantikvarieämbetet, 2024a.

funnits stora förhoppningar om samordningsvinster för museerna genom Svensk museitjänst. Ekonomiska utmaningar för verksamheten har funnits sedan start.²⁶

Åren 1994–1998 genomförde Riksantikvarieämbetet en omfattande inventering av museimagasin i Sverige,²⁷ med fokus på säkerhet och klimatisering. Inventeringen visade att 40 % av de kommunala och övriga mindre museers magasin och mer än 20 % av de regionala magasinerna var oacceptabla.²⁸ Det påpekades att många museer hade svårt att prioritera resurser till samlingsförvaltning. I samband med inventeringen uppmärksammades behovet av en centralt placerad funktion för objektiv och sakkunnig hjälp för magasinfrågor. Man pekade också på behov av checklistor, handböcker, riktlinjer samt fortbildning av landets intendent, konservatorer, och museitekniker, något som Riksantikvarieämbetet kontinuerligt stöttat museerna med sedan dess. I inventeringen framhölls behovet av ett centralt register över museimagasin i Sverige, men något sådant register finns inte idag.

År 2001 redovisade Riksantikvarieämbetet, efter ett uppdrag av regeringen, planen Tidens källa,²⁹ en omfattande fyraårig plan för föremålssamlingar, fotosamlingar och arkivalier på centralmuseernas arkiv och magasin. Planen, som aldrig genomfördes, syftade bland annat till att kartlägga samlingsvården och starta en process för kvalitetshöjning genom ett flertal åtgärder; studie av museernas arbetssätt, förnyad teknisk magasininventering, tillståndsinventeringar och kartläggning av samlingarnas status, uppbyggnad av en databas för analys och återrapportering, bevarandeplaner och nätverk för museipersonal samt utbildning för museer och fastighetsägare. Det föreslogs också att Riksantikvarieämbetet skulle undersöka vilka tillgängliga byggnader som kunde lämpa sig till magasin. I planen framhölls behovet av öronmärkta medel för att säkra tillgången av bra magasin, och man föreslog att inrätta ett bidrag till förbättringsåtgärder som museer kunde söka. Den totala kostnaden för att genomföra planen uppskattades till 58 000 000 kronor. Centralmuseernas synpunkt var att detta inte var tillräckligt långtgående för att lösa magasinbehoven. De ansåg att nya magasin behövde byggas, samt att det krävdes permanenta anslagsförstärkningar för att täcka de ökade hyrorna och genomföra nödvändiga investeringar.³⁰

År 2006 påpekade Riksantikvarieämbetet återigen att centralmuseernas magasinssituation var en utmaning, särskilt sett till lokalkostnaderna, och Svensk museitjänst beskrevs vara en form av samordning som borde utvecklas mer.³¹ Under samma tid pekade Riksrevisionen på att museimyndigheternas digitala system för

²⁶ SOU 2009:15. Bilaga 7, s. 144–148.

²⁷ Riksantikvarieämbetet, 1998.

²⁸ Riksantikvarieämbetet, 1998, s. 8.

²⁹ Riksantikvarieämbetet, 2001.

³⁰ Riksantikvarieämbetet, 2021, s. 18.

³¹ Riksantikvarieämbetet, 2006, s. 26.

registrering ofta är separat utvecklade hos de enskilda museerna och föreslog att myndigheterna borde ensa systemen internt och samverka med andra för att effektivisera och uppnå synergieffekter.³²

År 2009 kom betänkandet Kraftsamling! - museisamverkan ger resultat (SOU 2009:15) om ökad samverkan inom framför allt det statliga museiväsendet. Syftet var att frigöra resurser till museernas kärnverksamheter och att bidra till ytterligare högkvalitativ verksamhet. I utredningen konstaterades att museerna arbetade på ett professionellt sätt, men att lokala lösningar ofta präglade utvecklingen inom till exempel digitalisering, registrering, samlings- och föremålsvård. Flera centralmuseer beskrevs ha ansträngd ekonomi med hög andel låsta resurser i lokalkostnader.³³ Magasinen beskrevs ha förbättrats jämfört med inventeringarna på 1990-talet. Utredaren noterade att Svensk museitjänst hade bidragit till utvecklingen av en god magasinsstandard, och att verksamhetens tjänster inom föremålsvård utgjorde en resurs för såväl statliga som andra museer. Man konstaterade att magasinerna hos Svensk museitjänst skulle vara fullbelagda inom kort. Verksamheten ansågs ha stor potential men samtidigt framhölls att det krävdes omfattande investeringar för att lokalerna skulle motsvara museisektorns krav.

I samband med utredningen 2009 initierades projektet K-samsök i syfte att skapa en digital infrastruktur som kopplar ihop museernas digitala samlingar och gör dem sökbara för allmänheten. Utredningen föreslog att Riksantikvarieämbetet skulle få uppdraget att fortsätta förvalta projektet, vilket också skedde. Utöver det föreslogs att Riksantikvarieämbetet skulle få ett förtydligt uppdrag att vara expertmyndighet inom samlingsvård, och markerade att det bör handla om stöd och inte styrning.³⁴ I den efterföljande propositionen förtydligade regeringen därmed Riksantikvarieämbetets uppdrag gällande nationell samordning av frågor om vård och konservering, vilket senare bland annat ledde till uppbyggandet av Riksantikvarieämbetets råd- och stödverksamhet inom samlingsförvaltning. Ett av skälen för samordningsuppdraget var behoven av ökade resurser för förebyggande samlingsvård.³⁵ Denna formulering finns inte längre i Riksantikvarieämbetets instruktion, och numera är uppdraget bredare formulerat gällande myndighetens ansvar på museiområdet. I propositionen 2009 bedömde regeringen vidare att huvudmannskapet för Svensk museitjänst skulle föras över till Riksantikvarieämbetet och att verksamheten skulle bedrivas med full kostnadstäckning samt att den kunde utvecklas för att utöka och stärka tjänsterna. Syftet var att samla kompetens samt effektivisera den nationella samordningen av vård-, konserverings-

³² SOU 2009:15, s. 41.

³³ SOU 2009:15, s. 90.

³⁴ SOU 2009:15, s. 120.

³⁵ Prop. 2009/10:3, s. 102.

och magasinsfrågor. Vid Riksantikvarieämbetets övertagande av Svensk museitjänst ingick ett ackumulerat underskott på 19,7 miljoner kronor.³⁶

År 2015 redovisade utredningen Ny museipolitik en översyn av de statliga museernas uppdrag, struktur och styrning,³⁷ med förslag på förändringar för en högre effektivitet. Bakgrunden var centralmuseernas utmaningar kring lokal-försörjning, administration, upphandling och IT-stöd. Man var intresserad av möjligheterna att samordna likartade funktioner för att minska kostnaderna. I utredningen introducerades begreppet aktiv samlingsförvaltning. Museerna skulle förhålla sig aktiva till sina samlingar, från urval och accession av föremål till förvaltning, information, kommunikation, användning och gallring. Man såg en trend att museer började flytta föremålen till externa magasin för att sänka kostnaderna. Svensk museitjänst nämndes som en särskild lösning för detta, men det framhölls att magasinerna hos Svensk museitjänst var fullbelagda och att efterfrågan på ytor var stor.³⁸

Utredningen 2015 mynnade ut i förslag om en museilag.³⁹ År 2017 kom sedan den ramlag⁴⁰ där det i 9 § står att ett museum aktivt ska förvalta sina samlingar för att nå verksamhetens mål. I regeringens motivering beskrevs att riktlinjer, till exempel accessionsstrategier och gallringsprinciper, var viktiga eftersom samlingsförvaltning är en betydande ekonomisk fråga med omfattande fasta kostnader för magasinering, konservering och säkerhet.⁴¹ Det påpekades att samverkan mellan aktörer behövdes för en högre effektivitet och minskade kostnader hos museiväsendet, men framför allt för att främja idéer och kreativitet och för att verksamheterna skulle nå fler människor.⁴²

I arkivutredningen år 2019 beskrevs arkiv, bibliotek och museer ha liknande uppdrag.⁴³ I utredningen påpekades att digitaliseringen innebar gemensamma utmaningar för sektorerna. En form av samverkan över sektorsgränserna som nämndes i utredningen var Digisam.⁴⁴ Digisam inrättades 2011 och var ett nationellt samordningssekretariat som år 2017 flyttades från Riksarkivet till Riksantikvarieämbetet. Uppdraget var att verka för en mer samordnad och resurseffektiv digitalisering, primärt i den statliga kulturarvssektorn. Vid Statskontorets två

³⁶ Riksantikvarieämbetet, 2010, s.73.

³⁷ SOU 2015:89.

³⁸ SOU 2015:89, s. 158.

³⁹ Prop. 2016/17:116, s. 89.

⁴⁰ SFS 2017:563 *Museilag*.

⁴¹ Prop. 2016/17:116 Kulturarvspolitik, s. 106.

⁴² Prop. 2016/17:116 Kulturarvspolitik, s. 111.

⁴³ SOU 2019:58, s. 113.

⁴⁴ SOU 2019:58, s. 166.

granskningar av Digisam⁴⁵ framkom att samverkansformen i låg grad hade påverkat det operativa digitaliseringsarbetet. Utvärderingen 2020 framhöll en efterfrågan på mer konkreta resultat i form av vägledningar och gemensamma lösningar.⁴⁶ Efter dialog med Riksarkivet, Kungliga biblioteket och centralmuseerna, som ingick i styrgruppen, utvecklade Riksantikvarieämbetet Digisam år 2023 och en del av verksamheten gick över i Riksantikvarieämbetets program för digital omställning på museiområdet. Digisams vägledande principer för arbetet med digitalt kulturarv samt Digisams praktiskt inriktade vägledningar är dock än i dag gällande för arbetet med digital samlingsinformation. Under 2024 lanserade Riksantikvarieämbetet en nationell strategi för digitalt kulturarv.⁴⁷ Strategin omfattar i första hand museer, men framhåller att den digitala kulturarvsinformationen ur användarnas perspektiv behöver hänga ihop över sektorsgränserna.

År 2019 redovisade Riksrevisionen en granskning av de statliga centralmuseernas arbete med säkerhet för samlingarna.⁴⁸ Slutsatsen var att säkerhetsarbetet kunde förbättras. Museernas säkerhetsarbete relaterades i rapporten till museilagen. Det poängterades att museernas uppgift att samla, bevara och tillgängliggöra samlingarna hade fått lagstöd, samtidigt som professionens ställning att själv tolka vad det innebär, hade stärkts. Frågan om säkerhet i samlingsförvaltning kopplades till god praxis som vilar på kunskap snarare än styrning från den offentliga kulturarvspolitiken. Tillit till professionen beskrevs ligga i linje med regeringens förvaltningspolitik om en tillitsbaserad styrning. Området påpekades vara under kontinuerlig utveckling, och omöjligt att bocka av mot en checklista. Riksrevisionen framhöll dock att en gemensam standard, såsom Spectrum, underlättade kvalitetsgranskningen.

Riksrevisionen rekommenderade centralmuseerna att öka beredskapen för att kunna möta en förhöjd hotbild. Alla centralmuseer utom två saknade en plan för undanförelse av föremål vid krig. Det rekommenderades även att ändamålsenliga magasin skulle säkerställas. Riksrevisionen bedömde att Riksantikvarieämbetet kunde göra mer för att stödja museernas säkerhetsarbete, bland annat genom att följa upp i vilken utsträckning råd och rekommendationer tillämpades på museer, samt att systematiskt följa upp incidenter. I granskningen nämnde Riksrevisionen att Svensk museitjänst var ett led i att kunna möta museernas krav på säkerhet, klimat och funktion. Det påpekades att verksamheten tidigare hade haft ett ackumulerat ekonomiskt underskott, och att det fortsatt behövdes insatser för att förbättra säkerheten. Man framhöll att lokalytan behövde expanderas sett till museernas stora magasinsbehov, men att förvara allt på en plats är en sårbar

⁴⁵ Statskontoret, 2014 och 2020.

⁴⁶ Statskontoret, 2020, s. 87–90.

⁴⁷ Riksantikvarieämbetet, 2024b.

⁴⁸ Riksrevisionen, 2019.

lösning.⁴⁹ Riksrevisionen följde upp granskningen år 2023, och konstaterade att regeringen, Riksantikvarieämbetet och samtliga centralmuseer hade vidtagit åtgärder, men att mycket arbete återstod för centralmuseerna.⁵⁰

År 2021 redovisade Statskontoret en analys av organisationsstrukturen för museimyndigheterna. Här framkom att organisationsförändringar ofta syftat till att ge museerna bättre förutsättningar att utföra sina instruktionsenliga uppgifter, och att besparingar inte hade varit något huvudsakligt ändamål tidigare.⁵¹ Statskontoret framhöll även att det av flera skäl var svårt att följa upp eventuella effektiviseringsvinster av organisationsförändringar. Det konstaterades ändå att det var gynnsamt för de allra minsta museerna att vara i ett större organisatoriskt sammanhang. Man konstaterade även att museer och utställningar är kulturområden utan egna målformuleringar. Statskontorets slutsats var att det fanns behov av tydliga mål för den långsiktiga strategiska viljeinriktningen för det statliga museiområdet.⁵² Sådana mål kunde till exempel behandla hur regeringen förväntar sig att museimyndigheterna ska utveckla sin samlingsförvaltning och sin utåtriktade verksamhet på sikt. Statskontorets bedömning var att långsiktiga mål kunde underlätta både för regeringen att styra den statliga museisektorn och för museimyndigheterna att prioritera inom sina verksamheter. Målen kunde vara ett stöd för bedömningar av geografisk spridning, digital transformation och kunskapsuppbyggnad. Det framhölls dock att autonomi-normen ska värnas och att museiverksamheternas innehåll inte ska styras av indikatorerna för måluppfyllelse.

Med det försämrade säkerhetsläget i omvärlden har beredskapsfrågorna blivit alltmer centrala för kulturarvsförvaltare. Som en utgångspunkt för arbetet med att stärka samhällets beredskap har MSB tagit fram en lista på viktiga samhällsfunktioner.⁵³ Kulturarv utgör sedan 2023 en av de viktiga samhällsfunktionerna. Beredskapsperspektivet är inte nytt för kulturarvsförvaltare, men under lång tid har frågorna inte varit lika aktuella som de är idag. Under tiden för andra världskriget var luftkriget det stora hotet och samlingskydd planerades därefter. Under kalla kriget byggdes i Sverige vissa atombombsäkra anläggningar för förvaring av värdefulla samlingar. Idag är hotbilden mångfacetterad och det är inte alltid självklart hur skyddet ska utformas. Idag behöver museisektorn också ha beredskap för hybridkrigsföring, där angrepp ofta har till syfte att störa eller slå ut samhällsviktig verksamhet, minska förtroendet för offentliga institutioner eller skapa misstro, rädsla och konflikter. I Totalförsvarets forskningsinstitutets (FOI) kartläggning av

⁴⁹ Riksrevisionen, 2019, s. 30–32.

⁵⁰ Riksrevisionen, 2023.

⁵¹ Statskontoret, 2021, s. 9.

⁵² Statskontoret, 2021, s. 11.

⁵³ MSB, 2023b.

aktörsdrivna hot mot kulturarv i Sverige⁵⁴ från 2024 beskrevs hoten mot kulturarvet under fyra huvudrubriker:

- Fysisk förstörelse: sidoskador, avsiktlig förstörelse, avsiktlig militär användning och sabotage.
- Stöld och illegal handel med kulturarv.
- Cyberhot: direkta (och indirekta) angrepp och attacker på infrastruktur som används av kulturarvsaktörer.
- Påverkan: påverkanskampanjer, hat och hot, diplomatiska och politiska medel.

⁵⁴ McWilliam, Anna och Olsson, Sofia, 2024.

3. Situationen för föremålsförvaringen

I detta kapitel redogörs för situationen för föremålsförvaringen, som den ser ut idag, baserat på den enkätundersökning och de dialoger och workshoppas som genomförts i uppdraget.

Dagens magasin i Sverige håller varierande standard beroende på museernas bevarandemål och ekonomiska resurser. Det finns fortfarande museer i Sverige som uppger att deras samlingar förvaras i olämpliga magasin, och många brottas med ett eftersläpande arbete med att ordna upp samlingen. När det gäller central-museerna har några stora behov av att ändra eller förbättra sina magasinlösningar. För vissa föremålsgrupper är bevarandeförhållandena särskilt utmanande, till exempel acetat- och nitratnegativ och skrymmande eller stora föremål.

Många museer i Sverige har samlingar i flera olika lokaler, i vissa fall på flera olika orter. Många hyr magasinlokaler hos privata hyresvärdar. Ibland sägs hyreskontrakt upp och museer behöver flytta stora volymer av samlingar. Magasinsflyttar sker även för att museer behöver förbättra bevarandekvaliteten och tillgängligheten. Att flytta samlingar är kostsamt, tidskrävande och gör att annan verksamhet får stå tillbaka. En flytt innebär risker och slitage på samlingen. Ofta framhåller museer att upppackningen kan ta många år. Samtidigt möjliggör flyttar, speciellt om tillräcklig tid finns för detta, att samlingar ses över och att uppordning, gallring och kunskapsuppbyggnad kan ske.

I en enkätundersökning som genomförts av Länsmuseernas samarbetsråd om läget för 2024 svarade 70% av de regionala museerna att de var i behov av nya magasin eller att det fanns behov av att renovera de gamla.⁵⁵ Flera regionala museer har nyligen genomfört eller är i färd att genomföra stora magasinprojekt.

Magasinen i Sverige kan inte jämföras med de stora satsningarna som görs på olika håll i Europa. I flera internationella exempel samlokaliseras samlingar i specialbyggda lågenergibyggnader som håller högt ställda bevarandekrav.⁵⁶ Energiåtgång och grön omställning är aktuella frågor för museisektorn internationellt och i Sverige, där magasinens klimatpåverkan kopplas till nybyggnation och drift av klimatiseringssystem. I uppdragets dialoger har ambitionen att minska klimat- och miljöpåverkan, liksom att få ner kostnader, uppgetts vara orsaker till att effektivisera disponeringen av förvaringsutrymmen.

⁵⁵ Länsmuseernas samarbetsråd, 2023, s. 6.

⁵⁶ Se exempelvis Klentz Larsen, 2023 och Ankersmit och Stappers (red), 2023.

I dialogerna framhålls en oro över att insamling av samtiden prioriteras bort till följd av utrymmesbristen. Inom sektorn finns en diskussion om att öka gallringen för att frigöra utrymme, men man framhåller att frågan behöver hanteras med varsamhet, då utformningen av relevanta samlingar bör göras utifrån andra överväganden än enbart lokalfrågor.

3.1 Beredskapsarbetets krav på säkerhet gällande föremålsförvaring

I Riksantikvarieämbetets dialog med beredskapsaktörer framkommer att det ur ett beredskapsperspektiv finns några grundläggande principer för geografisk placering av magasin. Generellt är det bra att sprida ut magasinerna och inte samla allt på en plats. En ur beredskapssynpunkt optimal placering av magasin är långt ifrån symbolbyggnader, städer och större kommunikationsstråk. Även närhet till militär verksamhet, strategisk infrastruktur och andra potentiella mål bör beaktas.

Riskspridning, robusta konstruktioner samt att fastighetsägaren är statlig framhålls som viktiga parametrar för ökad säkerhet. I dialogen med centralmuseerna framkommer att frågan om ”att lägga eller inte lägga alla ägg i samma korg” är central i sektorn just nu. Museer ser både för- och nackdelar med att sprida riskerna. Att sprida ut samlingarna och förvara dem längre bort från museets verksamhetslokaler kan skapa andra problem som försämrad tillgänglighet, bristande tillsyn, minskad daglig bemanning och ökade logistikutmaningar. Fördelarna med storskalighet, gemensamhetslösningar och effektivisering förloras också om magasinerna sprids ut för mycket.

Att ha god dokumentation och kännedom om museets samling är en central uppgift för museer. Det är viktigt att kunna prioritera vilka föremål som vid akuta situationer först behöver skydd och tas om hand. Inför eller under krig kan det bli aktuellt med undanförsel av prioriterade delar av samlingar i enlighet med lag (1992:1402) och förordning (1993:243) om undanförsel och förstöring. För att undanförsel ska vara effektiv som skyddsmetod måste förberedelser vidtas i fredstid och särskilda undanförselmagasin behöver finnas förberedda.

En skyddsåtgärd för samlingar är också att flytta föremål inom befintliga byggnader. Vissa föremål kan behöva flyttas från dörrar, hörn eller fönster. En viktig förberedelse för undanförsel är att ha nära tillgång till packmaterial. Lagring av packmaterial får dock inte bli en brandbelastning.

3.2 Energi och klimat

Samlingsförvaltningen i Sverige har under lång tid utvecklats i det nordiska klimat som hittills varit rådande. God praxis för klimatstyrning av inomhusmiljön är anpassad

till detta. De pågående klimatförändringarna innebär för museerna bland annat ökade risker för fuktskador, mögel, skadeinsekter och extremväderhändelser.⁵⁷ Det har blivit varmare, och periodvis fuktigare. Förhöjd temperatur och fluktuationer i luftfuktighet ökar nedbrytningen i material. Framöver kan det komma att behövas investeringar i fler kallmagasin för värmekänsliga material.

Internationellt har det de senaste åren gjorts framsteg gällande innovationer och utveckling av klimatanpassade magasinlösningar.⁵⁸ Klimatanpassningsåtgärder behöver dock inte nödvändigtvis innebära stora ombyggnationer utan kan handla om att ställa om verksamheten för frekventare tillståndskontroller⁵⁹ i samlingarna, mer vård och underhåll samt ett större fokus på dokumentation. En sådan strategi ställer högre krav på personaltillgång och funktionella samlingsförvaltningssystem. Klimatförändringarna påverkar även byggnaderna för vilka behovet av underhåll förväntas öka.⁶⁰

Samlingsförvaltning är en långsiktig verksamhet och har därmed ett långsiktigt energibehov. Beräkningar i andra länder har visat att museisektorns energianvändning är betydligt större än i andra kulturområden.⁶¹ Eftersom klimatstyrning är så pass energikrävande ser många museer, internationellt och i Sverige, över sin energigång. Detta görs dels av ekonomiska skäl, dels för att minska verksamheternas klimatpåverkan. En potentiell målkonflikt framöver kan handla om ambitionerna att ställa om klimatstyrningen för minskad energigång, samtidigt som ett förändrat klimat ökar behoven av energikrävande styrning.

I Danmark har man länge arbetat med magasinsbyggnader med låg energiförbrukning. Vissa av exemplen är gemensamhetslösningar där man byggt nya magasin för flera museers samlingar.⁶² Andra, inte så storskaliga exempel finns där äldre byggnader anpassats till att fungera som energisnåla föremålsmagasin.⁶³ Dessa lösningar baseras på en kombination av värmeisolering, låg ventilations-

⁵⁷ Riksantikvarieämbetet, 2022, s. 6.

⁵⁸ Ett exempel är *ICOM:s symposium Museum Storage Current situation and new challenges*: <https://icom.museum/wp-content/uploads/2024/07/240624-Pre-programme-Version-ANG.pdf> (2024-11-07)

⁵⁹ Tillståndskontroll innebär att man kontrollerar och dokumenterar skicket på ett objekt eller en samling.

⁶⁰ Riksantikvarieämbetet, 2022, s. 6–13.

⁶¹ I en klimat- och miljörapport från Arts Council England framkom att museisektorn där stod för en mycket stor del av växthusgasutsläppen, jämfört med andra kulturområden. Arts Council England, 2022.

⁶² Kulturministeriet, Slotts- og kulturstyrelsen, u.å.

⁶³ I skriften *Hållbara museimagasin med låg energiförbrukning: tre modeller från Danmark* beskrivs tre typer av klimatkontroll: ouppvämt magasin med avfuktning, värmebuffring med avfuktning samt skyddsvärme med fuktbuffring. Klentz Larsen, 2023.

hastighet och byggnadsmaterialens förmåga att lagra värme. På grund av ventilationslösningen är dessa magasin inte avsedda för att personal ska kunna arbeta där längre stunder. I Sverige finns liknande exempel som Diabasen hos Kulturen i Lund och Regionarkivet i Vänersborg.

3.3 Lokalkostnader

Lokalrelaterade kostnader utgör en stor del av museernas kostnader. I en rapport från Svensk scenkonst och Sveriges museer framhålls en oro för att kostnaderna för lokaler ökar men att anslagen inte ökar i samma takt, och att det finns ett eftersatt underhåll på många fastigheter.⁶⁴ Ibland sker förändringar kring lokal- eller markanvändning vilket gör att hyror höjs eller att mark där magasin tidigare placerats blir attraktivt för andra ändamål. De resurser museer avsätter till lokaler måste vägas mot alla andra åtaganden ett museum har. Det finns exempel där man på lokal nivå har satsat stora ekonomiska resurser på magasin, till exempel på Dalarnas museum, Göteborgs museer och Kalmar länsmuseum. Ofta kräver sådana satsningar ett pragmatiskt förhållningssätt, där museerna får göra avkall på vissa behov och önskemål för att få en ekonomisk genomförbarhet.

Det finns ett stöd för icke-statliga kulturlokaler som kan sökas av museer. Stödet fördelas av Boverket och riktar sig i första hand till länsmuseum, enligt förordning (1990:573) om stöd till vissa icke-statliga kulturlokaler. Stödet är översökt. I regeringens budgetproposition framkommer att det år 2023 inkom ansökningar för ca 36 miljoner kronor och att Boverket beviljade 11,6 miljoner kronor.⁶⁵ Sett till vad det kostar att åtgärda lokaler är bidraget mycket litet, och samtidigt framhåller museisektorn att det är ett viktigt bidrag för museer utanför den statliga museisektorn.⁶⁶ I uppdragets dialoger framkommer att stödet idag inte tar hänsyn till att byggprocesser ofta tar flera år, något som medför att tilldelade medel ibland inte kan nyttjas i tid.

3.4 Exempel på gemensamma lösningar för föremålsförvaring

I det här avsnittet redovisas några exempel på gemensamma lösningar för museernas föremålsförvaring i Sverige.

⁶⁴ Sveriges museer och Svensk Scenkonst, 2024.

⁶⁵ Prop. 2024/25, s. 25.

⁶⁶ Länsmuseumens samarbetsråd, 2023, s. 10.

3.4.1 Specialinriktade aktörer och Svensk museitjänst

Det finns åtminstone tre specialinriktade aktörer för föremålsförvaring som även tillhandahåller vissa kringtjänster, och de är huvudsakligen baserade i Stockholmsområdet. I dessa fall hyr de specialinriktade aktörerna utrymmen av en fastighetsägare och hyr sedan i sin tur ut utrymmen till ett flertal museer och andra hyresgäster. Uthyrningen kan vara på kort eller lång sikt, och samordningsvinsten utgörs av att den specialinriktade aktören är kunnig på museiområdet och vet vilka behov museisektorn har, samt att flera museisamlingar finns inom en och samma byggnad. Två av de specialinriktade aktörerna är privata företag och en är Svensk museitjänst, som är en fullt ut avgiftsfinansierad verksamhet inom Riksantikvarieämbetet.

Svensk museitjänst bedriver sin verksamhet i lokaler hos två privata fastighetsägare och har ett 50-tal kunder, varav sju är centralmuseer. Några kunder är andra museer inom det allmänna museiväsendet. Även privata aktörer och kommuner hyr yta. Drygt 80 procent av ytan hyrs ut för förvaring av statliga samlingar. Sedan uppstarten på 1990-talet har det i flera utredningar uttryckts förhoppningar om fler samordningsvinster, framför allt för den statliga museisektorn. Samordningsvinster har erhållits, men sett till museernas återkoppling i dialogerna är omfattningen begränsad.

Svensk museitjänst är en lösning för en bred museisektor och fyller ett stort behov. Resultaten från enkätundersökningen bland verksamhetens kunder visar att prisnivån på hyran är acceptabel och att man uppskattar möjligheterna att ta sig till platsen med kollektivtrafik, se bilaga 5. Placeringen är dock inte optimal sett till vissa riskaspekter och det finns stora ekonomiska utmaningar för verksamheten. Byggnaden har ingen hög energiprestanda, och det behövs aktiv klimatkontroll för att hålla det bevarandeklimat som kunderna önskar. Det finns dessutom stora behov av förbättringar i fastigheten, som bedöms vara kostsamma. Alla investeringar behöver bekostas genom hyresintäkter.

Idag har Svensk museitjänst fem anställda. Som jämförelse bestod personalstyrkan 2009 av nio personer. När Riksantikvarieämbetet tog över verksamheten ingick även ett ekonomiskt underskott som har hanterats över åren. Såväl utbud som efterfrågan på de kringtjänster som Svensk museitjänst har erbjudit har de senaste åren minskat avsevärt. Det finns flera anledningar till den minskade efterfrågan. I vissa fall använder museer hellre den egna personalen för hantering av de egna samlingarna, i vissa fall anses inte tjänsterna vara bra nog och i andra fall har det framhållits att det är svårt att planera in en kringtjänst när Svensk museitjänsts personalstyrka är så liten. Riksantikvarieämbetet har i sitt interna arbete kommit fram till att det finns behov att förtydliga vilken form av tjänst eller ”förebyggande föremålsvård” som är möjlig för Svensk museitjänst att tillhandahålla utifrån 6 § i myndighetens instruktion. Det kan exempelvis handla om de juridiska förutsättningarna för kringtjänster såsom packning och transport.

3.4.2 Gemensam föremålsförvaring över organisatoriska nivåer

Det finns inga större exempel i Sverige där kommunala, regionala eller statliga museer samverkar över de organisatoriska nivåerna kring föremålsförvaring. I Region Skåne uppmärksammade kulturförvaltningen år 2023 att flera aktörer, museer och arkiv på olika organisatoriska nivåer och i olika verksamhetsformer, hade behov av nya magasin.⁶⁷ Det genomfördes därför ett visionsprojekt kring gemensamma magasinlösningar. Här framkom att aktörerna inte hade känt till varandras behov sedan tidigare, och att de var för sig saknade tid och resurser att arbeta med gemensamma visioner. Projektet avsåg att utforska gemensamma lösningar för magasinerna i Skåne, men utmaningen att navigera i de egna organisationernas system kring upphandling och politisk förankring identifierades som ett hinder för gemensamhetslösningar.

3.4.3 Gemensamhetslösningar inom kommuner

I början av 2000-talet samlokaliserade Malmö stad de kommunala museernas samlingar i ett gemensamt magasin. Magasinsprojektet föranleddes bland annat av Riksantikvarieämbetets inventering 1997, där den dåvarande förvaringen bedömdes vara eftersatt. År 2001 beslutade Malmö kommun om ombyggnation av en befintlig byggnad till magasin. Riksantikvarieämbetets dåvarande riktlinjer användes som måttstock, där bland annat ”tröga byggnader” rekommenderades. Nu efter två decennier behöver Malmö stad återigen börja planera för att samlingen ska flyttas. Området har blivit attraktivt för staden att nyttja för bostäder, och magasinet tar mycket mark i anspråk. Idag är utgångsläget för samlingsflytt och lokalprojektering långt mycket bättre än vid magasinensflytten för två decennier sedan, då förra flytten har gett en större kunskap och bättre ordning i samlingarna.

Göteborgs fyra kommunala museer är på väg att samlokalisera sina samlingar i ett gemensamt magasin som ska byggas.⁶⁸ Stora behov av bättre förvaring hos alla museerna föranledde satsningen. Även om det inför beslutet lyftes fram risker med att dela magasin var museerna eniga om att arbetet skulle samordnas. Dagens situation med kontrakt hos olika privata fastighetsägare ansågs vara ohållbar då kontrakten ibland sägs upp och samlingar är utspridda på många ställen. Till en början var museernas vision att magasinerna skulle uppfylla de allra högsta bevarandekraven och vara teknologiskt avancerade. Senare valdes ett mer pragmatiskt förhållningssätt där visionen nu är goda bevarandeförhållanden och långsiktigt hållbara magasin. Från politiskt håll lyftes till en början idéer om öppna magasin, vilket snabbt valdes bort, bland annat då det är en dyrare lösning och att

⁶⁷ Intervju med kulturutvecklarna på Region Skåne (2024-06-11).

⁶⁸ Exemplet med Göteborgs kommunala museer är beskrivet utifrån intervju med avdelningschef Göteborgs museer och konsthall (2024-05-14).

efterfrågan från publiken inte bedömdes vara stor. Det fanns även diskussioner om miljöaspekter. Nybyggnationer är belastande för miljön, särskilt när stora mängder cement används. Övervägandena landade i att nybyggnation skulle ge större möjlighet till samnyttjande och en mer ändamålsenlig och långsiktigt fungerande klimatstyrning, jämfört med en anpassning av befintliga lokaler. Göteborgs magasin ska ägas och förvaltas av det kommunala fastighetsbolaget Higab. Initialt är det en stor investering för byggnationen, men man räknar med att driftskostnaderna när det gäller el, lokalvård och liknande kommer att kunna hållas nere på sikt. Solpaneler ska installeras och det finns en förhoppning om att leverera överskott av el till staden. Samlingarna beräknas vara på plats i det nya magasinet till år 2030.

3.5 Centralmuseernas behov av föremålsförvaring

I sina svar på uppdragets enkät uppger de tretton centralmuseerna att de disponerar ca 93 000 kvadratmeter magasinssyta. På 25 års sikt anger de ett behov av ytterligare ca 30 000 – 40 000 kvadratmeter. Några museer påpekar att behovet av kvadratmeteryta kan minskas genom effektivisering och planering i kubikmeter.

Några av centralmuseerna i Stockholmsområdet hyr magasinssyta hos Svensk museitjänst, andra hos privata hyresvärdar eller hos Statens fastighetsverk. Flera centralmuseer har hela eller delar av sin verksamhet på andra orter än i Stockholmsområdet. Det gäller Arbetets museum (Norrköping), Flygvapenmuseum (Linköping), Världskulturmuseet (Göteborg), Moderna museet (Malmö), Marinmuseum (Karlskrona) och Nationalmuseum (Östersund). Det varierar i hur stor utsträckning som museerna har magasinssutrymmen på dessa orter. Ett fåtal av centralmuseerna löser delar av sitt lokalbehov genom depositioner hos andra museer, i vissa fall museer utanför det allmänna museiväsendet.

Tre av tretton centralmuseerna uppger att de har sitt nuvarande behov av magasinssyta uppfyllt. Övriga har behov av mer yta och beskriver att behoven är kopplade till:

- Bristfälliga bevarandeförhållanden i befintliga magasin gällande klimat och säkerhet.
- Ackumulerad platsbrist i befintliga utrymmen. Bland annat finns det behov av icke-klimatiserade magasin och klimatiserade allmänmagasin.
- Samlingarnas tillväxt. Ett centralmuseum skriver att tillväxten är minst 35 kubikmeter årligen.
- Återtagande av föremål som varit deponerade på andra platser.

- Specialkrav såsom fotoarkiv för nitrat- och acetatmaterial eller godkänd vapenförvaring för tillståndspliktiga vapen.
- Avsaknad av ytor för olika funktioner och arbetsplatser i anslutning till magasin. Det nämns behov av funktioner som karantänrum och behandling av föremål mot skadedjursangrepp (frys eller värme), samt förråd för material och utrustning för restvärderäddning.
- Tillgänglighet och utställningsverksamhet. Ett centralmuseum nämner särskilt att de har behov av att samla utlokaliserade samlingar närmare verksamhetsorterna och skapa visningsbara magasin. Behov av tillfälliga förvaringsytor samt yta för förvaring av scenografi nämns också.

Delorsaker till att behoven inte är uppfyllda idag är pågående diskussioner med hyresvärdar samt att det saknas tid och resurser för att effektivisera ytor, rensa och gallra i samlingarna. Den nyligen aktualiserade beredskapsfrågan nämns av tre centralmuseer som en orsak till förändrade behov kring lokaler, exempelvis nämns lokaler för undanförel.

Gällande de långsiktiga behoven svarar två av centralmuseerna att tillväxten i samlingen är låg. Ett av dessa museer uppger att de är restriktiva med insamling. Nationalmuseum, Statens försvarshistoriska museer och Statens historiska museer pekar på sina instruktionsenliga uppdrag där insamling ingår. Statens historiska museer framhåller att tillväxten i samlingarna domineras av inflödet av föremål från uppdragsarkeologiska undersökningar, och nämner även uppdraget med Sveriges museum om Förintelsen. Statens försvarshistoriska museer har den särskilda förutsättningen att de framöver kan behöva ta emot en stor del stora, skrymmande objekt som kräver säker specialförvaring och som för närvarande är deponerade på andra håll. Statens maritima och transporthistoriska museer uppger ett framtida behov av 3000 spårmeter för tåg.

Gällande utlokalisering uppger nio centralmuseer att de har delar av samlingar som inte kräver personalens åtkomst på regelbunden basis (åtkomst oftare än någon gång per år). Här nämns digitiserade fotosamlingar, möbelsamlingar och annat som idag inte används regelbundet. Ett av dessa centralmuseer nämner att om extern personal tillhandahåller klimatkontroll, går skadedjursrond och utövar systematiskt brandskyddsarbete minskar behovet av att ha egen personal på plats. Flera framhåller att tillgängligheten att forska på utlokaliserat material är sämre. Fyra centralmuseer uppger att de inte har sådana delar av samlingar. Här nämner några sina strategier och förhållningssätt kring publik tillgänglighet och möjligheter att använda samlingarna.

3.5.1 Inställning till gemensamma förvaringslösningar

Samtliga centralmuseer utom ett är positiva till att dela viss magasinsyta med varandra, dock med en rad förbehåll. Man ser risker med säkerhet, arbetsmiljö, logistik och tidsplanering. De möjligheter som centralmuseerna ser är synergier mellan verksamheterna samt effektivisering gällande kompetens, resurser och kostnader. Möjligheter till samtransportering nämns också som en potentiell vinst.

Det som särskilt nämns i enkäten är att man kan tänka sig dela specialmagasin, exempelvis acetat- och nitratmagasin. Även magasin för samlingar som används mindre frekvent, exempelvis digitiserat material uppges kunna delas. Det är dock begränsat hur mycket sådant material som finns idag. Oavsett om det finns gemensamhetslösningar eller inte uppges centralmuseerna att det är nödvändigt att det finns möjlighet att ordna egna magasin och arbetsutrymmen enligt verksamheternas unika förutsättningar och behov.

Inget av centralmuseerna är tydligt negativa till att dela biutor som karantänrum, packrum eller fotoateljéer, men flera hinder nämns. Framför allt handlar det om svårigheter att skapa överenskomna och säkra rutiner i delade lokaler där föremål lämnas obevakade i en arbetssituation, exempelvis vid packning, sanering eller konservering. Här påpekas att det behövs löpande verksamhetsöverskridande planering om man ska dela sådana biutor, samt en gedigen diskussion och samverkan mellan organisationerna.

Det bör här nämnas att de centralmuseer som är myndigheter i sina budgetunderlag formulerar egna planer och mål avseende lokalförändringar och lokalkostnader. Vissa av de myndigheter som omfattar flera museer har gjort lokalutredningar och utformat omfattande lokalstrategier för alla sina museer. Att frigöra medel till annan verksamhet förekommer bland anledningarna till att se över lokalsituationen. I sin lokalstrategi från 2022 skriver exempelvis Statens maritima och transporthistoriska museer att myndigheten strävar efter en kostnadseffektiv samverkan med andra aktörer, exempelvis gällande samlokalisering med parter som har liknande föremålskategorier. Dock påpekas det i strategin att det är svårt att komma vidare i den här typen av samtal då tidsplaner och kostnader inte alltid stämmer överens.⁶⁹

3.5.2 Inställning till privata och offentliga fastighetsägare

I uppdragets dialoger har museer framhållit att man generellt upplever statliga eller kommunala hyresvärdar som stabila, långsiktiga och trygga, men samtidigt trögörliga och långsamma gällande förändringar och uppgradering. En god

⁶⁹ SMTM, 2022.

kontinuitet i kontakten med driftspersonalen hos de statliga hyresvärdarna har framhållits som en fördel. I en enkätundersökning av Riksförbundet Sveriges museers och Svensk scenkonst betygsätter dock hyresgäster till statliga hyresvärdar tvärtom dialogen med hyresvärderna lägre än hyresgäster till privata hyresvärdar.⁷⁰ I dialoger som förts i detta uppdrag framhåller centralmuseerna att de upplever privata hyresvärdar generellt som mer snabbfotade. Det kan delvis förklaras av att privata fastighetsägare inte är lika styrda som offentliga fastighetsägare. Å andra sidan framhåller centralmuseerna att de privata aktörerna är mindre stabila då ägare och personal snabbt kan bytas ut. Det innebär att museets personal oftare behöver utbilda fastighetsägarens tekniska personal i vad som gäller för museisamlingar. Det framhålls även att museernas rådighet över vilka övriga hyresgäster som finns i samma fastigheter är större när fastighetsägaren är statlig.

3.5.3 Inställning till samlingsförvaltningslösningar sett till det förändrade säkerhetsläget

Det finns en medvetenhet hos centralmuseerna om det försämrade säkerhetsläget. Ur ett beredskapsperspektiv ser man både för- och nackdelar med att samla flera samlingar på samma ställe. Museerna uttrycker behov av mer stöd i beredskapsfrågorna. Alla museer har inte den sakkunskap som behövs för att kunna väga in dessa frågor i sitt planeringsarbete. Flera av centralmuseerna har idag samlingar på platser som ur beredskapssynpunkt är olämpliga. Några centralmuseer efterfrågar gemensamma strategier för beredskap, för att enklare kunna planera placeringen av de enskilda museernas magasinlokaler.

⁷⁰ Sveriges museer och Svensk Scenkonst, 2024, s. 3.

4. Situationen för den digitala samlingsförvaltningen

I detta kapitel presenteras kartläggningen av den digitala samlingsförvaltningen. Kartläggningen är baserad på den enkätundersökning och de dialoger och workshoppar som genomförts i uppdraget.

Den digitala samlingsförvaltningen omfattar analoga samlingar som har digitiserats, information som är digitalt född samt information om fysiska samlingars kontext och förvaltning. Det finns flera olika samlingsförvaltningssystem som används på museerna runtom i Sverige. Många museer använder dessutom flera olika system för sin samlingsförvaltning, speciellt när de utöver museisamlingar även förvaltar arkiv och bibliotekssamlingar. Vissa museer har egen drift av sina system, andra har valt att kontraktera ut sin tekniska förvaltning. I dialogerna framkommer att det pågår en utveckling mot en alltmer ökad användning av molnbaserade lösningar. Vissa museer är en del av kommunens eller regionens IT-förvaltning, andra har egna IT-avdelningar.

Oron i omvärlden har bidragit till en ökad medvetenhet i museisektorn kring vikten av dokumentation, digitalisering och informationssäkerhet. Riksantikvarieämbetets pågående arbete med det digitala museilyftet och lanseringen av den nationella strategin för digitalt kulturarv⁷¹ bidrar också till att föra upp frågorna på bordet. Samtidigt framhåller museerna att det fortsatt finns stora behov av kompetens för digital samlingsförvaltning, inte minst på de mindre museerna.

Museerna med störst resurser, däribland flertalet av centralmuseerna, har de mest utvecklade planerna och strategierna för den egna digitala samlingsförvaltningen. Även dessa organisationer pekar på resurs- och kompetensbrist. I dialog med länsmuseumens samarbetsråd framkommer att det finns ett behov av att stärka regionerna i digitaliseringsfrågor. Många av de regionala museerna använder idag samlingsförvaltningssystemet Primus, något som ger en bra grund för samarbete eftersom de har samma tekniska lösningar för sina samlingar. Länsmuseumens samarbetsråd menar att det är viktigt att få till regionalt och nationellt utbyte och att länsmuseumerna också bör få ta del av nationella resurser för digitalisering, vilket de bedömer skulle ge stor utväxling för lite medel.

De mindre museernas förutsättningar ser väldigt olika ut. Vissa har en mycket god digital samlingsförvaltning medan andra har mycket arbete framför sig. Det finns enligt Sveriges Museer stora behov av övergripande samordning inom standardisering, kompetens och centraliserade lösningar.

⁷¹ Riksantikvarieämbetet, 2024b.

4.1 Beredskapsperspektivet inom digital samlingsförvaltning

För att kunna motstå och hantera cyberattacker, tekniska fel och störningar i infrastruktur, till exempel vid bortfall av el och internet, behöver en digital förvaltning vara resiliënt, det vill säga motståndskraftig, robust och flexibel. Den digitala säkerheten behöver finnas med i museernas riskhanteringsarbete för att skydda såväl de fysiska som de digitala samlingarna. Ur ett beredskapsperspektiv brukar det rekommenderas att all information dubbellagras på geografiskt separata platser. Den ökande användningen av molntjänster påverkar också museernas tillgång och kontroll över den information de förvaltar.

Det kan finnas stora fördelar med att lagra information utanför landets gränser. Men om lagring av museernas digitala information ska ske utanför landets gränser, vilket ofta är fallet exempelvis vid användning av kommersiella molntjänster, behövs tydliga konsekvens- och riskanalyser. När lagringslösningar placeras utanför landets gränser finns det flera aspekter att ta i beaktande, exempelvis kan det finnas risker med bruten sekretess, begränsad tillgång eller andra inskränkningar om det existerar på annan jurisdiktion. En individuell analys av varje enskild lösning måste därmed alltid göras.

Man bör utgå ifrån att museernas digitala information kan innehålla skyddsvärda uppgifter. Mycket av informationen är sannolikt inte känslig, till exempel beskrivningen av ett föremål. Däremot kan exempelvis föremålets placering eller vilka säkerhetsåtgärder som kringgärdar föremålet ha ett högt skyddsvärde. Vid en kris kan det i eller utanför samlingsförvaltningssystemen exempelvis förekomma digitala uppgifter om planerad undanförsel av föremål som inte får röjas för utomstående.

Med en egen IT-organisation och lokalt installerade servrar och mjukvara har en organisation en hög grad av kontroll. Det ger ökad möjlighet att själv förebygga och hantera risker, men ställer samtidigt högre krav på organisationens förmåga. När informationshantering läggs ut på entreprenad förflyttas kraven att hantera hot och sårbarheter till en leverantör. Då ansvaret för informationssäkerheten ligger kvar hos den beställande organisationen behövs beställarkompetens för att ställa rätt krav.

Ur ett beredskapsperspektiv är det också viktigt att tänka på att upprätthålla drift. Det kan kräva infrastruktur för alternativa kommunikationsvägar, lösningar för nöddrift och så vidare.

Erfarenheter från kriget i Ukraina visar att det digitala kulturarvet löper hög risk att drabbas hårt vid ett väpnat angrepp eller hybridkrigföring. I en artikel som tagits fram av European Parliamentary Research Service konstateras bland annat att förstörelsen av bibliotek och utbildningsinstitutioner är en del av en avsiktlig

kampanj för kulturell rensning. Den aggressiva parten har som målsättning att radera alla spår av kultur som utövas i det invaderade området och att sätta upp hinder för alla former av nya artistiska eller konstnärliga uttryck.⁷² En stor mängd europeiska aktörer, inklusive ICOM, har varnat för metoderna, som står i strid med internationell rätt, och de har också i många fall startat projekt för att stötta Ukraina i frågan, bland annat genom stöd för undanförelse och digitalisering.⁷³

Till följd av den ryska invasionen av Ukraina startade ett volontärbaserat initiativ med över 1 500 frivilliga som i nuläget har arkiverat 50 terabyte data från Ukrainas kulturarvsinstitutioner.⁷⁴ Vid en eventuell konflikt är det inte självklart att en liknande insats för den svenska digitala samlingsinformationen kommer att kunna genomföras, framför allt inte om fler länder i närområdet är inblandade och utsatta för påfrestningar samtidigt.

4.2 Informations- och cybersäkerhetsrisker

I en kartläggning av hoten mot kulturarvet som togs fram av FOI 2024⁷⁵ framhålls att tillgängligheten till digital kulturarvsinformation gör att informationen löper större risk för att utsättas för cyberrelaterade hot. Syftet med cyberangrepp kan exempelvis vara att förstöra eller korrumpiera historiska bevis för något som skulle kunna styrkas med hjälp av information i samlingar och arkiv. Antalet IT-incidenter till följd av cyberangrepp mot svenska myndigheter har enligt MSB ökat under 2023.⁷⁶ Hittills finns det inga kända exempel där svenska museer drabbats av allvarliga cyberangrepp, men det finns exempel i andra länder.⁷⁷ Exempelen visar att konsekvenserna av ett cyberangrepp kan vara omfattande för enskilda aktörer och särskilt omfattande när det drabbar en tjänsteleverantör.

Ett cyberangrepp kan påverka tillgängligheten till de digitala samlingarna, men även påverka förvaltningsinformation och metadata kopplad till fysiska samlingar, som hyllplacering, proveniens eller skick. Digitala tjänster som styr omgivningen kring de fysiska samlingarna, exempelvis inpasserings- och klimatsystem, kan också påverkas. Cyberangrepp kan också ske mot kritisk infrastruktur, såsom strömförsörjning och internet. Museer som har egen driftmiljö kan antingen vara ett direkt mål för ett angrepp eller kan skadas sekundärt av angrepp på militära mål i närheten.

⁷² Pasikowska-Schass, Magdalena, 2022.

⁷³ Blyzinsky, Maria, 2024.

⁷⁴ SUCHO, 2024.

⁷⁵ McWilliam, Anna och Olsson, Sofia, 2024, s. 40.

⁷⁶ MSB, 2023a.

⁷⁷ British library, 2024.

När det gäller insiderhot är dessa komplicerade på så sätt att de som genomför exempelvis stölder ofta är behöriga att hantera både de fysiska och digitala objekten och informationen. Ofta kan hotaktören försöka radera spåren efter sig, exempelvis genom att radera registerposter, vilket försvårar möjligheterna att kartlägga vad som stulits och utreda vad som hänt. Även icke-antagonistiska hot och risker behöver identifieras och hanteras såsom misstag av anställda, felkonfigurering och incidenter till följd av gamla IT-system som slutar fungera.

Informations- och cybersäkerhetsrisker kan påverka verksamheten på samma sätt som en brand eller översvämning. En brand i en serverhall påverkar till exempel verksamheten på samma sätt som när information blivit krypterad med ett utpressningsprogram, så kallad ransomware. Vid båda fallen är informationen inte längre tillgänglig. Båda exemplen är verksamhetsrisker och bör hanteras som sådana inom organisationen. Ett systematiskt informations säkerhetsarbete utgår ifrån en god förståelse för verksamheten och dess behov samt skapar förutsättningar för att hantera incidenter och förändringar i omvärlden.

I händelse av cyberangrepp behöver den organisation som har egen drift ha en egen beredskap för att upptäcka och hantera angreppet i tid. Troligtvis behövs hjälp utifrån. Konsekvenserna av ett angrepp står ofta i relation till hur snabbt det upptäcks och avgränsas. En organisation som köper samlingsförvaltningssystem som tjänst behöver vara förberedd på att inte kunna nå tjänsten och informationen under tiden som incidenten pågår, eller i värsta fall aldrig kunna återfå sin data.

I dialoger med museer förefaller det vara olika ställt med det systematiska informations säkerhetsarbetet. Flera museer hänvisar till sin IT-organisation och frågor om säkerhetskopiering förefaller vara det som de flesta tänker på när det kommer till åtgärder.

Erfarenhet från Ukraina visar att även mängden cyberangrepp riktade mot kulturarvet ökar i takt med en skarpare hotbild, detta samtidigt som museers personal kan vara hårt pressade av att behöva förflytta fysiska samlingar. Ett systematiskt informations- och cybersäkerhetsarbete och att det finns bemanning även i krisläge ökar resiliensen. I uppdragets dialoger framkommer det att informations- och cybersäkerhet är ett område som museer i Sverige efterfrågar stöd inom och vill samverka kring med andra.

Riksarkivet har genom dialogerna i detta regeringsuppdrag meddelat att de inom kort avser att mot avgift, ta emot leveranser av fysiska mediebärare såsom hårddiskar eller USB-minnen att förvara som nedkopplade kopior.

4.3 Digital hantering av allmänna handlingar

Riksarkivet har tagit fram föreskrifter kopplade till arkivlagen och arkivförordningen. En stor del av museerna inom det allmänna museiväsendet hanterar allmänna handlingar i sina samlingsförvaltningssystem. Regelverket ser olika ut beroende på museets huvudman. I uppdragets dialoger framkommer att museer inte alltid är säkra på vilka regler som gäller för just deras information.

4.3.1 Status på information i samlingsförvaltningssystem

Grundläggande är att allmänna handlingar och arkiv skapas utifrån en offentlig organisations egen verksamhet och egna processer. Ett samlingsförvaltningssystem har en central och självklar roll i ett museums verksamhet. Det är i samlingsförvaltningssystemen som en viktig del av museernas kärnverksamhet dokumenteras. Det bör därmed kunna sägas att allmänna handlingar hanteras i samlingsförvaltningssystemen. Vidare definitioner av vad som är allmänna handlingar i register och andra förteckningar framgår av 2 kapitlet, 3, 4 och 10 § tryckfrihetsförordningen (1949:105).

4.3.2 Krav på bevarandestrategier och system för bevarande

Riksarkivet föreskriver i RA-FS 2009:1 att alla statliga myndigheter ska upprätta en strategi för bevarande av elektroniska handlingar, vilket även gäller museer som är myndigheter.⁷⁸ Regioner och kommuner har normalt sett egna arkivreglementen som innehåller liknande regler eller hänvisar till RA-FS 2009:1. Dessa gäller framför allt för läns museer med regioner som huvudmän och kommunala museer. RA-FS 2009:1 föreskriver att myndigheten ska ange vilka åtgärder som ska vidtas för att säkerställa att informationen bevaras. Det handlar om åtgärder för att framställa, överföra, hantera, förvara och vårda de elektroniska handlingarna under den tid som de ska bevaras. Detta berör bland annat val av filformat i drift, och tidpunkter och periodicitet för när informationen avses överföras till annan databärare och överföras till e-arkivsystem. Andra föreskrivna åtgärder är ett aktivt

⁷⁸ RA-FS 2009:1 definierar elektroniska handlingar som ”upptagning för automatiserad behandling i enlighet med 2 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen (1949:105)”. I denna paragraf definieras en handling bland annat som ”en upptagning som endast med tekniska hjälpmedel kan läsas eller avlyssnas eller uppfattas på annat sätt”. Jämför definitionen av ”digitalt material” i kap 1.4 i den här rapporten.

informationssäkerhetsarbete, regelbunden säkerhetskopiering och att utforma egna lokaler för servrar och andra medier.⁷⁹

Tekniska krav på filformat för långtidsbevarande framgår av Riksarkivets föreskrift RA-FS 2009:2.⁸⁰ Föreskriften har inte uppdaterats sedan 2009 och det saknas bland annat filformat för film och ljud.

Museerna signalerar att det är svårt att tydliggöra vilken information i samlingsförvaltningen som är allmän handling och inte. I dialogerna framhåller dock museerna att det finns en vilja att arbeta mer med bevarandestrategier som inkluderar all samlingsinformation om de finansiella resurserna fanns, men att det är svårt givet verksamheternas nuvarande ekonomi och prioriteringar.⁸¹

4.4 Kostnader kring digital samlingsförvaltning

Digitisering av fysiska samlingar innebär inte en effektivisering för museerna. Detta konstaterades redan 2014 av Statskontoret,⁸² vilket visar att denna situation har varit föreliggande för museer under lång tid. Kostnaden för förvaltning och lagring på digitala medier ökar i takt med att de digitala samlingarna växer.

Många mindre museer beskriver också att de inte har råd med de etablerade lösningarna för digital samlingsförvaltning, då de i regel är förknippade med en löpande kostnad.

⁷⁹ Motsvarar idag RA-FS 2013:4. Ingen av föreskrifterna behandlar hantering av allmänna handlingar i molntjänster i eller utanför Sverige, något som idag är mycket vanligt. Se även Riksarkivets och MSB:s gemensamma *Vägledning för fysisk informationssäkerhet i IT-utrymmen*. <https://www.msb.se/sv/publikationer/vagledning-for-fysisk-informationssakerhet-i-it-utrymmen/> (2024-11-08)

⁸⁰ RA-FS 2009:2 (Riksarkivets föreskrifter och allmänna råd om tekniska krav för elektroniska handlingar)

⁸¹ Arkivering by design är ett analysverktyg framtaget på nederländskt initiativ för att användas vid implementering av nya system och systemutveckling utifrån ledorden Hållbarhet och Tillgänglighet. Arkiveringsprocessen byggs in i systemet genom att ta hänsyn till 10 grundkrav som rör informationsmodellering, klassificering, representation, format, metadata, gallring, export, begränsningar och säkerhet. Se vidare Riksarkivets webbplats, <https://riksarkivet.se/arkivering-by-design>. (2024-11-08)

⁸² Statskontoret, 2014, s. 75.

4.5 Exempel på hur museer löser sin digitala samlingsförvaltning idag

Några av de samlingsförvaltningssystem som används av museer i Sverige är betydligt vanligare än andra. I september 2015 publicerade Digisam en sammanställning av de vanligaste systemen som användes av olika museer i Sverige.⁸³ Listan är nästan identisk med den flora av system som centralmuseerna uppger i svaren på den enkätundersökning som genomförts i detta uppdrag, vilket kan tyda på en viss stabilisering kring använda samlingsförvaltningssystem.

Ett exempel på en internationell lösning är företaget KulturIT i Norge, som etablerades 2007 för att skapa ett gemensamt system för samlingsförvaltning i Norge och för att säkra en organisation för permanent drift och lagring. Företaget initierades av Norsk folkemuseum och Maihaugen tillsammans med ABM-utveckling, och samägs av museerna. Idag har KulturITs system Primus (föremålsförvaltning) och DigitaltMuseum (publicering av samlingar) varit i drift i mer än 15 år och har mer än 200 medverkande museer, även i Sverige. År 2021 slogs KulturIT samman med MuseumsIT, som var en gemensam driftlösning för museerna. KulturIT är därmed idag, förutom att de utvecklar digitala lösningar, även en gemensam intern IT-avdelning för mer än 1850 anställda inom den norska museisektorn. Tillsammans bildar verksamheterna ett ekosystem för digital information kallat eKultur. Åren 2022–2024 har norska Kulturdirektoratet gett medel till utveckling av de norska gemensamma digitala systemen inom eKultur. Utvecklingen fokuserar på områdena digitalisering, forskning och skola. Sedan 2020 har norska Nasjonalbiblioteket etablerat Senter for Kulturarvsdigitalisering, som stöttar hela den norska ABM-sektorn i digitaliseringsfrågor inkluderat frågor om långtidslagring.

Samverkan och samarbete har olika förutsättningar beroende på vilket förvaltningssystem som används och vilken typ av samlingar ett museum har. Primus har en stor mängd användare inom de kulturhistoriska museerna i Sverige. För dessa museer finns goda förutsättningar för nationellt samarbete rörande utvecklingsfrågor och kompetensdelning. TMS (The Museum System) används däremot exempelvis bara av Moderna museet i Sverige, vilket innebär att deras samverkan kring systemet företrädesvis sker internationellt, med andra konstmuseer som använder samma samlingsförvaltningssystem.

⁸³ Digisam, 2015.

4.6 Kartläggning av centralmuseernas digitala samlingsförvaltning

Som en del av kartläggningen kring den digitala samlingsförvaltningen har en enkät skickats till centralmuseerna, med fokus på att fånga upp tendenser samt museernas behov och inställning till samverkan och gemensamma lösningar. I detta kapitel redovisas en sammanvägning av svaren. En mer uttömmande redovisning av enkätsvaren finns i bilaga 3.

I svaren har vissa museer inkluderat material i arkiv- och bibliotekssamlingar medan andra avgränsar sina svar till museisamlingar. Svaren indikerar att det ibland är flytande gränser mellan dessa samlingar och att olika museer har olika indelningar. Detta uppdrag fokuserar dock i huvudsak på museernas föremåls-samlingar. Flera av museerna anger att de använder flera olika system för sin digitala samlingsförvaltning. Det kan till exempel handla om att en viss föremåls-kategori hanteras i ett system, och en annan föremålskategori i ett annat. I de flesta fall används dock ett huvudsakligt system, som kompletteras av andra. Det är värt att notera att merparten svarar att de har separata system för föremål, arkiv och bibliotek. En del museer beskriver att de håller på att fasa ut sina äldre och ofta egenproducerade databaslösningar. Några museer är i en förändringsprocess och beskriver i sina svar vad de har för avsikt att göra, snarare än hur läget ser ut idag.

Riksantikvarieämbetets sammanvägning visar att de huvudsakliga samlingsförvaltningssystemen fördelar sig på följande sätt:

- Primus - 5 museer
- TMS (The museum system) - 1 museum
- MuseumPlus - 1 museum
- Axiell Collection - 1 museum
- Alvin - 1 museum
- Carlotta - 1 museum
- Specify - 1 museum

Majoriteten av svaren kring museernas användning av samlingsförvaltningssystem utgår från samlingsförvaltningsstandarderna Spectrum och de processer som standarderna beskriver.⁸⁴ Exempel på processer är katalogisering, utlån eller katastrofplanering. Enbart ett av centralmuseerna skriver specifikt att samtliga

⁸⁴ Collections trust, 2023.

Spectrumprocesser hanteras i samlingsförvaltningssystemet, andra svarar att "majoriteten av processerna" hanteras eller att de följer Spectrum "så gott det går".

För de flesta av centralmuseerna förefaller ambitionen vara att all information som berör föremålen ska hanteras i samlingsförvaltningssystemet, men att detta inte alltid är möjligt. Viss information hanteras fortfarande analogt, exempelvis äldre accessionsdokumentation. Flera anger också att de har information som relaterar till samlingarna, men som inte finns i samlingsförvaltningssystemet. Här nämns bland annat information som finns i myndighetsarkiv, att äldre digitalisering lagrats in olika exempelvis gällande metadata, att det finns information som ännu inte digitiserats eller att hela typer av samlingar fortfarande är utanför förvaltningssystemet, exempelvis fotografier. Flera av centralmuseerna framhåller att de arbetar med att få in sådan information i förvaltningssystemen. Ofta uppges att skälen till situationen är brist på tid och resurser.

4.6.1 Centralmuseernas användning av öppen källkod

Inget av centralmuseerna har ett samlingsförvaltningssystem som bygger på öppen källkod. En möjlig förklaring som har framkommit i dialogerna är att öppna källkodsalternativ ställer betydligt högre krav på långsiktig utveckling och förvaltning, något som driver upp kostnaderna. Att förvalta samlingsförvaltningssystem som bygger på öppen källkod kräver en annan typ av kompetens som idag inte finns hos museer i Sverige samt förutsättningar i form av ekonomiska resurser. Indirekt används däremot öppen källkod i delar av de tjänster för digital samlingsförvaltning som man köper från privata aktörer eftersom nästan all kommersiell programvara idag integrerar komponenter med öppen källkod i sin produkt.⁸⁵

4.6.2 Långsiktig lagring och bevarande

I enkäten ställdes frågan om centralmuseerna har en strategi för långsiktig förvaring och bevarande av digital information. I frågan specificerades inte vad för slags strategi som avsågs (exempelvis Riksarkivets föreskrift om strategi för bevarande av elektroniska handlingar). Alla utom tre centralmuseer svarar att de har en strategi. Enbart fyra av de som har en strategi svarar att den tillämpas fullt ut.

Flera skriver att delar av strategin är planerad att implementeras framöver, medan andra anger olika hinder, som att de saknar e-arkiv eller har brist på resurser i form av tid. Det är viktigt att notera att det i enkätsvaren inte är möjligt att särskilja om problematiken rör information där bevarandet är styrt i lag eller rör museets egna ambitioner. Ett centralmuseum skriver att de saknar lösning för långsiktigt bevarande av specialobjekt, exempelvis film eller CAD-ritningar. Centralmuseerna ser det långsiktiga digitala bevarandet som en utmaning. En synpunkt som fram-

⁸⁵ Black duck, 2024, s.4

hållits är att den statliga grundfinansieringen inte tagit höjd för att museerna numera har ett stort, komplext och krävande ansvar för både analog och digital samlingsförvaltning. Man förvaltar dubbla samlingar med samma personal och resurser, något som hämmar utvecklingen och hindrar att prioriterade åtgärder genomförs. En annan tröskel som framhålls för långsiktig lagring och bevarande är avsaknaden av en gemensam nationell strategi och handlingsplan som omfattar hela kulturarvssektorn.

De tillfälliga medel för digitalisering av kulturarvet som fördelades åren 2022–2023⁸⁶ har enligt årsredovisningarna för de statliga museimyndigheterna, möjliggjort nyregistrering och uppordning av de digitala samlingarna samt ökad tillgänglighet. Endast ett museum redovisar särskilt att medel gått till att ”säkra existerande data”⁸⁷. Det är ännu inte möjligt att överblicka effekterna av de medel för digitisering av arkiv och föremålssamlingar som aviserats för perioden 2024–2026⁸⁸.

Den bild som centralmuseerna förmedlar är att de höga kostnaderna för stora eller snabbt ökande datamängder är en stor utmaning för långsiktig lagring och bevarande av digital samlingsinformation. Detta sätter press på att museernas lagrings- och säkerhetskopieringssystem byggs ut. Flera av centralmuseerna pekar på att den ökande digitaliseringen också sätter press på kompetens. Många tillämpar, eller försöker tillämpa, Digisams vägledningar men framhåller att det inte räcker eftersom omvärlden ändrar sig och därmed också kravbilden och förväntningarna.

En annan utmaning rör möjligheterna till framtida användning av den information som lagras. I sina svar berör vissa av centralmuseerna en osäkerhet kring filformat. Andra beskriver en osäkerhet kring kravbilden och menar att det är svårt att fastslå vilka kriterier (lägstnivå) som ska gälla och vad som kommer att behövas i framtiden.

4.6.3 Samordningsvinster för den digitala samlingsförvaltningen i bevarandefrågor

Centralmuseerna ser stora möjligheter till ett flertal samordningsvinster. 11 av 13 svarar att det finns skalfördelar med långsiktig datalagring och bevarande samt med delade kompetenser. 10 av 13 svarar att gemensamma standarder kan ge samordningsvinster, 9 av 13 anger delad infrastruktur och kravställen mot systemleverantörer. Centralmuseerna ser möjligheter att realisera dessa samordningsvinster med hjälp av plattformar och kompetens. Det finns generella

⁸⁶ Prop. 2021/22:1, Budgetpropositionen för 2023. Utgiftsområde 17, s. 102

⁸⁷ Prop. 2023/24:1, Budgetpropositionen för 2023. Utgiftsområde 17, s. 24

⁸⁸ Prop. 2023/24:1, Budgetpropositionen för 2023. Utgiftsområde 17, s. 20

idéer om att bygga upp centrala lagringslösningar för högupplösta originalfiler som bygger på en gemensam infrastruktur/plattform kan innebära stora effektiviserings- och samordningsvinster och i förlängningen även minska den sammanlagda kostnaden för museernas långsiktiga förvaltning. Det framhålls dock att kompetens är en bristvara som tar stora resurser i anspråk, och att plattformar är svåra att drifta för en enskild aktör. Ett av centralmuseerna ser framför sig en satsning där hela kulturarvssektorn (arkiv, bibliotek och museer) bygger en gemensam lösning på uppdrag av regeringen.

Utöver fördelarna ser centralmuseer även nackdelar och svårigheter att göra verklighet av samordning inom sektorn. När det gäller gemensamma samlingsförvaltningssystem är det få som ser en total sammanslagning av centralmuseernas digitala samlingsförvaltning som tänkbar i nuläget. Huvudsakligen handlar det om att enskilda museer redan har utvecklat infrastrukturer och arbetssätt. Skillnaderna i samlingarnas karaktär på olika museer gör att det kan vara svårt att implementera en delad infrastruktur eftersom variationen i informationen och registreringen är så stor. Andra hinder som nämns är att det är svårt att tydliggöra ansvarsfrågan och att beskriva en sådan tjänst i detalj. Andra anger problem med basfinansiering, öronmärkta FoU-medel och nationella uppdrag eller juridik. Stora mängder äldre data som förvaltas och som är icke-standardiserad utgör också ett problem som kräver extra resurser för att hanteras.

Centralmuseerna ser att vissa delar skulle vinna stort på att samordnas. Det framhålls att det finns fördelar ur beredskaps- och säkerhetsperspektiv med gemensamma lösningar för säkerhetskopiering och bevarande av information. Ett av centralmuseerna skriver att ett gemensamt samlingsförvaltningssystem skulle underlätta långtidslagring samt öka möjligheten till att nå visionen om ”en samling” med användarna i fokus. Ett annat perspektiv som lyfts är att samordning och frågor om gemensamma samlingsförvaltningssystem är särskilt aktuella för de mindre aktörerna. Detta för att uppnå en långsiktighet och kostnadseffektivitet, där branschens större aktörer bör bidra med delad kompetens.

Det framhålls en farhåga kring att dagens situation med avsaknad av en gemensam överenskommen standard, innebär att det testas olika lösningar på de olika museerna, något som leder till onödiga datavolymer och extrakostnader. Om man kom överens om gemensamma standarder för filformat och tekniska specifikationer vore det lättare att förbereda sig för de framtida utmaningarna.

4.6.4 Samarbete med andra parter kring digital samlingsförvaltning

Centralmuseerna uppger att samarbeten med andra aktörer kring digital samlingsförvaltning i första hand sker mellan de som har samma samlingsförvaltningssystem (exempelvis Primus användargrupp), men också med aktörer

som har liknande samlingar nationellt och internationellt. Även samverkan inom centralmuseernas databasnätverk och Wikimedia omnämns. Två av museerna uppger att de inte samarbetar med andra aktörer på detta område. Flera centralmuseer beskriver att de gärna samarbetar kring kompetens inom digitaliseringsområdet.

Det bör nämnas att centralmuseerna har ett pågående arbete för samverkan inom sin gemensamma digitaliseringsgrupp. I dialog med centralmuseerna framkommer det att det idag inte finns någon samlad bild över hur museernas tillgång till sin samlingsdata säkras. Mot bakgrund av det förändrade säkerhetsläget har Centralmuseernas samarbetsråd givit digitaliseringsgruppen i uppdrag att analysera och kartlägga centralmuseernas tillgång till sin samlingsdata i händelse av kris.

I sitt arbete har centralmuseernas digitaliseringsgrupp sett att flera av centralmuseerna har utmaningar i lagring av data. Oavsett om museet har egna servrar eller lagrar sin data i molnet finns en stor möjlighet till neddragning av kostnader, säkring av avgörande data och ökad effektivisering. Detta menar digitaliseringsgruppen kan göras genom att gå vidare med Digisams tidigare tankar om att samarbeta med Sunet för att få tillgång till serverkapacitet för stora datamängder. Centralmuseernas samarbetsråd framhåller att de är positiva till ett samarbete.

5. En analys av möjligheterna att öka samordningen inom samlingsförvaltning

Det finns ett tydligt behov att öka samordningen för en mer resurseffektiv och långsiktig samlingsförvaltning i Sverige. I detta kapitel görs en analys av möjligheterna att möta detta behov. Analysen tar avstamp i hur ansatserna att samordna och effektivisera under de senaste fyra decennierna har landat och i den situation som råder för samlingsförvaltningen idag:

- Den nationella gemensamhetslösningen för föremålsförvaring, Svensk museitjänst, startade på 1990-talet och är en verksamhet som fortsatt är igång. Sett till den bild som museisektorn förmedlar i uppdragets dialoger täcker dock verksamhetens utbud enbart en del av dagens behov.
- Samordnade satsningar inom registrering, dokumentation och standardisering startade redan på 1980-talet genom grupperna SAMOREG och därefter INSAM. Idag finns dock ett fortsatt behov av ett utpekat ansvar för denna typ av standardisering.
- Större digitaliserings- och registreringsinsatser har sedan 1990-talet genomförts i projektform, där en stor mängd föremål har registrerats och digitaliserats i olika arbetsmarknadsåtgärder. I dialogerna framkommer att det fortfarande finns samlingsinformation utanför samlingsförvaltningssystemen och det finns stora brister rörande metadata, kvalitet och förvaltning.
- Samordnade insatser för centralmuseernas magasinsförsörjning utredes men genomfördes aldrig på 2000-talet. Förslagen handlade om kartläggning, uppföljning, samplanering och kunskapshöjning, samt medel för förbättringsåtgärder i befintliga magasin. Centralmuseerna ansåg att förslagen vara otillräckliga. Frågan om samplanering har numera återaktualiserats bland annat som en följd av ökat fokus på beredskapsfrågorna.
- 2009 fick Riksantikvarieämbetet ett instruktionsenligt uppdrag att samordna frågor om vård och konservering, vilket föranlett uppbyggande av en råd- och stödverksamhet inom samlingsförvaltning. Uppdraget har senare ändrats till ett mer brett ansvar på museiområdet. Riksantikvarieämbetets stöd är uppskattat, men har ännu inte lett till någon gemensam strategisk planering och viljeriktning för museerna på magasinsområdet.
- År 2017 trädde museilagen (2017:563) i kraft, där förvaltning av samlingar listades som en av de tre kärnuppgifterna för det allmänna museiväsendet.

Idag påpekar vissa museer att det saknas föreskrifter som förtydligar vad ansvaret kring aktiv samlingsförvaltning innebär.

- Frågor om digital samlingsförvaltning har under 2010-talet och fram till idag framför allt hanterats på en strategisk och principiell nivå, dels genom det nationella samordningssekreteriatet Digisam (2011–2023), dels genom Riksantikvarieämbetets museiuppdrag. Museerna har efterfrågat mer verksamhetsnära stöttning och ett tydligare centralt ansvar för frågor om digital samlingsförvaltning tidigare, och det finns fortsatt ett stort behov idag.
- Riksantikvarieämbetets tjänst K-samsök har i dagsläget drygt 90 partners som levererar data. Tjänsten utgör en grund för likriktning gällande tillgängliggörande av en del av museernas digitala samlingsinformation.
- Beroende på det försämrade säkerhetsläget i världen har beredskapsfrågorna under 2020-talet blivit alltmer centrala inom samlingsförvaltningen. Diskussionen inom museisektorn kretsar idag exempelvis kring faran av att ”lägga alla ägg i samma korg”, såväl för föremålssamlingar som digital samlingsinformation. Beredskapsfrågornas komplexitet har aktualiserat behovet av ökad styrning och kompetensutveckling på samlingsförvaltningsområdet.

Baserat på denna summering ser Riksantikvarieämbetet att det finns fortsatt behov av att undersöka frågor om formella samarbeten mellan museer, ökad styrning av samlingsförvaltningen i Sverige, statens möjligheter att tillhandahålla gemensamma lösningar samt normering genom riktlinjer och standarder.

5.1 Formella samarbeten

Museer samverkar med varandra på många sätt, men storskaliga och konkreta formella samarbeten är ovanliga.

I uppdragets dialoger har mer samordning och samarbete framhållits vara önskvärt, men för detta finns hinder och utmaningar. En utmaning för formella samarbeten ligger i att museiväsendet består av aktörer på olika organisatoriska nivåer och verksamhetsformer. Det påverkar hur dessa aktörer kan samutnyttja resurser, hur de kan styras och hur en gemensam lösning kan finansieras. Organisationerna är fokuserade på att lösa utmaningar i de egna verksamheterna och gemensamma lösningar kommer i andra hand. Riksantikvarieämbetets sammantagna bild är att synkronisering och gemensam strategisk planering sannolikt skulle leda till en effektiviserad samlingsförvaltning, samt att ett gemensamt arbete har större möjlighet att lyckas om någon aktör ansvarar för att leda och samordna arbetet.

Enligt myndighetsförordningen (2007:515) 6 § och 8 § ska myndigheter samarbeta med varandra och även andra för att ta tillvara de fördelar som kan vinnas för enskilda samt för staten som helhet. När det gäller centralmuseer som är myndigheter har Statskontoret i en analys av deras organisationsstruktur 2021 beskrivit hur denna samverkan ser ut.⁸⁹ Till exempel sker samverkan i upphandlingar (bland annat av juridiska tjänster, snickeritjänster och vaktbolag). Ett annat exempel är att Statens maritima och transporthistoriska museer förser Statens musikverk med serverhallar.

När det gäller den regionala nivån uppger Läns museernas samarbetsråd att det generellt kan vara svårt för läns museerna att exempelvis dela magasinsytor med museer på annan ort, då museerna oftast föredrar att ha magasinerna nära verksamheten. Regionala museer samverkar dock med museer över organisationsgränser på flera andra sätt. I dialogen med Läns museernas samarbetsråd har samverkansvinster i delning av HR- och kontrollertjänster lyfts fram. Kalmar läns museum samverkar med Dalarnas museum genom att sköta båda museers leverantörsfakturor, samt delar vissa föremålsförvaringsytor med Kalmar konstmuseum, som drivs som en förening. Här samutnyttjas även sådant som frys, konserveringslokaler och verkstäder.⁹⁰

När det gäller samarbete mellan kommunala museer i olika kommuner är förutsättningen att de befinner sig i en kommunpolitisk kontext, där initierandet av samverkanslösningar bygger på en politisk vilja i respektive kommun. Samutnyttjande av resurser inom kommunal sektor sker ofta via kommunalförbund.⁹¹ Att samutnyttja resurser mellan statlig och kommunal nivå är mer komplicerat och förekommer inte lika ofta.⁹²

Stiftelseformen förefaller vara en fungerande form för samverkan mellan olika organisatoriska nivåer. Ett exempel är Nationalmuseum Jamtli där Nationalmuseum hyr utrymmen avsedda för publik verksamhet av stiftelsen Jamtli. En stiftelse är organisatoriskt skild från politiskt inflytande, har långsiktig stabilitet och kräver särskilda processer för att avvecklas. Stiftelseformen har använts för uppbyggande av regionmuseistrukturen där dåvarande landsting, lokalisering-kommun och civilsamhälle i samverkan i många fall instiftade museistiftelser.

⁸⁹ Statskontoret, 2021, s.115–119.

⁹⁰ Dialog med Läns museernas samarbetsråd (2024-04-18).

⁹¹ Se 3 kap. 8 § kommunallagen (2017:725).

⁹² Statliga myndigheter behöver inte tillämpa lagen (2016:1145) om offentlig upphandling, LOU när de köper tjänster av varandra. Det tydliggjordes i Högsta förvaltningsdomstolens dom 2021-06-10, HFD 2021 ref. 35. För kommunala museer som vill nyttja tjänsten behöver däremot LOU tillämpas.

5.1.1 De centrala stiftelsemuseernas möjligheter

Det finns en vilja hos enskilda aktörer, exempelvis vissa av de centrala stiftelsemuseerna, att skapa lösningar som fler kan nyttja. Nordiska museet och Tekniska museet har uppgett att de utreder möjligheterna att bygga egna föremålsmagasin som fler museer kan hyra in sig i. Båda museerna äger mark och har påtalat att de kan fungera som långsiktiga fastighetsägare och hyresvärdar. Stiftelsemuseerna har på grund av sin stiftelseform möjlighet att agera på ett annat sätt än andra centralmuseer. Dock är den stora initieringskostnaden ett hinder. Även om det går att se samordningsvinster av gemensamma lösningar på sikt kan den ekonomiska risken vara mycket stor för den enskilda aktören.

5.1.2 Ramavtal, gemensamma upphandlingar, gemensam kravställning

Gemensamma upphandlingar, ramavtal och gemensam kravställning är några av lösningsförslagen som centralmuseerna lyft i dialogerna. Det kan troligtvis finnas fördelar med att arbeta gemensamt med upphandlingsfrågor, exempelvis genom att ta fram kravställning för samlingsförvaltningssystem eller ramavtal som museerna kan avropa ifrån. Genom sådana initiativ skulle de enskilda aktörerna kunna spara tid och resurser, samtidigt som kvaliteten på tjänsterna kan anpassas till behoven i ännu högre grad. Detta område är än så länge outvecklat för samlingsförvaltningen i Sverige.

De krav som museerna ställer på en leverantör av samlingsförvaltningssystem vid upphandling och löpande förvaltning kan samordnas. Ett exempel på en metod är Arkivering by design som handlar om att genom upphandlingskrav och systemanpassningar se till att systemen uppfyller tio grundkrav, där det bland annat ingår att:

- systemet och dess information dokumenteras ordentligt,
- all väsentlig information inklusive metadata är sökbar,
- digital information kan lagras, tillgängliggöras och exporteras i öppna och standardiserade eller föreskrivna format,
- rätten till tillgång till informationsobjekten i systemet regleras genom behörighetssystem.

För att kunna tillämpa en sådan metod kan det behövas att museer tar fram gemensamma krav.

5.1.3 Kompetensdelning över organisationsgränser

Oavsett organisationsform har mindre museer inte samma förutsättningar som de större att arbeta strategiskt och systematiskt med kompetensdelning över organisationsgränser. Det finns större och mindre centralmuseer och statliga museer, liksom det finns större och mindre regionala och kommunala museer. I många fall saknar de mindre museerna nyckelkompetenser då personalstyrkan inte är så stor. Det kan handla om kompetenser inom vård och bevarande, digitalisering, lokalplanering, fastighetsdrift, systemdrift eller beredskap. Somliga museer har hela team som arbetar med dessa frågor och det gör att museet kan vara mer aktivt.

Att museernas grundläggande förutsättningar är så pass olika idag kan hindra en effektiv kompetensdelning. Ett exempel på ett hinder är att museer har olika samlingsförvaltningssystem. En person som är expert på ett visst system och en viss typ av samling har en lång startsträcka för att vara effektiv i arbete med ett annat system, eller en annan typ av samling. Dessutom är experterna värdefulla i den egna organisationen och ofta svåra att avvara.

5.2 Ökad styrning

I dialogen med centralmuseerna framhålls en avsaknad av tydliga riktlinjer eller krav på samlingsförvaltning. Riksarkivets föreskrifter och allmänna råd för arkiv (RA-FS) har nämnts som jämförelse. Tydliga krav kan vara ett sätt att stärka och lyfta upp samlingarnas värde som kulturarv. Det framhålls även i dialogerna att beredskapsfrågorna har aktualiserat museernas behov av ökad styrning eftersom frågorna är komplicerade och svåra att lösa på egen hand.

En tanke som museerna lyft är att det eventuellt behövs föreskrifter kopplade till museilagen om vad som förväntas av museerna i aktiv samlingsförvaltning. Av 10 § museilagen framgår regeringens bemyndigande att meddela föreskrifter. Regeringen har utnyttjat sitt bemyndigande fullt ut genom förordning (2017:564) om statliga museers förfoganden över museiföremål. Det krävs således en lagändring om regeringen ska få ytterligare mandat att meddela föreskrifter.

Å ena sidan uttrycker museer ett behov av tydligare riktlinjer eller krav, å andra sidan framhålls en oro för en alltför stor detaljstyrning och ökade krav, särskilt om de inte åtföljs av ökade anslag för kvalitetshöjningar. Enligt 5 § museilagen ska museihuvudmännen säkerställa att ett museum har ett bestämmande inflytande över verksamhetens innehåll. I förarbetena kopplades museernas fria ställning i förhållande till den politiska beslutsnivån till de övergripande målsättningarna i samhället om kunskap och fri åsiktsbildning.⁹³

⁹³ Prop. 2016/17:116, s. 1.

Bestämmelsen tar inte sikte på den ekonomiska, organisatoriska eller administrativa förvaltningen hos museerna.⁹⁴ Museernas lokalförsörjning och samlingsförvaltningssystem räknas möjligen oftast till förvaltningsfrågor. Samtidigt framhåller vissa museer i uppdragets dialoger att ökad styrning kan inkräkta på verksamheternas frihet att prioritera arbetet utifrån de egna målen. Inskränkningar i möjligheterna att anskaffa förvaringsutrymme skulle exempelvis kunna påverka museernas insamlings- och gallringsstrategier – områden som vanligen tillskrivs museernas självbestämmande över samlingarnas innehåll. Att ta fram tvingande regler om museernas samlingsförvaltning kan med hänsyn till regeln om bestämmande inflytande därför bli problematiskt. När det gäller området föremålsförvaring ser Riksantikvarieämbetet inte att det idag finns fog för att förorda mer reglering och styrning genom exempelvis författningsändringar. När det gäller den digitala samlingsförvaltningen ser dock Riksantikvarieämbetet att det finns behov av ytterligare utredning.

Centrala aktörer kan inom ramen för sitt ansvarsområde ta fram tydligare råd, vägledning och standarder som är frivilliga att tillämpa. Att i än större utsträckning sprida den goda praxis som utarbetas på museerna inom samlingsförvaltning kan också vara ett värdefullt verktyg för att nå en ökad samordning inom museisektorn. I dialoger har museer exempelvis framhållit att det finns behov av riktlinjer inför nybyggnation och ombyggnation av magasin som är anpassade till nationella förutsättningar. Sådana vägledning och riktlinjer kan även stötta museerna i deras kravställningar vid planering och upphandling av digitala system. Ytterligare en tanke som lyfts vid dialogerna är att det kan finnas behov av en mer övergripande och gemensam samlingsförvaltningsstrategi eller något som klargör vad som utgör en acceptabel nivå för samlingsförvaltning och som museer kan använda för att öka huvudmännens förståelse för behoven. En risk som museer framhållit är att om riktlinjerna blir till minimikrav för samlingsförvaltningen så kan ambitionsnivåerna istället hamna på en lägst nivå.

5.2.1 Förutsättningar för staten att reglera för ökad interoperabilitet inom museisektorn

Interoperabilitet avser förmågan hos olika system att utbyta information. Staten kan styra museisektorn genom att ställa krav på en ökad interoperabilitet. Målet för förvaltningspolitiken lyder ”En innovativ och samverkande statsförvaltning som är rättssäker och effektiv, har väl utvecklad kvalitet, service och tillgänglighet och som därigenom bidrar till Sveriges utveckling och ett effektivt EU-arbete”.⁹⁵

SOU 2023:96 En reform för datadelning knyter an till detta och anför att man i Sverige har arbetat för att utveckla den offentliga förvaltningens digitalisering på

⁹⁴ Prop. 2016/17:116, s. 91.

⁹⁵ Prop. 2009/10:175, s. 27.

ett samordnat sätt under lång tid. Syftet har varit att förvaltningen ska arbeta mer enhetligt. Förvaltningen har primärt styrts med vägledningar och rekommendationer, medan författningsstyrning genom lagar, förordningar och myndighetsföreskrifter har varit begränsad.⁹⁶

SOU 2023:96 beskriver också att en modern offentlig förvaltning inte kan vara samverkande utan att vara interoperabel när den delar data, och att det bör vara en självklarhet att sträva efter interoperabilitet vid datadelning.⁹⁷ Det framhålls även att interoperabilitet är en nödvändig förutsättning för den fortsatta digitaliseringen av offentlig förvaltning, för effektiviteten och för att uppnå nätverkseffekter. Interoperabilitet ses också bidra till tillit mellan myndigheter och andra aktörer i offentlig förvaltning, bland annat genom ett koordinerat arbetssätt och koordinerade skyddsnivåer. Interoperabiliteten vid datadelning kan därmed leda till höjd informationssäkerhet och ett bättre skydd av Sveriges säkerhet.⁹⁸

SOU 2023:96 föreslår en ny lag om den offentliga förvaltningens interoperabilitet, som ska innehålla bemyndigande till regeringen eller en utsedd myndighet att meddela föreskrifter om nationella interoperabilitetslösningar. Samma idéer som ligger bakom förslaget gör sig också gällande inom museisektorn. Utredningen framhåller även att det finns behov av sektorsspecifik styrning, och den kan vara mer detaljerad än den förvaltningsgemensamma. Sådan styrning föreslås utgå ifrån ett sektorsspecifikt ansvar hos en eller flera sektorsmyndigheter.⁹⁹

Riksantikvarieämbetet bedömer att en ökad interoperabilitet inom museisektorn skulle leda till många önskvärda effekter. I ett yttrande på förslaget har Riksantikvarieämbetet dock påpekat att lagens föreslagna tillämpningsområde inte omfattar hela det allmänna museiväsendet.¹⁰⁰

5.3 Gemensamma lösningar som tillhandahålls av staten

Gemensamma lösningar kan i ett långsiktigt perspektiv innebära effektiviseringar och besparingar. En gemensam lösning innebär dock en kostnad och ett ansvar hos den aktör som står för driften.

Det vanligaste sättet att finansiera gemensamma tjänster är genom att ta ut avgifter av eller hyra från användarna. Enligt 3 § avgiftsförordningen (1992:191) får en

⁹⁶ SOU 2023:96, s. 54.

⁹⁷ SOU 2023:96, s. 60.

⁹⁸ SOU 2023:96, s. 61–62.

⁹⁹ SOU 2023:96, s. 246–247.

¹⁰⁰ Riksantikvarieämbetet, 2024c.

myndighet ta ut avgifter för varor och tjänster som den tillhandahåller, enbart om det följer av en lag eller förordning, eller av ett särskilt beslut av regeringen. Avgiften ska täcka verksamhetens kostnader (full kostnadstäckning), om inte regeringen har föreskrivit något annat.¹⁰¹

Det behöver även beaktas hur en offentlig aktörs tillhandahållande av tjänster mot ersättning kan påverka konkurrensen. Enligt 3 kap. 27 § konkurrenslagen (2008:579) får en offentlig säljverksamhet hos staten, en kommun eller en region förbjudas om den snedvrider förutsättningarna för, eller hämmar konkurrensen. I specialmotiveringen till bestämmelsen tar man upp som ett exempel att privata företag på marknaden har svårt att arbeta inom ramen för vad som är ekonomiskt rimligt, när den offentlige aktören sätter sina priser under självkostnadsnivå.¹⁰² Ekonomistyrningsverket föreskriver att avgifterna ska beräknas, så att intäkterna på ett eller några års sikt täcker samtliga med verksamheten direkt eller indirekt förenade kostnader.¹⁰³

Om det skulle vara aktuellt att tillhandahålla fler gemensamma lösningar för museisektorn kan det dock vara relevant att undersöka om lösningarna är så särpräglade att det inte kan sägas finnas en marknad för dem. I så fall kan det inte uppstå en konkurrenshämmande offentlig säljverksamhet.

Det finns också andra sätt att finansiera gemensamma lösningar än genom avgifter. Lösningar för den statliga sektorn kan finansieras genom en omfördelning av anslag. Den aktör som tillhandahåller en tjänst får då ett ökat anslag, och den som har nytta av tjänsten får ett minskat anslag. En tjänst som finansieras på det sättet kan enbart nyttjas av statliga museisektorn.¹⁰⁴ En nackdel som framhållits i dialoger är att det finns en risk att verksamheterna blir inlåsta i de ramar som lösningen innebär.

Ytterligare ett sätt att bekosta gemensamma tjänster, är att en statlig aktör får ett höjt anslag och tillhandahåller en tjänst kostnadsfritt till det allmänna museiväsendet. Risken att det kan ses som otillåtet statsstöd eller påverkar konkurrensen, behöver i sådant fall utredas närmare. Det finns dessutom en rad praktiska hinder för en sådan lösning, exempelvis hur man får de som använder sig av tjänsten att begränsa hur mycket lagringsutrymme man tar i anspråk när det inte finns

¹⁰¹ 5 § avgiftsförordningen (1992:191).

¹⁰² Prop. 2008/09:231, s. 57.

¹⁰³ ESVFA 2022:5.

¹⁰⁴ Det är teoretiskt möjligt att även de centrala stiftelsemuseerna kan vara med i en sådan lösning, då en del av deras finansiering sker via statsbidrag i statsbudgeten. Eftersom kommunala och regionala museer däremot inte är en del i de statliga finanserna finns inte möjligheten att omfördela statliga medel när det gäller dem.

ekonomiska incitament. Att förutse kostnaderna hos den aktör som tillhandahåller tjänsten kan också vara svårt.

5.3.1 Exempel på gemensamma lösningar i staten

Trots de praktiska och juridiska svårigheterna finns det flera exempel på gemensamma lösningar inom staten. I kapitel 3.4.1 diskuteras Svensk museitjänst, en verksamhet inom Riksantikvarieämbetet som är specialiserad på att hyra ut föremålsmagasin till museer.

Ett annat exempel är att Statens servicecenter tillhandahåller gemensamma tjänster för statliga myndigheter. I en utredning från 2023 har man utvärderat hur centraliseringen av tjänster till Statens servicecenter har påverkat statsförvaltningens effektivitet.¹⁰⁵ Utredningen lade fram att de indikationer som finns på statsförvaltningens ökade effektivitet inte är entydiga, varken vad gäller effekternas riktning eller storlek. Utredningens övergripande bedömning var ändå att centraliseringen av administrativa tjänster sammanvägt har haft en positiv påverkan på effektiviteten. Samtidigt pekade utredningen på att det finns starka skäl som talar för att de samlade besparingarna hittills inte varit av den omfattning som antogs innan reformen genomfördes. I utredningen framhölls att det förefaller finnas en förståelse bland myndigheter för att det krävs standardisering för att kunna realisera stordriftsfördelar. Små myndigheter förefaller ha lättare att anpassa sig till standardiserade modeller än stora myndigheter, vilka oftare bedömer att de har behov av särskilda lösningar. Utredningen pekade också på ett problem med den helt avgiftsfinansierade modellen för Statens servicecenters finansiering av utvecklingsverksamhet. Större utvecklingsprojekt finansieras i nuläget med lån i Riksgälden och belastar sedan avgifterna för tjänsterna. Det försvårar uppstarten av vissa utvecklingsprojekt som skulle vara positiva för statsförvaltningen, eftersom acceptansen för de avgiftshöjningar som skulle krävas är låg.¹⁰⁶

Ytterligare exempel är Försäkringskassan, som 2017 fick ett uppdrag att erbjuda samordnad och säker statlig IT-drift (Fi2017/03257/DF). I uppdraget ingick att identifiera och erbjuda lämpliga funktioner för samordnad och säker IT-drift samt erbjuda stöd avseende samordning av IT-drift till de myndigheter som ingick i samarbetet. Under uppdragets löptid tillsattes även en utredning om säker och kostnadseffektiv IT-drift för den offentliga förvaltningen. I slutbetänkandet från utredningen konstaterades att en konsekvens av att man inte har haft standardiserade och paketerade tjänsteerbjudanden är att det blivit svårt för Försäkringskassan att uppskatta och förutsäga kostnaderna. Det har gjort att kundmyndigheternas möjlighet att välja det mest kostnadseffektiva alternativet

¹⁰⁵ SOU 2023:54, s. 113–114.

¹⁰⁶ SOU 2023:54, s. 141–146.

påverkats.¹⁰⁷ Försäkringskassan har idag ett permanent uppdrag att vara samordnande myndighet för samordnad IT-drift genom förordningen (2024:1005) om samordnad och säker statlig IT-drift.

Vetenskapsrådet har enligt sitt regleringsbrev i uppdrag att ta fram infrastruktur och tekniska lösningar för forskning, vilket inkluderar kulturarvsområdet. Det sker genom e-infrastrukturen Sunet. Möjligheten till samordnade lösningar för kulturarvssektorn byggda på Sunets tjänsteportfölj har utretts flera gånger inom ramarna för Digisams verksamhet, men har ännu inte omsatts till verklighet.¹⁰⁸

5.3.2 Förutsättningar för staten att tillhandahålla gemensam föremålsförvaring

I uppdragets dialoger framkommer att långa hyreskontrakt är önskvärda för magasin. Flera kopplar långsiktighet och stabilitet till att man hyr av en statlig aktör framför allt då en privat fastighetsägare kan avyttra sina fastigheter med kort varsel.

Vilka myndigheter som kan förvalta fastigheter beslutas av regeringen enligt förordning (1993:527) om förvaltning av statliga fastigheter m. m.¹⁰⁹ Fast egendom får inte förvärvas och förvaltas av andra myndigheter än de fastighetsförvaltande myndigheterna. Bland museimyndigheterna finns inga sådana.

Det bör påtalas att det saknas en statlig fastighetsförvaltare vars ansvarsområde tydligt innefattar funktionen museimagasin. Statens fastighetsverk har ett uppdrag att förvalta kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer som staten äger. Specialfastigheter och Fortifikationsverket är andra exempel på statliga fastighetsförvaltare. Specialfastigheter är ett statligt bolag med fokus på säkerhetsfastigheter, och kan inte få instruktioner av regeringen men kan upphandlas enligt LOU. Fortifikationsverket förvaltar fastigheter för totalförsvaret.

När staten är hyresvärd används hyresmodellerna marknadshyra och kostnadshyra. Statens fastighetsverk är en stor aktör som hyr ut lokaler till många museer runtom i landet med marknadshyresmodellen. Kostnadshyresmodellen gäller för tre av centralmuseerna för lokaler som de hyr av Statens fastighetsverk. Det gäller framför allt lokaler för publik verksamhet och personal. Naturhistoriska riksmuseet har en stor del av sin föremålsförvaring i lokaler med marknadshyresmodellen.

Enligt förordning (1993:528) om statliga myndigheters lokalförsörjning får myndigheter ingå sexåriga hyresavtal. För en mer långsiktig hyressituation med

¹⁰⁷ SOU 2021:97, s. 157–158.

¹⁰⁸ Statskontoret, 2014, s. 47.

¹⁰⁹ SFS 1993:527

längre hyreskontrakt behövs medgivande från regeringen. Universitet och högskolor kan dock ingå 10-åriga hyreskontrakt utan särskilt godkännande från regeringen. Förvaring av museiföremål är en långsiktig verksamhet som missgynnas av korta hyreskontrakt.

Finansiering av en gemensam lösning för föremålsförvaring kan lösas genom anslagsomfördelning eller hyresuttag. Hyresuttag är den modell som Svensk museitjänst använder idag. Om anslagsomfördelning skulle komma i fråga för att finansiera en gemensamhetslösning skulle konsekvensen vara att de museer från vilka anslagen flyttats kommer tvingas att nyttja lösningen. Detta begränsar dessa museers valfrihet, men ger å andra sidan en tydligare ram för verksamheten. Finansiering via hyresuttag ger valfrihet för museerna och underlättar för uthyrning till andra än centralmuseer, men ger samtidigt en osäker framförhållning för verksamheten och minskar möjligheten att samordna inom verksamheten. Motivationen för museerna att optimera sina ytor ökar om de betalar hyra för den yta de nyttjar.

I Danmark finns ett flertal gemensamma magasin som har varierande finansieringsmodeller. Ett exempel är konserveringscentret i Vejle som är en självständigt affärsdriven stiftelse, men som har fått ett mindre bidrag från staten. Byggnaderna är i övrigt finansierade framför allt med hypotekslån och lån från kommunerna. Det är ca 25 statliga och statserkända museer som använder magasinerna. Hyran baseras på kapitalkostnaden för byggnation samt för inredning och utrustning och är differentierad utefter hyresgästkategori. De hyr även ut till företag och privatpersoner som då betalar 300% av museernas lägsta pris.¹¹⁰

I Schweiz har staten tagit ett helhetsgrepp gällande beredskapsfrågor och säker förvaring av museisamlingar. Under de senaste hundra åren har det byggts 317 så kallade PCP Shelters (Protection of Cultural Property) för förvaring och undanförsel av kulturföremål. Magasinen byggs i kantonernas regi, men ett statligt bidrag täcker investeringskostnaden om de byggs enligt de planeringsunderlag som staten tagit fram.¹¹¹ Konstruktioner och placeringar har framför allt valts med tanke på skydd vid väpnad konflikt, men även skydd mot brand, vatten, jordbävningar, vandalism och klimatförändringar tas i beaktande.¹¹²

¹¹⁰ Kontakt via e-post, Konserveringscenter Vejle, (2024-08-21).

¹¹¹ Federal office for civil protection. 2023. <https://www.babs.admin.ch/en/cultural-property-shelters> (2024-11-07)

¹¹² Intervju, The Swiss Federal Protection of Cultural Property, (2024-05-21)

5.4 Normering av digital samlingsförvaltning med hjälp av standarder

Att arbeta med gemensamma standarder är något som flera museer i studien har framhållit som önskvärt för att få samordningsvinster i den digitala samlingsförvaltningen. Standarder existerar eller kan utvecklas för många olika sammanhang inom digital samlingsförvaltning. Några exempel är val av filformat, hur metadata ska utformas och hur export/import av information ska ske. För ett effektivt arbete krävs att relevanta standarder existerar och att de kan både förstås och praktiskt användas av museerna.

5.4.1 Standardisering av digital samlingsförvaltning

Standarder inom digital samlingsförvaltning används för att likrikta informationsmängder genom att använda gemensamma regler och riktlinjer. En standardiserad samlingsförvaltningsinformation underlättar museernas interna arbete och möjliggör exempelvis att museipersonal vet vad någon annan har menat med ett begrepp, eller var i en process något har gjorts med ett föremål. Vinsterna med standardiserad kulturarvsinformation för slutanvändarna beskrivs i den nationella strategin för digitalt kulturarv. Vinsterna kan åstadkommas genom att de standarder som används är öppna, tillgängliga att använda och inte belagda med avgifter. Öppna standarder sänker ribban för museer med sämre ekonomiska förutsättningar att arbeta standardiserat, vilket på sikt skapar stora vinster om information ska flyttas mellan olika organisationer, eller placeras i e-arkiv. Det gör också att återläsningen av en säkerhetskopia kan göras på ett sätt som säkerställer att informationen är likadan som ursprunget, oavsett vilket system informationen ska hanteras inom. Riksantikvarieämbetet bedömer att användningen av standarder inom museiområdet är låg idag.

Ökad standardisering kan åstadkommas genom hård styrning genom lagar, förordningar och föreskrifter, eller mjuk styrning genom rekommendationer och handledningar som är frivilliga att följa. En ökad användning av standarder skulle i viss mån förbättra långsiktigheten i den digitala förvaltningen, men avhjälper inte behoven kopplade till infrastruktur för lagring.

En lösning för ökad standardisering genom rekommendationer har prövats inom ramarna för Digisam. Effekterna av Digisams arbete för samlingsförvaltningen kan sägas vara relativt små sett till den stora efterfrågan som museisektorn fortsatt signalerar kring kompetensutveckling, råd och standarder. De rekommendationer och principer för hantering av digital information som tagits fram av Digisam har inte använts i den utsträckning som skulle behövas. I uppdragets dialog pekar centralmuseerna på två huvudsakliga anledningar: kompetensbrist och resursbrist. Viss kompetensutveckling av personal sker genom Riksantikvarieämbetets aktiviteter inom myndighetens program för digital omställning på museiområdet,

men bristen på resurser för att arbeta med infrastruktur och att driva de digitala frågorna kvarstår för museerna.

En utmaning med att driva på standardisering är att det kan vara svårt att skapa tillräckligt generella standarder som kan omfatta alla typer av samlingar och som samtidigt ger utrymme för museernas specifika och särpräglade behov. Det är viktigt att museer har möjlighet att beskriva sina unika samlingar i enlighet med den egna expertisen.

5.4.2 Metadastandarder och gemensamma utbytesformat

Om samlingar överförs till ett annat museum, till exempel vid fusion eller annan samordning av flera museer, kan överföringar till andra samlingsförvaltnings-system vara aktuella. Det bör också vara möjligt att överföra samlingsinformation till ett eget e-arkivssystem eller till en arkivinstitution. Om en krissituation uppstår måste informationen kanske snabbt räddas undan till en fysiskt och digitalt avskild plats.

Möjligheten att med spårbarhet och utan dataförluster kunna importera och exportera information till och från ett verksamhetssystem är en viktig komponent i en bevarandestrategi. En effektiv migrering av all bevarandevärd information mellan system gynnas av att systemen stödjer samma metadastandard, och att deras import- och exportfunktioner bygger på samma specifikationer som övriga system. Stöd för en sådan export- och importrutin är ett krav som kan ställas på systemleverantörer vid såväl upphandling som systemuppgraderingar eller anpassningar.

Idag bygger informationsstrukturen i de flesta samlingsförvaltningssystem för föremålsregistrering på metadastandarden CIDOC-CRM, som har tagits fram inom ICOM och sedan 2006 är en ISO-standard.¹¹³

Ett alternativ som har undersökts är de så kallade förvaltningsgemensamma specifikationerna (FGS) som Riksarkivet har arbetat med sedan 2014. De är främst tänkta att användas för överföring av information mellan system i statsförvaltningen och även vid leveranser till Riksarkivet.¹¹⁴ Specifikationerna är inte

¹¹³ Om datastandarder i samlingsförvaltningssystem se Riksantikvarieämbetets webbsida: <https://www.raa.se/museer/digital-omstallning-pa-museiomradet/om-digitalisering/god-praxis-att-valja-samlingsforvaltningssystem/7-datastandarder/> (2024-11-07) Information om CIDOC-CRM finns i definitionsdokument från ICOM-CIDOC: https://www.cidoccrm.org/sites/default/files/CIDOC%20CRM_v6.2.7_Definition_esIP.pdf (2024-11-07)

¹¹⁴ Begreppet ”förvaltning” är i det här sammanhanget ett annat ord för ”administration”, det vill säga en avgränsad verksamhet eller myndighet som kan vara statlig eller inte statlig.

föreskrifter utan helt frivilliga att använda av alla som har nytta av dem. Möjligheten att ta fram en ny FGS, specifikt för samlingsförvaltningssystem har diskuterats med Riksarkivet.¹¹⁵

5.5 Förutsättningar för gemensamma digitala tjänster

I uppdragets dialoger framhåller museer att vissa delar av den digitala samlingsförvaltningen skulle vinna stort på att samordnas, exempelvis kring långtidslagring. Det finns dock vissa juridiska hinder som behöver beaktas när det kommer till delning av digitala tjänster, och som beskrivs i detta avsnitt.

Erfarenheterna av gemensam IT-drift som presenteras i en utredning av Statens servicecenter visar att många tjänster skulle kunna centraliseras för att öka den samlade effektiviteten i statsförvaltningen, men att det finns många aspekter att ta hänsyn till. Förslag om att centralisera tjänster behöver i varje enskilt fall föregås av en ingående analys där bland annat marknadsförhållanden behöver belysas.¹¹⁶ I utredningen framhålls att utgångspunkten bör vara att en centraliserad tjänst ska förläggas till en myndighet som redan har kompetens och utför uppgifter inom det berörda området. Det framhålls också att mindre myndigheter har lättare att anpassa sig till en mer standardiserad modell och vinner större fördelar av en centraliserad lösning.

Sammanfattningsvis är det utredningens bedömning att det förvisso är juridiskt möjligt att konstruera en lösning där kommuner och regioner får möjlighet att köpa administrativa tjänster av Statens servicecenter. Utredningen bedömer dock att en sådan lösning inte är lämplig, dels då det kan bli problematiskt ur konkurrensrättsliga aspekter, dels för att det inte verkar finnas något behov ur kommunernas och regionernas perspektiv.¹¹⁷ Det är sannolikt att en liknande slutsats kan dras gällande gemensamma lösningar för digitala tjänster även inom museiområdet, även om det finns en annan syn på behoven från icke-statliga museer.

¹¹⁵ En FGS kan omfatta både obligatoriska och vanligt förekommande databasfält, men xml-schemat kan också byggas ut för att omfatta specialfält. Trots detta är förmodligen informationsmängderna i samlingsförvaltningssystem för stora och mångfasetterade för att kunna täckas in av en enda FGS.

¹¹⁶ SOU 2023:54, s. 189–192 och s. 198.

¹¹⁷ SOU 2023:54, s. 236.

5.5.1 Förutsättningar för gemensamma infrastrukturella tjänster för lagring

För att minska risken för att museernas digitala information ska försvinna, exempelvis vid en krissituation, är det viktigt med lösningar kring säkerhetskopiering. I uppdragets dialoger framkommer att många centralmuseer förlitar sig på att deras systemleverantör löser frågor kring säkerhetskopiering.

Även det digitala bevarandet betraktas i en del av dialogerna och enkätsvaren skötas av systemleverantörerna av samlingsförvaltningssystemen. Det nämns i dialogerna att det kan finnas skalfördelar med gemensamma lösningar just inom långsiktig lagring och bevarande. Enskilda museer har sällan resurser att bygga upp eller köpa in egna långsiktiga lagrings- och bevarandemiljöer för digital långtidslagring.

Samverkan inom det infrastrukturella området skulle kunna ge möjligheter till besparingar för museerna. En extern lösning för bevarande skulle eventuellt kunna driva på utvecklingen kring frågor som rör standardisering och användande av Riksarkivets föreskrifter. Det finns dock flera hinder, i huvudsak på det juridiska området, för att låta en central aktör sätta upp en sådan lösning. Behoven är stora inom hela museisektorn och inte enbart den statliga sektorn vilket försvårar frågan ytterligare. Möjligheter för staten att tillhandahålla gemensamma lösningar diskuteras i kapitel 5.3.

Det finns risker med att samla hela museisektorns digitala information i en och samma lösning om det inte samtidigt finns kopior på andra tjänster och platser. Det kan då vara lättare att slå ut all information på en gång. Om en stordriftslösning där flera museers digitala information samlas in en tjänst blir aktuell, behöver dessutom riskerna med så kallad aggregerad information beaktas. Om den ackumulerade informationen gör att en antagonist kan dra andra, helt nya, slutsatser av uppgiftsmängden kan skyddsvärdet för den samlade informationen vara högre än för de ingående uppgifterna var för sig. SÄPO framhåller att aggregering av uppgifter behöver beaktas även för samlade uppgifter som var för sig inte bedöms säkerhetsskydds-klassificerade, eftersom eventuella nya uppgifter som kan härledas utifrån mängden skulle kunna vara säkerhetsskyddsklassificerade.¹¹⁸

5.5.2 Teknisk bearbetning och teknisk lagring vid delning av digitala tjänster

Det kan också finnas hinder för vissa museer att använda gemensamma tjänster för sin samlingsinformation på grund av offentlighets- och sekretesslagen (2009:400, OSL). Det finns visserligen numera en sekretessbrytande bestämmelse i 10 kap. 2 a

¹¹⁸ SÄPO, 2023.

§ OSL som möjliggör för viss utkontraktering, men för att kunna avgöra om den bestämmelsen är tillämplig behöver juridiska bedömningar göras. Att det kan förekomma information som omfattas av sekretess i den digitala samlingsinformationen är sannolikt, exempelvis kring säkerhetsåtgärder (se även avsnitt 4.1).

5.5.3 Personuppgiftsfrågor vid delning av digitala tjänster

Gemensamma digitala lösningar för museer kan även innebära en hantering av personuppgifter. Reglerna i Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 (allmän dataskyddsförordning, ofta kallad GDPR) blir då tillämpliga. Man kan utgå ifrån att museernas digitala samlingsförvaltningssystem innehåller personuppgifter. Uppgifter om personer som inte längre är i livet ses inte som personuppgifter, men ofta förekommer uppgifter om nu levande personer kopplade till objekt i samlingarna, till exempel museipersonal, personer som lämnat in något som finns i samlingen eller uppgifter om upphovspersoner.

Om flera museer använder en gemensam digital tjänst behöver frågor som rör personuppgiftsansvaret utredas. Det är viktigt för att kunna fastställa vem som ska ansvara för efterlevnaden av olika dataskyddsbestämmelser och hur registrerade personer kan utöva sina rättigheter i praktiken.¹¹⁹

¹¹⁹ Europeiska dataskyddsstyrelsen, 2021.

6. Förslag för en långsiktig samlingsförvaltning i Sverige

I detta kapitel finns en prognos och förslag på lösningar för en effektiv och långsiktigt hållbar samlingsförvaltning.

6.1 Prognos för framtiden om inget görs

Museernas samlingar växer och utvecklas, men kommer inte att kunna användas i sin fulla potential för forskning, kunskapsuppbyggnad och folkbildning om inga åtgärder inom samlingsförvaltning genomförs på nationell nivå. Museer kommer även fortsättningsvis att försöka lösa de olika utmaningarna var för sig och potentiella samordningsvinster går förlorade. Det finns en risk att museer inte kommer att kunna upprätthålla den viktiga samhällsfunktionen, att samla in, skydda och bevara kulturarv, på ett effektivt sätt.

Sett till nuläget är prognosen för föremålsförvaring att:

- Museernas behov av magasinsyta kommer att fortsätta öka. Behov av specialmagasin kommer att öka då samlingar alltmer består av moderna material som ställer krav på olika bevarandeklimat. Behoven av specialmagasin ökar också till följd av klimatförändringar, då det kan behövas mer inneklimatreglering och kyla. Behovet av skadedjurssanering samt tillsyn och underhåll av byggnader och samlingar kommer också att öka till följd av klimatförändringar, vilket i sin tur driver på behovet av personaltillgång.
- Kostnader för magasin kommer att utvecklas i samma takt som tidigare, och kommer att följa hyresutvecklingen i stort. Det kommer att inverka på annan viktig museiverksamhet.
- Museer i den statliga museisektorn kommer fortsätta lägga tid och kraft på egna lokalstrategier som inte synkroniseras med andra museers behov. Ansvaret för samlingar som förvaltas av den statliga museisektorn kommer även fortsättningsvis vara splittrat, och varje aktör kommer behöva säkerställa egen kompetens.
- Det kommer inte finnas beredskap för att skydda prioriterade samlingar i händelse av krig då magasin för undanförsel saknas.¹²⁰ Samlingar som

¹²⁰ I budgetpropositionen för 2025 aviserade regeringen om medel ur civilförsvarsbudgeten för skydd av kulturarv. Totalt föreslås 84 miljoner kronor tilldelas under en treårsperiod till

idag förvaras i magasin som är olämpliga ur beredskapssynpunkt kommer fortsätta att vara utsatta för risk.

- Sverige kommer att halka efter i utvecklingen sett till andra länder gällande bevarande av kulturarv. Förvaringslösningarna kommer inte att hänga med i kunskapsutvecklingen gällande bevarandefrågorna.
- Få större gemensamma satsningar kommer att genomföras dels eftersom samplanering inte sker, dels eftersom initieringskostnader för till exempel en nybyggnation av magasin är stora för de enskilda aktörerna. Risken med de ansatser som ändå kommer att göras är att det blir för dyrt att erbjuda avsevärt högre standard än de lösningar som finns i Sverige idag.
- Bevarandet av stora delar av samlingar i Sverige kommer även fortsättningsvis att vara avhängiga av en stabil elförsörjning. Idag saknas storskaliga lågenergilösningar och lösningar som är mindre känsliga för störningar i elförsörjningen.
- Standarden på förvaringslösningarna hos Svensk museitjänst kommer inte att följa med i utvecklingen av god bevarandepaxis till följd av hyres-situationen för verksamheten, de ekonomiska utmaningarna och lokalernas begränsningar.

Sett till nuläget är prognosen för den digitala samlingsförvaltningen att:

- Det digitala kulturarvet kommer även fortsättningsvis att vara sårbart och utsatt för risk i händelse av misstag (exempelvis radering eller ej avsiktliga ändringar), kris, krig, sabotage eller cyberattacker, bland annat då det inte alltid är säkerhetskopierat.
- De digitala samlingarna kommer fortsatt att växa, vilket innebär att kostnaderna för den digitala samlingsförvaltningen kommer att fortsätta öka.
- Kompetens- och resursbristen inom museisektorn kommer fortsatt att innebära små möjligheter för museerna att på egen hand samordna lösningar.
- Olika arbetssätt och separat paxis kommer fortsatt att tillämpas eftersom samverkan mellan institutioner utanför samlingsförvaltningssystemens användargrupper även fortsättningsvis kommer att vara svag.

"beredskapsplanering för evakueringsmagasin och säkra transporter för kulturföremål". De aviserade medlen kommer sannolikt inte att täcka behovet av undanförelmagasin.

- Institutionernas digitala samlingsinformation kommer fortsatt att vara låst till enskilda programvaror, och det kommer fortsatt att vara tids- och resurskrävande att byta leverantör. Det gör att en resilient datahantering med krav på snabba och resurseffektiva förflyttningar även fortsatt kommer att vara svår att nå upp till för museerna.
- Bristen på implementerade bevarandestrategier innebär att det fortsatt finns en risk för att materialet går förlorat eller förvanskas över tid.
- Digitalisering av samlingsinformation kommer även fortsatt att vara en viktig aktivitet i museernas arbete med samlingar och tillgängliggörande. Eftersom digitalisering inte är en effektiviseringsåtgärd ackumulerar den ekonomiska belastningen på förvaltningen av samlingar över tid. Det kommer att leda till att satsningar på den långsiktiga förvaltningen av de digitala samlingarna framöver blir ännu svårare att hantera inom ramen för museernas basfinansiering.

6.2 Förslag till en långsiktig lösning för förvaring av museisamlingar

Riksantikvarieämbetet föreslår tre åtgärder för att Sverige ska öka ambitionerna på magasinområdet och öka den nationella resiliensen för förvaring av landets museisamlingar. Dessa åtgärder kan genomföras oberoende av varandra, men utgör tillsammans en förstärkning av grundstrukturen för en effektiv, långsiktig och hållbar föremålsförvaring i hela landet. Det ska dock påpekas att det utöver förstärkning av grundstrukturen även finns akuta behov av säkra undanförelsmagasin. Undanförelsmagasin ingår inte i förslagen nedan utan behöver hanteras separat, företrädesvis i samverkan med Rådet för skydd av kulturarv.

Riksantikvarieämbetet föreslår:

- Att Riksantikvarieämbetet får i uppdrag att leda ett program- och projekteringsarbete i syfte att utveckla Sveriges museimagasin för samverkan kring främst den statliga museisektorns föremålsförvaring. Sett till beredskapsperspektivet bör detta påbörjas omgående och behöver finansieras med ett tillfälligt anslag om 5 miljoner kronor per år under fem års tid. I förslaget ingår också att Statens fastighetsverk får i uppdrag av regeringen att tillhandahålla lokaler för Sveriges museimagasin.
- Att Boverkets stöd för vissa icke-statliga kulturlokaler, förordning (1990:573) tredubblas till 30 miljoner kronor. Detta eftersom det behövs ökade resurser för förbättringsåtgärder av magasin för museer inom det icke-statliga allmänna museiväsendet.

- Att regeringen ser över möjligheten att låta statliga museer ingå hyresavtal på upp till tio år, enligt 9 § förordning (1993:528) om statliga myndigheters lokalförsörjning, till skillnad från dagens sex år, eftersom långa hyreskontrakt är önskvärda för en långsiktig föremålsförvaring.

6.2.1 Sveriges museimagasin för den statliga museisektorn

För en samordnad, effektiv och långsiktigt hållbar lösning för framför allt den statliga museisektorn behövs gemensamma magasin i statligt ägda lokaler och på flera platser i landet. Riksantikvarieämbetet föreslår att organisationen för Svensk museitjänst utvecklas till Sveriges museimagasin och expanderar stegvis till flera platser. Riksantikvarieämbetet föreslår att:

- Statens fastighetsverk får i uppdrag av regeringen att tillhandahålla lokaler för Sveriges museimagasin.¹²¹
- Regeringen ger ett tillfälligt anslag på 5 miljoner kronor per år under fem års tid till Riksantikvarieämbetet för ett inkluderande program- och projekteringsarbete för Sveriges museimagasin.

Svensk museitjänst är idag en viktig funktion för att lösa flera museers föremålsförvaring i Stockholmsområdet. Den samverkan och de synergieffekter som Svensk museitjänst redan idag genererar är en bra grund för att utveckla en effektiv statlig samlingsförvaltning. Verksamheten behöver dock förändras för att följa med i utvecklingen av god bevarandepaxis. Riksantikvarieämbetet föreslår därför att Svensk museitjänst omorganiseras till Sveriges museimagasin. Eftersom det hos museerna finns behov kopplade till beredskapsaspekter bör detta arbete påbörjas skyndsamt.

Sveriges museimagasin ska vara den samverkansytta som den statliga museisektorn behöver för att öka ambitionerna på magasinsområdet. I den nya organisationen ska det finnas kompetens inom samlingsförvaltning, lokalförvaltning, drift av klimatsystem och strategisk kompetens inom magasinsfrågor vilka kan arbeta i team med museernas personal. För att minska riskerna, bland annat ur ett beredskapsperspektiv, bör Sveriges museimagasin vara utspridda på flera platser i landet.

För en långsiktig och säker förvaringslösning krävs att fastighetsägaren också är långsiktig och trygg. Statens Fastighetsverk är den statliga fastighetsförvaltare som i dagsläget har störst erfarenhet av museimagasin, och som också kan få ett långsiktigt uppdrag. Riksantikvarieämbetet föreslår därför att Statens fastighetsverk får i uppdrag av regeringen att tillhandahålla lokaler för Sveriges museimagasin.

¹²¹ Statens fastighetsverk har deltagit i beredningen av förslaget.

Riksantikvarieämbetet rekommenderar regeringen att ge Riksantikvarieämbetet i uppdrag att leda ett program- och projekteringsarbete för uppbyggnaden av Sveriges museimagasin. Uppdraget behöver finansieras med ett tillfälligt anslag om 5 miljoner kronor per år under fem års tid. Finansieringsmodellen för om- eller nybyggnation behöver initialt utredas under programarbetet i samarbete med Statens fastighetsverk. Utredningen av finansieringsmodellen ska omfatta att ersättning kommer att behöva utgå till de museer som flyttar in i Sveriges museimagasin för förberedelser och genomförande av samlingsflytt, där åtgärder som inventering, uppordning och eventuell gallring ingår.

Samarbetet med Statens fastighetsverk behöver fortgå under hela projektprocessen. Representanter från museerna och av Riksantikvarieämbetet anlidade experter på exempelvis förvaringsoptimering, säkerhet, energi- och klimatlösningar behöver också ingå i programarbetet. Arkitekter och inredningsarkitekter med kunskap om logistik, inredning och utrustning behöver finnas med, liksom experter på labb och verkstäder. När programarbetet är genomfört kommer en projekteringsfas att ta vid där ovan nämnda experter och projektörer behöver vara delaktiga i en fördjupad systemprojektering och samordning med fastighetsägarens projektörer. Även under bygg- och uppföljningsfasen kommer ovannämnda projektörer och experter att behöva vara delaktiga.

På 20 års sikt behöver Svensk museitjänsts lokaler i Tumba lämnas för att verksamheten i sin helhet ska finnas hos en statlig hyresvärd. Den tiden behövs för en hållbar och långsiktig lokalförsörjningsprocess som sker stegvis. Under dessa 20 år kommer lokalerna i Tumba att vara en delkomponent i Sveriges museimagasin för vissa allmänna magasinsbehov. Det som omgående behöver tillskapas på annan plats och förhyras hos Statens fastighetsverk är en yta på 20 000 kvadratmeter allmänmagasin med hög säkerhet där beredskapsperspektivet har beaktats. Det finns även ett stort behov av specialmagasin.

Idag hyr Svensk museitjänst 35 000 kvadratmeter lokalyta. Riksantikvarieämbetet bedömer att Sveriges museimagasin år 2050 behöver ha en yta på uppskattningsvis 50 000 kvadratmeter, fördelat på olika platser. Denna yta svarar enbart på en del av det behov som centralmuseerna uppger till år 2050, men de uppger samtidigt att det går att effektivisera dagens förvaring. Utöver centralmuseerna finns det fler museer inom den statliga museisektorn som skulle kunna nyttja de statliga magasinerna. Ytorna i Sveriges museimagasin behöver därför vara effektivt utnyttjade och det behövs en gemensam viljeriktning hos museerna för att disponeringen av ytorna ska vara långsiktigt hållbar över tid. Utvecklingen av Sveriges museimagasin behöver gå hand i hand med Riksantikvarieämbetets fortsatta arbete med metodstöd inom samlingsförvaltning, såsom insamling, tillgängliggörande och gallring.

I programmet för Sveriges museimagasin ska det framgå var i landet magasinerna ska placeras, vilka specialmagasin det ska finnas, samt om det ska finnas laboratorier, verkstäder, konserveringsateljéer och gemensam materialförvaring.

Sett till de funktioner som moderna gemensamma magasinsbyggnader kräver behövs nybyggnationer eller genomgripande ombyggnationer av lämpliga befintliga byggnader. Kravställandet av ny- eller ombyggnation av lokaler ska beakta cirkularitet och ligga i linje med de nationella kulturmiljömålen och målen för gestaltad livsmiljö.

Riksantikvarieämbetet förordar en finansieringsmodell för Sveriges museimagasin som bygger på hyresuttag, i likhet med dagens modell för Svensk museitjänst. Detta bland annat för att de enskilda museerna som ska nyttja de gemensamma lokalerna fortsatt ska ha möjlighet att ordna magasin och arbetsutrymmen på andra håll eftersom de olika museerna bedriver olika sorts verksamheter.

6.2.2 Ökat stöd för vissa icke-statliga kulturlokaler

Grundförutsättningarna för en långsiktig, effektiv och hållbar föremålsförvaring behöver stärkas även utanför den statliga museisektorn. Det behövs ökade resurser för förbättringsåtgärder och ny- och ombyggnationer av magasin runtom i landet som möjliggör samordningsvinster och stärker resiliensen. Exempel på angelägna åtgärder är anpassningar för ökad beredskap i händelse av kris eller krig, klimatanpassningsåtgärder och standardhöjande åtgärder.

- Riksantikvarieämbetet föreslår är att Boverkets stöd enligt förordning (1990:573) om stöd till vissa icke-statliga kulturlokaler tredubblas till 30 miljoner kronor. Stödet är idag otillräckligt och mycket översökt, samtidigt som museisektorn framhäver betydelsen av stödet för magasinerna.¹²²

6.2.3 Översyn av den statliga museisektorns avtalsbefogenheter gällande hyreskontrakt

Långa hyreskontrakt är önskvärda för en långsiktig föremålsförvaring. Enligt förordning (1993:528) om statliga myndigheters lokalförsörjning får myndigheter ingå sexåriga hyresavtal.

- Riksantikvarieämbetet anser att regeringen bör utreda möjligheten att låta statliga museer ingå i den krets av myndigheter som får ingå hyresavtal på upp till tio år utan regeringens godkännande, enligt 9 § förordning (1993:528) om statliga myndigheters lokalförsörjning.

¹²² Boverket har deltagit i beredningen av förslaget.

6.3 Lösningförslag kring samordningsvinster för digital samlingsförvaltning

För att nå samordningsvinster inom den digitala samlingsförvaltningen och för att höja resiliensen för den digitala samlingsinformationen, krävs en samordnad initial insats för att bygga förmåga och samtidigt åtgärda brister i den nuvarande förvaltningen.

Lösningförslagen för den digitala samlingsförvaltningen avser minska risken att information försvinner eller förstörs exempelvis i händelse av misstag, kris, krig, sabotage eller cyberattacker och inkluderar i huvudsak den statliga museisektorn samt Riksantikvarieämbetet, som samordnande part. De bygger på följande tre områden:

- Skalfördelar genom samordnad digital lagring.
- Likriktat arbetssätt med hjälp av principer och rekommendationer.
- Tillfälligt bidrag som museer kan söka för inventering, inhämtning och säkerkopiering av digital samlingsförvaltningsinformation.

6.3.1 Utreda förutsättningar för skalfördelar genom en tjänst för samordnad digital lagring

För att öka beredskapen och minska risken för att museernas digitala information ska försvinna eller förvanskas är det viktigt med lagring på flera platser. Att ta fram grundläggande förutsättningar för hur informationen kan förberedas och paketeras för att effektivt kunna skickas till olika lösningar för lagring minskar riskerna för museernas digitala information.

Likriktade arbetssätt och processer samt delade kostnader för utveckling och förvaltning av samordnad lagring bedöms utgöra de största skalfördelarna inom ramen för detta uppdrag.

Genom en samordnad digital lagring med exempelvis gemensamma kravspecifikationer och gemensam beställarkompetens ökar även interoperabiliteten mellan museerna.

För att uppnå skalfördelarna bör ett uppdrag ges för att utreda hur en gemensam tjänst för lagring och bevarande skulle kunna se ut. Detta förslag är i linje med centralmuseernas egna ambitioner på det digitala området.

Riksantikvarieämbetet förordar en lagringstjänst som utformas så att samma lagringsprocesser kan användas oavsett om den hanterade informationen är allmän handling eller inte. Lagringstjänsten behöver uppfylla kraven enligt arkivlagen och

Riksarkivets föreskrifter för digitalt bevarande, men bör inte vara begränsad kring vilken typ av information som kan lagras. Detta skulle möjliggöra lagring av alla typer av information härrörande från olika museers verksamheter.

Vetenskapsrådets kommunikationsnätverk Sunet erbjuder möjlighet att utveckla domänspecifika lagringstjänster och är genom sin instruktion tillgängligt för anslutning av de statliga centralmuseerna och stiftelsemuseerna. Sammanvägt gör det Sunet till en lämplig leverantör för ändamålet.

Förslaget kräver ett uppdrag hos den förvaltande myndigheten och Riksantikvarieämbetet föreslår därför att:

- Riksantikvarieämbetet ges i uppdrag att i samverkan med centralmuseerna och i samråd med Riksarkivet utreda förutsättningar för att implementera en lagringstjänst för långsiktigt bevarande av museernas digitala information byggd enligt Sunets tjänstutvecklingsmodell. Samtliga centrala museimyndigheter bör ges i uppdrag att delta i arbetet.

6.3.2 Likrikta arbetssätt med hjälp av principer och rekommendationer i enlighet med SOU 2023:96

Stora samordningsvinster bedöms kunna göras genom att likrikta arbetssätt, dra nytta av redan befintlig normering och rekommendationer samt minska mängden dubbelarbete till följd av osäkerhet eller otydlighet.

Slutsatserna från SOU 2023:96 En reform för datadelning är av särskild betydelse för samordningsvinster i en digital samlingsförvaltning. Riksantikvarieämbetet har ett uppdrag att samordna digitalisering inom kulturarvsområdet samt främja utveckling och samordning på museiområdet.

Riksantikvarieämbetet föreslår därför att:

- Riksantikvarieämbetet ges i uppdrag att utreda hur sektorsspecifik interoperabilitetsstyrning kan införas på museiområdet i enlighet med slutsatserna i SOU 2023:96. Uppdraget bör ske i samråd med Myndigheten för digital förvaltning.

6.3.3 Tillfälligt bidrag för inventering, inhämtning och säkerkopiering av digital samlingsförvaltningsinformation i hela landet

För att förbättra resiliensen och stärka beredskapen för den digitala samlingsinformationen i hela landet föreslås en tidsbegränsad anslagsförstärkning till Riksantikvarieämbetet, där bidrag kan sökas av det allmänna museiväsendet.

Bidraget ska användas till inventering, inhämtning och säkerhetskopiering av den digitala samlingsförvaltningsinformationen. Det är angeläget att museerna påbörjar inhämtning av all sin samlingsförvaltningsinformation från molntjänster och externa lagringsytor, formaterar informationen i enlighet med standarder och praxis för långsiktig lagring, paketerar informationen samt säkerställer att informationen är säkerhetskopierad på flera platser. Insatsen ger i första hand ett tillfälligt skydd för de idag förvaltade informationsmängderna inför hot i närtid. Stärkt förmåga till inventering, inhämtning och paketering av informationsmängderna ger dock goda förutsättningar till att arbeta vidare med att utveckla en långsiktigt hållbar förvaltning.

- Riksantikvarieämbetet föreslår en tillfällig förstärkning av anslag 7:1 Riksantikvarieämbetet (Ramanslag) om 4 miljoner kronor årligen under perioden 2026–2028. I tillägg föreslås följande komplement till Riksantikvarieämbetets regleringsbrev för samma år, Villkor för anslag 7:1, ap.2 Kulturarvs-IT:

Av anslagsposten får högst 4 miljoner kronor betalas ut som bidrag till museer inom det allmänna museiväsendet, för inventering, inhämtning och säkerhetskopiering av digital samlingsförvaltningsinformation. Beslut av Riksantikvarieämbetet att bevilja bidrag får förenas med villkor för medlens användning.

Referenser

Tryckt material, digitala publikationer och webbsidor

Ankersmit, Bart och Stappers, Marc (red.). 2023. *Built to keep. Heritage storage facilities in the Netherlands*. Amsterdam, Cultural Heritage Agency of the Netherlands. <https://english.cultureelerfgoed.nl/publications/publications/2023/01/01/built-to-keep-heritage-storage-facilities-in-the-netherlands> (2024-11-05)

Arts council England. 2020. *Sustaining Great Art and Culture. Environmental Report 2018/19*. Manchester. <https://juliesbicycle.com/wp-content/uploads/2022/01/14-01-20-Arts-Council-Environmental-Report-201819-Summary-of-Key-Findings.pdf> (2024-10-24).

Black duck. 2024. *Open source security and risk analysis report*. Your guide to securing your open source supply chain. <https://www.blackduck.com/resources/analyst-reports/open-source-security-risk-analysis.html#introMenu> (2024-11-21)

Blyzinsky, Maria. 2024. *ICOM UK and solidarity projects for Ukraine: digitising collections under threat*. <https://uk.icom.museum/icom-uk-and-solidarity-projects-for-ukraine-digitising-collections-under-threat/> (2024-10-29)

British library. 2024. *Learning lessons from the cyber-attack. British library cyber incident review*. <https://www.bl.uk/home/british-library-cyber-incident-review-8-march-2024.pdf> (2024-10-29)

Böttinger, Ingrid (red.) 1980. *Vårda! Bevara!: museerna och föremålsvården*. Stockholm, Statens kulturråd.

Collections trust. u.å. *Spectrum*. <https://collectionstrust.org.uk/spectrum/> (2024-10-24)

Digisam. 2015. *Checklista: samlingsssystem*. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:raa:diva-8407> (2024-10-29).

ESVFA 2022:5 *Ekonomistyrningsverkets föreskrifter och allmänna råd om avgifter*. <https://www.esv.se/press-och-publicerat/foreskrifter/esvfa-20225/> (2024-10-29)

Europaparlamentet. 2016. *Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på*

behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/?uri=celex%3A32016R0679> (2024-11-07)

Europeiska dataskyddsstyrelsen. 2021. *Riktlinjer 07/2020 angående begreppen personuppgiftsansvarig och personuppgiftsbiträde i GDPR.* Version 2.0. https://www.edpb.europa.eu/our-work-tools/our-documents/guidelines/guidelines-072020-concepts-controller-and-processor-gdpr_sv (2024-11-05)

Federal office for civil protection. 2023. *Culture property shelters.* <https://www.babs.admin.ch/en/cultural-property-shelters> (2024-11-07)

Fjæstad, Monika (red.). 1999. *Magasinshandboken. Tidens tand.* Förebyggande konservering. Stockholm, Riksantikvarieämbetet. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:raa:diva-3437> (2024-11-05)

ICOM Sverige (International council of museums Sverige). 2011. *ICOM:s etiska regler. Andra upplagan.* Stockholm. https://icomsweden.se/wp-content/uploads/2010/12/etiska-regler_webb-1.pdf (2024-10-28)

Klenz Larsen, Poul. 2023. *Hållbara museimagasin med låg energiförbrukning: tre modeller från Danmark.* Riksantikvarieämbetet. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:raa:diva-8372> (2024-10-29)

Kulturministeriet, Slots- og kulturstyrelsen. u.å. *Fællesmagasinet.* <https://slks.dk/omraader/slotte-og-ejendomme/bygge-og-udviklingsprojekter/faellesmagasinet> (2024-10-29)

Länsmuseernas samarbetsråd. 2023. *Länsmuseernas samarbetsråd: Remissvar på Kultursamhället* (SOU 2023:58) <https://www.regeringen.se/contentassets/13685e992b25454794ac2a195c48f58f/lan-smuseernas-samarbetsrad.pdf> (2024-10-29)

McWilliams, Anna och Olsson, Sofia. 2024. *Hoten mot kulturarven – En analys av aktörsdrivna hot mot kulturarv i Sverige.* FOI-R-5490-SE. <https://www.foi.se/rapporter/rapportsammanfattning.html?reportNo=FOI-R--5490-SE> (2024-10-28)

MSB (Myndigheten för samhällsskydd och beredskap). 2023a. *EU förändrar cybersäkerhetsområdet: årsrapport it-incidentrapportering 2023.* MSB2341. <https://www.msb.se/sv/publikationer/eu-forandrar-cybersakerhetsområdet--arsrapport-IT-incidentrapportering-2023/> (2024-10-29)

MSB (Myndigheten för samhällsskydd och beredskap). 2023b. *Lista med viktiga samhällsfunktioner. Utgångspunkt för att stärka samhällets beredskap.* Reviderad utgåva. Karlstad. <https://rib.msb.se/filer/pdf/29800.pdf> (2024-10-28).

MSB (Myndigheten för samhällsskydd och beredskap). u.å. *Metodstöd. För systematiskt informationssäkerhetsarbete i organisationer*. <https://metodstod-informationssakerhet.msb.se/> (2024-10-28).

Pasikowska-Schass, Magdalena. 2022. *European culture heritage days. Russias culture war against Ukraine*. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733650/EPRS_BRI\(2022\)733650_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733650/EPRS_BRI(2022)733650_EN.pdf) (2024-10-29)

Prop. 1998/99:1 *Budgetpropositionen för 1999. Utgiftsområde 17*. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/1998/10/prop.-1998991> (2024-10-28)

Prop. 2008/09:231. *Konfliktlösning vid offentlig säljverksamhet på marknaden m.m.* <https://data.riksdagen.se/fil/e233826d-565b-49fe-a6b6-85b791fe88d6> (2024-11-08)

Prop. 2009/10:3 *Tid för kultur*. <https://www.regeringen.se/contentassets/5afd813ffae94dae91e9db0f8725c3b6/tid-for-kultur-prop.-2009103> (2024-10-28)

Prop. 2009/10:175. *Offentlig förvaltning för demokrati, delaktighet och tillväxt*. <https://data.riksdagen.se/fil/f583ef1f-782c-44cd-b966-3240ffe60d1d> (2024-11-08)

Prop. 2016/17:116. *Kulturarvspolitik*. <https://www.regeringen.se/contentassets/127b80d33b084194a415d72b85721874/161711600web.pdf> (2024-10-28)

Prop. 2021/22:1 *Budgetpropositionen för 2023. Utgiftsområde 17*. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2022/11/prop.-2022231> (2024-11-21)

Prop. 2023/24:1. *Budgetpropositionen för 2024. Utgiftsområde 17*. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2022/11/prop.-2022231> (2024-11-21)

Prop. 2024/25:1 *Budgetpropositionen för 2025. Utgiftsområde 17*. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2024/09/prop.-2024251> (2024-11-21)

RA-FS 2009:1 *Riksarkivets föreskrifter och allmänna råd om elektroniska handlingar (upptagningar för automatiserad behandling)* <https://riksarkivet.se/rafs?pdf=rafs/RA-FS%202009-01.pdf> (2024-11-07)

RA-FS 2009:2 *Riksarkivets föreskrifter och allmänna råd om tekniska krav för elektroniska handlingar (upptagningar för automatiserad behandling)*
<https://riksarkivet.se/rafs?pdf=rafs/RA-FS%202009-02.pdf> (2024-11-07)

RA-FS 2013:4 *Riksarkivets föreskrifter och allmänna råd om arkivlokaler;*
https://riksarkivet.se/Sve/Inspektionsrapporter/Filer/ra-fs_%202013-04_%20arkivlokaler.pdf (2024-11-07)

Regeringskansliet. 2017. *För ett hållbart digitaliserat Sverige—en digitaliseringsstrategi*. Diarienummer: N2017/03643/D. Stockholm.
<https://www.regeringen.se/informationsmaterial/2017/05/for-ett-hallbart-digitaliserat-sverige-en-digitaliseringsstrategi/> (2024-10-28).

Regeringskansliet. 2023. *Regleringsbrev för budgetåret 2024 avseende Riksantikvarieämbetet*. 2023. Stockholm.
<https://www.esv.se/statsliggaren/regleringsbrev/?RBID=24116> (2024-10-30)

Regeringskansliet. 2024. *Uppdrag att bilda ett råd för skydd av kulturarv*. (Regeringsbeslut Ku2023/00864 och Ku2024/00322).
<https://www.regeringen.se/contentassets/38c7b0f1f12b42f6b4710b09b94dd6dc/updrag-att-bilda-ett-rad-for-skydd-av-kulturarv.pdf> (2024-10-23).

Riksantikvarieämbetet. 1998. *Teknisk magasinsinventering 1994–1998*. Slutrapport från RAÄ-ATm. Stockholm.

Riksantikvarieämbetet. 2001. *Tidens källa. Plan för det fortsatta arbetet med centralmuseernas samlingar och magasin*. Internt dokument, dnr 301-1645-2001. (Opublicerad).

Riksantikvarieämbetet. 2006. *Konservering av föremål och inventarier. Resursbehov och samordning. Åtterrapporering enligt 2005 års regleringsbrev*.
<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:raa:diva-3973> (2024-10-28)

Riksantikvarieämbetet. 2010. *Riksantikvarieämbetets årsredovisning 2010*.
https://www.raa.se/publicerat/varia2011_2.pdf (2024-11-07)

Riksantikvarieämbetet. 2021. *Vägledning till digitalt bevarande*. Visby.
<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:raa:diva-6392> (2024-10-28)

Riksantikvarieämbetet. 2022. *Förvaltningen av kulturmiljöer i ett förändrat klimat*. Stockholm. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:raa:diva-7375> (2024-10-29)

Riksantikvarieämbetet. 2024a. *Riksantikvarieämbetets budgetunderlag 2025–2027*.
https://www.raa.se/app/uploads/2024/03/Riksantikvarieambetets-budgetunderlag-2025_2027.pdf (2024-11-11)

Riksantikvarieämbetet. 2024b. *Nationell strategi för digitalt kulturarv*. Visby.
<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:raa:diva-8498> (2024-10-28)

Riksantikvarieämbetet. 2024c. *Yttrande över En reform för datadelning* (SOU 2023:96). Yttrande, dnr RAÄ-2024-1340. (Opublicerad).

Riksrevisionen. 2019. *Bevara samlingarna – säkerhetsarbetet i de statliga centralmuseernas samlingsförvaltning*. RIR 2019:5. Stockholm.
<https://www.riksrevisionen.se/rapporter/granskningsrapporter/2019/bevara-samlingarna---sakerhetsarbetet-i-de-statliga-centralmuseernas-samlingsforvaltning.html> (2024-10-28).

Riksrevisionen. 2023. *Riksrevisionens uppföljningsrapport 2023*. Dnr: 1.2.2-2022-0863.
https://www.riksrevisionen.se/download/18.1dcee5f21872c98ccd45f761/1680768385137/URA_2023.pdf (2024-10-28)

SFS 1949:105 *Tryckfrihetsförordningen* https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/tryckfrihetsforordning-1949105_sfs-1949-105/ (2024-11-07)

SFS 1988:950 *Kulturmiljölag*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/kulturmiljolag-1988950_sfs-1988-950/ (2024-11-07)

SFS 1990:573 *Förordning om stöd till vissa icke-statliga kulturlokaler*.
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-1990573-om-stod-till-vissa_sfs-1990-573/ (2024-11-07)

SFS 1990:782 *Arkivlag*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/arkivlag-1990782_sfs-1990-782/ (2024-11-07)

SFS 1991:446 *Arkivförordning*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/arkivforordning-1991446_sfs-1991-446/ (2024-11-07)

SFS 1992:191 *Avgiftsförordning*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/avgiftsforordning-1992191_sfs-1992-191/ (2024-11-07)

SFS 1992:1402 *Lag om undanförel och förstoring*.
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-19921402-om-undanforsel-och-forstoring_sfs-1992-1402/ (2024-11-07)

SFS 1993:243 *Förordning om undanförel och förstöring.*

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-1993243-om-undanforsel-och_sfs-1993-243/
(2024-11-07)

SFS 1993:527 *Förordning om förvaltning av statliga fastigheter m.m.*

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-1993527-om-forvaltning-av-statliga_sfs-1993-527/
(2024-11-07)

SFS 1993:528 *Förordning om statliga myndigheters lokalförsörjning.*

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-1993528-om-statliga-myndigheters_sfs-1993-528/
(2024-11-07)

SFS 2003:248 *Förordning om bidrag till lönekostnader inom verksamheten*

kulturarvs-it. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2003248-om-bidrag-till-lonekostnader_sfs-2003-248/ (2024-11-07)

SFS 2007:515 *Myndighetsförordningen.* https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/myndighetsforordning-2007515_sfs-2007-515/

(2024-11-07)

SFS 2008:579 *Konkurrenslag.* https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/konkurrenslag-2008579_sfs-2008-579/

(2024-11-06)

SFS 2009:400 *Offentlighets- och sekretesslag.*

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/offentlighets-och-sekretesslag-2009400_sfs-2009-400/ (2024-11-07)

SFS 2016:1145 *Lag om offentlig upphandling.*

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-20161145-om-offentlig-upphandling_sfs-2016-1145/
(2024-11-07)

SFS 2017:564 *Förordning om statliga museers förfogande över museiföremål.*

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2017564-om-statliga-museers_sfs-2017-564/
(2024-11-07)

SFS 2017:725 *Kommunallag.* https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/kommunallag-2017725_sfs-2017-725/

(2024-11-06)

SFS 2017:563 *Museilag*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/museilag-2017563_sfs-2017-563/ (2024-11-06)

SFS 2024:1005 *Förordning (2024:1005) om samordnad och säker statlig it-drift*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-20241005-om-samordnad-och-saker_sfs-2024-1005/ (2024-11-21)

SMTM (Statens maritima och transporthistoriska museer). 2022. *Strategi för ändamålsenliga magasinlokaler*. Internt PM. (Opublicerad).

SOU 1994:51 *Minne och bildning. Museernas uppdrag och organisation*. <https://lagen.nu/sou/1994:51> (2024-10-28)

SOU 2009:15 *Kraftsamling! – museisamverkan ger resultat*. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2009/02/sou-200915/> (2024-10-28)

SOU 2015:89. *Ny museipolitik. Museiutredningen*. <https://www.regeringen.se/contentassets/a7f58685a4964dbfb276541303516196/ny-museipolitik-sou-201589.pdf> (2024-10-28)

SOU 2019:58. *Häriifrån till evigheten - En långsiktig arkivpolitik för förvaltning och kulturarv*. <https://www.regeringen.se/contentassets/8e78a764094b4f60a1da3e444d7e42fa/hari-fran-till-evigheten.-en-langsiktig-arkivpolitik-for-forvaltning-och-kulturarv-sou-201958.pdf> (2024-10-28)

SOU 2021:97. *Säker och kostnadseffektiv IT-drift – förslag till varaktiga former för samordnad statlig IT-drift*. Slutbetänkade av IT-driftsutredningen. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2021/12/sou-202197/> (2024-11-08)

SOU 2023:54, *Centraliseringen av administrativa tjänster till Statens servicecenter – en utvärdering. Betänkande av utredningen om effektivare administration genom SSC*. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2023/09/sou-202354/> (2024-11-08)

SOU 2023:96. *En reform för datadelning. Interoperabilitetsutredningen*. <https://www.regeringen.se/contentassets/6866c386b0ec492c8171c92c9c8922cf/en-reform-for-datadelning-sou-202396.pdf> (2024-11-08)

SS-EN 16893:2018. *Bevarande av kulturarv – Specifikationer för placering, konstruktion och anpassning av byggnader eller utrymmen avsedda för förvaring eller användning av samlingar*. Stockholm. Svenska institutet för standarder (SIS).

Statskontoret. 2014. *Utvärdering av samordningssekreteriatet för digitalisering, digitalt bevarande och digitalt tillgängliggörande* (Digisam). 2014:16. Stockholm. <https://www.statskontoret.se/siteassets/publikationer/2014/201416.pdf> (2024-10-28)

Statskontoret. 2020. *Myndighetsanalys av Riksantikvarieämbetet*. 2020:10. <https://www.statskontoret.se/siteassets/rapporter-pdf/2020/2020-10.pdf> (2024-10-28)

Statskontoret. 2021. *En analys av organisationsstrukturen för museimyndigheterna*. 2021:15. Stockholm. https://www.statskontoret.se/siteassets/rapporter-pdf/2021/2021_15---utskriftsversion.pdf (2024-10-28)

Stiftelsen föremålsvård i Kiruna. 2023. *Årsredovisning och verksamhetsberättelse 2022*. Kiruna. https://www.sfmv.se/wp-content/uploads/2023/03/Verksamhetsberattelse_arsredovisning-SFMV-2022-galler.pdf (2024-10-28)

SUCHO (Saving Ukrainian culture heritage online). u.å. *Saving Ukrainian culture heritage online*. <https://www.sucho.org/> (2024-10-29)

Sveriges museer och Svensk Scenkonst. 2024. *Kulturen, husen och urholkningen* <https://sverigemuseer.se/wp-content/uploads/2024/02/kulturen-husen-och-urholkningen-webb-240205-.pdf> (2024-10-29)

SÄPO (Säkerhetspolisen). 2023. *Vägledning i säkerhetskydd. Informationssäkerhet*. Version oktober 2023. https://sakerhetspolisen.se/download/18.3752daf918b497112712b/1698133722307/Informationssa%CC%88kerhet_anpassad.pdf (2024-10-29)

Unesco. 2016. *Recommendation concerning the Protection and Promotion of Museums and Collections, their Diversity and their Role in Society adopted by the General Conference at its 38th Session, Paris, 17 November 2015*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000246331> (2024-10-24).

Bilagor

Bilaga 1. Referensparter för uppdragets dialoger och intervjuer

Centralmuseer intervjuer och workshop

ArkDes	2024-05-27
Moderna museet	2024-05-24
Nationalmuseum	2024-05-02
Naturhistoriska riksmuseet	2024-05-20
Statens försvarshistoriska museer, Flygvapenmuseet	2024-05-28
Statens historiska museer	2024-06-05
Statens maritima och transporthistoriska museer	2024-05-27
Statens museer för världskultur	2024-05-28
Statens musikverk, scenkonstmuseet	2024-05-30
Stiftelsen Arbetets museum	2024-05-20
Stiftelsen Nordiska museet	2024-05-02
Stiftelsen Skansen	2024-05-30
Stiftelsen Tekniska museet	2024-05-20

Museiorganisationer intervjuer

Arbetsmuseernas samarbetsråd, ArbetSam	2024-04-29
	2024-09-10
Centralmuseernas samarbetsråd	2024-05-15
	2024-09-02
	2024-09-16
Länsmuseernas samarbetsråd	2024-04-18
	2024-09-10
Riksförbundet Sveriges museer	2024-04-29
	2024-09-10

Övriga intervjuer

Arkivförbundet	2024-05-29
Boverket	2024-09-05
	2024-08-17
Försäkringskassan	2024-05-28
Göteborgs museer och konsthall	2024-05-14
Hembygdsförbundet	2024-06-05
Kungliga biblioteket	2024-04-19

Länsstyrelsen IT	2024-06-03
Malmö museer	2024-06-13
Myndigheten för digital förvaltning, Digg	2024-09-02
Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, MSB	2024-04-18
Region Skåne	2024-06-11
Riksarkivet	2024-04-16
	2024-04-18
	2024-09-04
	2024-10-09
Research Institutes of Sweden AB, Rise	2024-05-06
Specialfastigheter	2024-06-04
Statens fastighetsverk	2024-06-03
Statens servicecenter	2024-05-29
Svensk nationell datatjänst, SND	2024-06-18
Sveriges kommuner och regioner, SKR e-arkiv	2024-06-10
Systemleverantörer; Carlotta, Sofie, Primus, Alvin, Axiell	2024-05-15
	2024-05-16
The Swiss Federal Protection of Cultural Property	2024-05-21
Vetenskapsrådet - Sunet	2024-05-29
	2024-10-22

Kontakt via e-post

Boverket	2024-10-15
Energimyndigheten	2024-05-31
Konserveringscenter Vejle	2024-08-21
Svenska kyrkan	2024-06-04

Workshop

Beredskapsworkshop (deltagare: MSB, Förssvarsmakten, Kammarkollegiet, Fortverket och Totalförsvarets forskningsinstitut, FOI)	2024-05-13
---	------------

Bilaga 2. Enkät till centralmuseer om långsiktig samlingsförvaltning

Följebrev till enkät om långsiktig samlingsförvaltning

Denna enkät är ställd till centralmuseerna som en del av Riksantikvarieämbetets regeringsuppdrag om långsiktig samlingsförvaltning. Frågorna handlar både om föremålsförvaring och om digital samlingsförvaltning. Mer om [regeringsuppdraget](#).

Observera att ni inte ska lämna information som kan omfattas av sekretess i svaren, till exempel uppgifter som rör säkerhetsarrangemang och sårbarheter.

Vi kommer att följa upp svaren med intervjuer och en workshop tillsammans med er. Har ni funderingar eller behöver förtydliganden kring frågorna, tveka inte att kontakta oss på Riksantikvarieämbetet.

Projektledare: Sara Eriksson
sara.eriksson@raa.se 08-5191 85 28

Delprojektledare: Ilse Vuijsters Hammarström
ilse.hammarstrom@raa.se 08-5191 83 79

Enkäten ska bevaras organisationsvis via [följande länk](#). Vi vill ha ett svar per organisation, **senast den 22 mars**. För att underlätta er beredning av svaren bifogar vi även frågorna nedan:

Föremålsförvaring

*Magasin är platser där samlingar bevaras när de inte är utställda. Till magasinerna hör ofta biytor och specialytor. Med **biytor** menas till exempel pausrum, toaletter, registreringsstation, packrum eller materialförvaring. Med **specialytor** menas till exempel konserveringsateljéer, fotoateljéer, karantänrum, verkstäder och frysar. **Specialmagasin** är magasin som är anpassade efter olika behov, exempelvis torrklimat, kylmagasin, frysmagasin, acetat/nitratmagasin, säkerhetsmagasin/värdevalv, magasin för stora föremål, spritmagasin eller magasin med låg syrehalt.*

Vi har valt att hålla frågorna på en generell nivå och kommer att diskutera fördjupningar under uppföljande intervjuer och workshop.

Observera att ni inte ska lämna information som kan omfattas av sekretess i svaren, till exempel uppgifter som rör säkerhetsarrangemang och sårbarheter.

A. Föremålsförvaring: frågor om nuläge

1. Hur stor total magasinssyta uppskattar ni att ni har idag?

Ange i kvadratmeter samt om möjligt även i kubikmeter.

2. Vilka typer av magasin har ni idag?

- Icke klimatkontrollerade
- Allmänmagasin
- Torrklimat
- Kylmagasin
- Frysmagasin
- Acetat/nitratmagasin
- Säkerhetsmagasin/värdevalv
- Magasin för stora föremål
- Spritmagasin
- Låg syrehalt
- Annat

3. Har ni idag behov av att hyra ytterligare ytor?

Det kan exempelvis handla om magasinssytor, biytor, specialytor eller lokaler på annan ort. Ange även orsak till varför behovet inte är uppfyllt idag.

4. Finns det delar av organisationens samlingar som inte behöver vara tillgängliga för personalen på regelbunden basis?

Med regelbunden basis menas åtkomst oftare än någon gång per år.

B. Föremålsförvaring: förhållningssätt till gemensamma lösningar

5. Beskriv vad organisationen ser för utmaningar eller möjligheter med att dela magasinssutrymmen med andra organisationer.

Magasin är platser där samlingar bevaras när de inte är utställda. Specialmagasin är magasin som är anpassade efter olika behov, exempelvis torrklimat, kylmagasin, frysmagasin, acetat/nitratmagasin, säkerhetsmagasin/värdevalv, magasin för stora föremål, spritmagasin eller magasin med låg syrehalt.

6. Beskriv ert förhållningssätt vad gäller att dela biytor och specialytor med andra organisationer.

Med biytor menas till exempel pausrum, toaletter, registreringsstation, packrum eller materialförvaring. Med specialytor menas till exempel konserveringsateljéer, fotoateljéer, karantänrum, verkstäder och frysar.

7. Beskriv er inställning till att dela kringtjänster som utöver biytor och specialytor även kräver extern personal och organisation.

Det kan exempelvis handla om hantering och utlån av packmaterial, tillverkning av packlådor och utställningsscenografi, bibliotekstjänster, laboratorietjänster, transport och logistik.

C. Föremålsförvaring: långsiktighet

8. Uppskatta era behov av magasinlösningar år 2050.

Uppskatta behoven i kvadratmeter samt om möjligt i kubikmeter. Behoven kan också handla om gemensamma lösningar, speciallösningar eller tillgänglighet. Med tillgänglighet menas exempelvis möjligheten för personal att ta sig till magasinerna och möjligheten att hitta och arbeta med föremålen. Tillgänglighet kan också avse möjlighet för besökare att ta sig till magasinerna.

9. Har ni något ytterligare att tillägga kring föremålsförvaring?

Digital samlingsförvaltning

Digital samlingsförvaltning innebär förvaltning av all digital information som har med samlingarna att göra oavsett om samlingen är digital eller fysisk. Digital samlingsförvaltning är också att använda digitala arbetssätt i samlingsförvaltningsprocesserna (utveckling, dokumentation, tillgängliggörande och vård av en samling).

Observera att ni inte ska lämna information som kan omfattas av sekretess i svaren, till exempel uppgifter som rör säkerhetsarrangemang och sårbarheter.

D. Digitala samlingsförvaltningssystem och öppen källkod

Ett digitalt samlingsförvaltningssystem är ett system som hjälper organisationen att hantera information om samlingen. Ett sådant system kan möjliggöra att förvaltaren vet vilka objekt man har ansvaret för, var objekten finns och att information och dokumentation går att koppla till rätt objekt. Under den här rubriken åsyftar vi system som hanterar både föremål, arkiv och bibliotek.

10. Vilket eller vilka samlingsförvaltningssystem använder ni för att hantera er digitala samlingsinformation?

11. Beskriv hur ni använder era samlingsförvaltningssystem idag.

Svaret kan exempelvis handla om vilken information som hanteras i era samlingsförvaltningssystem eller vilka processer kopplat till samlingsförvaltning som hanteras med hjälp av systemen. Exempel på sådana processer finns bland annat i standarden Spectrum.

12. Har ni information som relaterar till samlingarna, men som inte finns i samlingsförvaltningssystemen?

- Ja

- Nej

12a. Om ja på fråga 12, beskriv anledning till att informationen inte finns i samlingsförvaltningssystemen.

13. Har ni utforskat eller implementerat öppen källkods-lösningar eller andra liknande lösningar för digital samlingsförvaltning?

Öppen källkod, öppen programvara eller öppen kod (engelska: open source), avser oftast datorprogram vars källkod är tillgänglig att använda, läsa, modifiera och vidare distribuera för den som vill. Med öppen källkod möjliggörs långsiktigt hållbar samverkan kring ny teknik med fler aktörer.

13a. Motivera gärna svaret på fråga 13.

Om ja, specificera med exempel. Om nej, beskriv vilka hinder ni ser till att det inte gjorts.

E. Långsiktig förvaltning och digital lagring

***Långsiktig förvaltning** av digitala datamängder refererar till processen och teknikerna för att bevara digital information över en utsträckt tidsperiod med målet att säkerställa att digitala data förblir tillgängliga, läsbara, skyddade mot förvanskning och användbara för framtida användning.*

***Digital lagring** fokuserar på den omedelbara placeringen av data på ett lagringsmedium, medan bevarande adresserar de bredare utmaningarna med att hålla informationen tillgänglig, oförvanskad och meningsfull över långa tidsperioder.*

***Strategier** som tar upp frågor kring långsiktig lagring och bevarande för museets digitala samlingsinformation kan till exempel handla om beredskap, säkerhetskopiering och skydd av data, rekommendationer om filformat, informationssäkerhet, migreringskontinuitet eller interoperabilitet.*

14. För att kunna kartlägga museernas strategier för långsiktig lagring och bevarande av digitala samlingar behöver vi veta hur er situation kring en sådan strategi ser ut idag.

- Ja, vi har en strategi som hanterar frågor kring långsiktig lagring och bevarande för organisationens digitala samlingsinformation.

- Nej, vi har ingen strategi som hanterar frågor kring långsiktig lagring och bevarande för organisationens digitala samlingsinformation.

14a. Om ja på fråga 14, tillämpar ni er strategi inom områdena långsiktig lagring och bevarande för museets digitala samlingsinformation?

- Ja, den tillämpas i sin helhet.
- Nej. Beskriv nedan de faktorer som hindrar tillämpningen.
- Delvis. Beskriv nedan de faktorer som hindrar delar av tillämpningen.

14b. Beskriv faktorer som hindrar hela eller delar av tillämpningen av er strategi.

15. Vilka utmaningar upplever ni när det gäller långsiktig lagring och bevarande av digital samlingsinformation?

F. Samverkan inom digital samlingsförvaltning

Skalfördelar innebär möjligheten att göra samma sak för många på samma gång, vilket dels spar tid, dels ger tillgång till kompetens. Skalfördelar kan även ge kostnadsbesparingar jämfört med om alla skulle utföra arbetet på egen hand.

Informationssäkerhet omfattar både tekniskt skydd (IT-säkerhet, fysiska åtgärder), administrativt skydd (regler och rutiner) och kunskapsmässigt skydd (säkerhetskultur, kompetens). Med informationssäkerhet menas skydd av både digital och analog information och att genom olika åtgärder se till att:

- *informationen alltid finns när den behövs (tillgänglighet)*
- *informationen är korrekt och inte manipulerad eller förstörd (riktighet)*
- *endast behöriga personer får ta del av informationen (konfidentialitet).*

16. När det gäller lagring och digitalt bevarande, inom vilka områden ser ni betydande samordningsvinster eller skalfördelar för den digitala samlingsförvaltningen?

- Gemensamma standarder för filformat och tekniska specifikationer
- Gemensamma standarder för termlistor och vokabulär
- Kravställan mot systemleverantörer
- Delade kompetenser
- Delad infrastruktur
- E-tjänster
- Långsiktig datalagring och bevarande
- Informationssäkerhet
- Beredskap
- Annat

16a. Beskriv på vilka sätt ni ser samordningsvinster och skalfördelar inom de valda områdena.

17. Ser ni några hinder för att uppnå samordningsvinster definierade under föregående fråga?

Kom ihåg att inte ange något som kan omfattas av sekretess.

18. Samarbetar ni idag med andra parter inom digital samlingsförvaltning?

Beskriv hur era eventuella samarbeten ser ut, eller varför ni inte samarbetar med andra inom området.

19. Har ni några ytterligare synpunkter, kommentarer eller förslag relaterade till digital samlingsförvaltning?

Bilaga 3. Sammanfattning av centralmuseernas enkätsvar

Sammanfattning av svaren kring fysisk föremålsförvaring

Kort sammanfattning

Utifrån svaren går det att uppskatta att centralmuseerna kan ha behov av att utöka nuvarande magasinsyta med 40 000 kvadratmeter på 25 års sikt. I svaren framhålls att lösningar för framtidens magasin ska präglas av effektivitet och hållbarhet, där beredskap och en förändrad hotbild ska vägas in, liksom de hot mot kulturarvet som klimatförändringarna medför.

Sammanvägt är samtliga centralmuseer utom ett positiva till att dela magasinsyta, men med en rad förbehåll. De risker som nämns är kopplade till säkerhet, arbetsmiljö, logistik och tidsplanering. De möjligheter som museerna ser är synergier mellan verksamheterna samt effektivisering gällande kompetens, resurser och kostnader. Särskilt specialmagasin, exempelvis acetat/nitratmagasin, skulle kunna delas med andra och även magasin för samlingar som används mindre frekvent, exempelvis digitaliserat material. Inget av museerna är tydligt negativa till att dela biytor som karantänrum, packrum eller fotoateljéer, men flera hinder nämns. Framför allt handlar det om svårigheter att upprätthålla säkerheten i delade lokaler där föremål hanteras och behöver lämnas obevakade i en arbetssituation, exempelvis en sanering, en packning eller en konservering. Här påpekas att det krävs ett system för bokning och schemaläggning samt möjlighet till tillträdesbegränsning. Det behövs även löpande verksamhetsöverskridande planering om biytor där man arbetar med samlingar ska delas, och en gedigen diskussion mellan organisationerna.

Centralmuseernas samlingar är säregna och museerna har olika slags långsiktiga behov. Möjlighet att ordna egna magasin och arbetsytor enligt verksamheternas unika förutsättningar beskrivs vara nödvändigt oavsett om det finns gemensamhetslösningar eller inte.

Tio av landets centralmuseer har inte sitt behov av magasinsyta uppfyllt idag. Orsakerna uppges bland annat vara en ackumulerad platsbrist samt en ambition att förbättra bevarande- och säkerhetsförhållanden för samlingarna. Det finns även en brist på ytor för olika samlingsförvaltningsfunktioner och arbetsplatser i anslutning till magasin. Det behövs specialytor som karantänrum och skadedjursanering samt tillfälliga förvaringsytor. Behovet är också kopplat till frågor om beredskap, där undanförsel och behov av lokaler för undanförsel och restvärdesräddningsförråd nämns.

Situationen idag

Centralmuseerna uppger att de idag sammanräknat disponerar över 92 784 kvadratmeter magasinsyta. Det är ungefär lika mycket som 13 fotbollsplaner eller som 618 normalstora villor.

Ett museum uppger att de inte har något allmänmagasin och ett att de inte har något icke-klimatiserat magasin. Nästan alla, 11 av de 13 centralmuseer, har båda delarna. Med allmänmagasin avses klimatiserade utrymmen som kan passa de flesta föremåls- och materialkategorier.

Magasinstyp	Antal museer
Icke klimatkontrollerade	12
Allmänmagasin	12
Torrklimat	6
Kylmagasin	8
Frysmagasin	2
Acetat/nitratmagasin	4
Säkerhetsmagasin/värdevalv	6
Magasin för stora föremål	8
Spritmagasin	1
Låg syrehalt	0

Andra typer av magasin som centralmuseer har idag är rum för mänskliga kvarlevor och heliga/rituella föremål, magasin med högre luftfuktighet, lokstall med järnvägsspår samt arkiv. Ett museum skriver att de förvarar samlingar på ytor som egentligen inte är avsedda för magasinering.

Tre av centralmuseerna uppger att de har sitt nuvarande ytbehov av magasinsyta uppfyllt. Utöver dessa uppger ett museum inom en museimyndigheterna att deras behov av yta är uppfyllt. Övriga centralmuseer har inte sina nuvarande ytbehov uppfyllda och beskriver att behoven är kopplade till:

- Ackumulerad platsbrist i befintliga utrymmen. Museerna nämner bland annat behov av icke-klimatiserade magasin, klimatiserade allmänmagasin och hyllmeter.
- Samlingarnas tillväxt. Ett museum skriver att tillväxten i samlingen är minst 35 kubikmeter årligen.
- Återtagande av depositioner.
- Bristfälliga bevarandeförhållanden gällande klimat och säkerhet.
- Specialkrav, till exempel fotoarkiv för nitrat- och acetatmaterial och godkänd vapenförvaring för tillståndspliktiga vapen.

- Ytor för olika samlingsförvaltningsfunktioner och arbetsplatser i anslutning till magasin. Det nämns behov av specialytor för funktioner som karantänsrum och behandling av föremål mot skadedjursangrepp (frys eller värme).
- Tillgänglighet och utställningsverksamhet, där behov av tillfälliga förvaringsytor samt yta för förvaring av scenografi nämns. Ett museum nämner även att de har behov av att samla utlokaliserade samlingar närmare verksamhetsorterna och skapa visningsbara magasin.
- Beredskap, där undanförel och behov av lokaler för undanförel och restvärdesräddningsförråd nämns.

Delorsaker till att behoven inte är uppfyllda idag nämns vara pågående diskussioner med hyresvärdar samt att det saknas tid och pengar för att effektivisera ytor, rensa och gallra i samlingarna.

Inställning till fjärrförvaring

Åtta centralmuseer uppger att det finns delar av samlingarna som inte kräver personalens åtkomst på regelbunden basis. Med regelbunden basis menas en åtkomst oftare än någon gång per år. Här nämns digitiserade fotosamlingar, möbelsamlingar och annat som idag inte används regelbundet. Samtidigt framhåller flera av dessa museer att begränsad åtkomst är problematiskt. Tillgängligheten att forska på utlokaliserat material är sämre. Dessutom krävs tid och resurser för att separera frekvent använda föremål från icke frekvent använda föremål.

Fyra museer uppger att de inte har sådana delar av samlingarna. Här nämns museernas förhållningssätt och riktlinjer gällande service, publiktillvändhet och möjligheter att använda samlingarna. Ett museum nämner att om extern personal tillhandahåller klimatkontroll, går skadedjursrond och utövar systematiskt brandskyddsarbete minskar delvis behovet av att ha egen personal på plats.

Inställning till att dela magasinssytor med andra museer

Majoriteten av museerna ser utmaningar gällande säkerhet och möjlighet till kontroll vid delade magasin. Säkerhetsriskerna härleds till:

- minskad kontroll över vilka som kan komma åt samlingarna,
- att olika organisationer har olika rutiner och förhållningssätt, och till att
- det kan finnas otydligheter eller svårigheter i kommunikation över organisationsgränserna.

Ett museum påpekar att behörighetskontroll är viktigt redan idag och kommer behöva upprätthållas även vid eventuell samlokalisering. Andra utmaningar som museerna nämner är:

- Att hitta organisationer som har samma behov gällande klimatanpassning, geografisk placering och föremålens storlek.
- Att organisationers olika behov försvårar för enhetliga lösningar. Ett museum nämner exempelvis att de gärna skulle se en uppdelning vid förvaringen i organiskt och oorganiskt material.
- Att det kan vara svårt att synka tidsplaner mellan olika organisationer som har olika huvudmän.
- Att gemensamhetslösning kan innebära att olika intressenters åtkomst till samlingarna minskar och att klyftan mellan den publika verksamheten och magasinverksamheten ökar.
- Att risken för smuts och skadedjur kan öka.
- Att det finns risker i arbetsmiljön när organisationerna är olika vana vid och har olika rutiner för att arbeta med ohälsosamma ämnen i samlingar, eller andra farliga typer av samlingar.

Ett museum beskriver att de har behov av att dagligen arbeta i magasinerna, exempelvis vid inplacering av nyinkommet material eller accessionsarbete, samt att de har ett behov av att kunna expandera i förhållande till inflödet av material, och påpekar att det kan utgöra en utmaning i gemensamma magasin med andra organisationer.

Ett av centralmuseerna skriver att det inte är aktuellt för deras del att dela magasinutrymme med andra museer. En liten del av det museets samling förvaras i delat magasin idag, en lösning som de på sikt kommer att avveckla. Nio av museerna beskriver att de är positiva eller positiva med förbehåll till att dela magasinutrymmen. Förbehåll som nämns av olika museer är att:

- organisationer som delar förvaltar likartade samlingar och driver likartad museiverksamhet,
- säkerhetsbehoven är tillgodosedda genom tillträdesbegränsningar, exempelvis säkerhetsskåp,
- den geografiska placeringen är sådan som passar museet i fråga,
- det lönar sig ekonomiskt.

De möjligheter som museerna ser med att dela magasinutrymme med andra museer är effektivisering gällande kompetens, resurser samt kostnader. Det nämns även att lösningar kan öka möjligheterna till översyn, samverkan och utveckling. Fyra museer uppger att särskilt specialmagasin skulle kunna delas med andra som har samma behov. Specialmagasin som nämns är tormagasin, frys samt magasin för

acetat/nitrat, stora föremål och för digitaliserat bild- och arkivmaterial. Även samlingar som används mindre frekvent nämns kunna vara aktuella att samlokalisera. Möjligheter till ökad samtransportering nämns som en potentiell vinst. Ett museum skriver:

”Tillsammans blir vi starkare, lättare att kravställa, ha gemensamma mål och prioritera. Tillsammans får vi större genomslag och kan därmed effektivare göra nytta i linje med vårt uppdrag. Det är mera priseffektivt att ha ett acetatmagasin som är riktigt bra än tio som är dåliga eller i bästa fall halvbra. Vi kan dela på bemanning och utrustning, det gör oss säkrare samt vi kan dela expertresurser inom olika materialområden, säkerhet, klimatisering med mera. Tittar på produkten samlingar finns det bara vinst att göra däremot är omställningen troligen arbetsam, det kommer kräva att vi i vår profession lyfter blicken och ser helheten det vill säga vi har en samling vilken vi alla ansvarar för. Här ligger det stora arbetet.”

Inställning till att dela biytor

11 av museerna beskriver att de ser positivt på att dela vissa biytor med andra museer. Ytor som nämns här är karantänrum, frysar, fotoateljéer, packrum, pausrum, mötesrum, fernissrum, verkstäder samt andra lokaler för utställningsförberedelser. Ett museum nämner att det framför allt gäller ytor som inte behövs löpande. Tre av museerna nämner att de delar vissa biytor med andra museer redan idag, exempelvis toaletter, pausrum och registreringsstation.

Inget av museerna är tydligt negativa till att dela specialytor och biytor, men enbart två av museerna nämner potentiella samordningsvinster. Här nämns möjlighet till positiva synergier, ekonomiska fördelar, utbyte med kollegor från andra organisationer och en förbättring av samlingsförvaltningen och arbetsmiljön.

Flera risker och hinder nämns av centralmuseerna. Tre museer beskriver att verksamheten är av sådan karaktär att de behöver närhet och ständigt tillträde till vissa biytor, till exempel konserveringsateljéer, packrum, materialförvaring och verkstadsytor. Utmaningen är att delning kräver detaljplanering och begränsar utrymmet för spontana arbetsinsatser. Ett annat museum ser att de vid något enstaka tillfälle kunde ha nytta av gemensamma utrymmen, såsom fotoateljé, men att det geografiska läget försvårar delning i övrigt. Ett museum nämner risken för kontaminering mellan samlingar när organisationer har olika rutiner.

Sex museer nämner upprätthållande av säkerhet eller tillträdesbegränsning som en utmaning här föremål ska hanteras i gemensamma lokaler. En rad förbehåll nämns också:

- Möjligheten att dela kan variera beroende på behoven i olika projekt, exempelvis objektens känslighet eller särskilda krav från långivare.

- Det krävs ett system för bokning och schemaläggning samt möjlighet till tillträdesbegränsning i de lokaler där föremål periodvis förvaras eller hanteras, exempelvis karantänrum och frysar.
- Det behövs löpande verksamhetsöverskridande planering, och diskussion om rutiner.
- En jämn tillgång till ytorna behöver regleras, så att inte alla tider blir uppbokat av en organisation.
- Utöver säkerhetsaspekter behöver grundaspekter såsom klimat och arbetsmiljö vara tillgodosedda.
- Det geografiska läget kan försvåra och om verksamheterna delar biytor kan det innebära fler transporter.
- Användbarheten av biytor hänger ihop med det geografiska läget och hur funktionen driftas (exempel snickeri eller verkstad).

Inställning till att dela kringtjänster

11 av centralmuseerna beskriver att de ser flera fördelar med att dela kringtjänster som utöver biytor och specialytor även kräver extern personal och organisation i anslutning till magasinerna. De exempel som nämns är konservering, packmästare, bygga pack- och förvaringslådor, fotografering, planering av logistik och transporter, samordnad skadedjurskontroll (IPM), skadedjursanering (till exempel frysning) och städning. De fördelar museerna nämner är att:

- de mindre organisationerna skulle gynnas av enklare tillgång till specialkompetens och specialfunktioner,
- specialkompetensen på de delade kringtjänsterna kan hållas i paritet med en internationell standard,
- det är ekonomiskt och hållbart att kunna återanvända packmaterial (kommentar från utredare: möjligen är det som avses att det behövs en organisation som sorterar och administrerar utrymmen för packmaterial).

Förbehåll som museerna nämner är att tjänsterna ska gå att boka utifrån verksamhetens behov och att det är viktigt med en transparent prisstruktur och möjligheter att ställa krav på tjänsterna. Ett annat förbehåll är att risken för skadedjur behöver minimeras genom regelmässig frysning mellan användningar av material. Ett museum menar att skräddarsydda lösningar behöver finnas för att dessa ytor ska nå maximal effektivitet. Det nämns även praktiska svårigheter med att dela kringtjänster, till exempel att det finns risk för minskad kontroll och säkerhet vid hantering och förflyttning och att den personal som anlitas inte är vana vid att hantera museiföremål.

Idag löser museerna dessa behov genom egen personal samt genom direktupphandling eller avrop på befintliga ramavtal och köp av tjänster, i viss mån delas kringtjänster redan idag. Ett museum ger ett medskick till Riksantikvarieämbetet att utreda hur försäljning av kringtjänster fungerar i förhållande till lagen om offentlig upphandling. Gällande utställningsscenografi skriver ett museum att nätverket Forum för utställare används som en plattform för att dela material med andra. En annan fungerande gemensamhetslösning som nämns är Moderna museets och Nationalmuseets gemensamma drift av Konstbiblioteket, ett av Nordens största specialbibliotek inom konst, fotografi och design. Biblioteket är en informationsresurs för alla anställda på de två konstmuseerna och öppet vissa tider för externa besökare.

Långsiktiga behov

På frågan om hur behovet av magasinlösningar kan se ut år 2050 svarar två av centralmuseerna att tillväxten i samlingen är låg. Ett av dessa museer uppger att de är restriktiva med insamling. Nationalmuseum, Statens försvarshistoriska museer och Statens historiska museer kopplar frågan till sina uppdrag. Statens historiska museer pekar på att tillväxten i samlingarna domineras av inflödet av föremål från uppdragsarkeologiska undersökningar, vilka sker i enlighet med kulturmiljölagen. Behovet av yta styrs därmed av externa faktorer, exempelvis av infrastruktur-satsningar och av vilken kapacitet övriga fyndmottagande museer har att ta emot fynd. Statens historiska museer pekar även på att uppdraget med Sveriges museum om Förintelsen driver på behovet av nya magasinlokaler.

Utifrån enkätsvaren framkommer att de långsiktiga behoven är knutna till:

- att det idag inte finns tillräcklig kapacitet i befintliga magasinutrymmen
- att dagens utrymmen inte uppfyller standardkraven, och till
- behovet att lösa nuvarande förvaringsdilemman.

Fyra museer pekar på sina planer eller möjligheter på sikt att effektivisera användandet av befintliga ytor, där exempelvis entresolering och kompaktsystem nämns. Ett museum framhåller behoven att se över sina magasin för arkiv, bibliotek och fotoarkiv. Flera nämner sina särskilda förutsättningar:

- Ett museum framhåller sitt mål att hålla samlingarna tillgängliga i så hög utsträckning som möjligt, både fysiskt och digitalt, samtidigt som det finns en ambition att upprätthålla säkerheten (till exempel inneklimat, stöld) och kombinera detta med verksamhetens hållbarhetsarbete.
- Ett museum påpekar att föremålshantering är en stor utmaning för museiverksamheterna och att det är bra att ta ett samlat grepp för att synliggöra behoven kopplade till statens gemensamma ägande.
- Ett museum skriver att gemensamma öppna magasin är tänkbara.

- Speciellt för Statens maritima och transporthistoriska museer är att man uppger ett framtida behov av 3000 spårmeter för tåg.
- Speciellt för Statens historiska museer är behovet av fyndmottagningslokal för arbete med accession av framför allt arkeologiskt fyndmaterial, där sådan lokal saknas idag.
- Speciellt för Arbetets museum är att museet inte har behov av magasin, men däremot arkiv och att det i dagsläget finns kapacitet för tillväxtmån i befintliga arkiv.
- Statens museer för världskultur förvaltar samlingar som kommer från olika delar av världen och framhåller sin ambition att kontinuerligt utveckla värdiga och respektfulla processer för sitt arbete med samlingar, för att öka museets förmåga att arbeta utifrån olika perspektiv.
- Scenkonstmuseet framhåller att en speciell förutsättning för museet är den stora mängden inspelningar på diverse olika historiska format som kräver en särskild hantering över tid för att säkerställa bevarandet. Detsamma gäller musikinstrumenten.
- Armémuseum framhåller att resultatet av utredningen *Försvar i förvar* är de samlingar som överförts från Försvarsmakten till Statens försvarshistoriska museer och som förvaras eller visas på olika militärhistoriska museer runt om i landet. Överlevnadspotentialen hos de små lokala museerna är osäker. Armémuseum ser att de i framtiden kan behöva återta depositioner och kan komma behöva en yta på flera tusentals kvadratmeter för att förvara den stora mängden pjäser, fordon och vagnar. Det är därför svårt att uppskatta behovet av yta år 2050.
- Statens maritima och transporthistoriska museer framhåller att karaktären på samlingen kräver magasin där golv, takhöjd, portar och hissar är anpassade för mycket stora tyngder och mått, och har även behov av järnvägsspår för tåg.

Ett av museerna framhåller att lösningar för framtidens magasinsbehov måste präglas av effektivitet och hållbarhet, där även beredskap och en förändrad hotbild ska vägas in, liksom de hot mot kulturarvet som klimatförändringarna medför, till exempel höjda havsnivåer och extremväder. Museet skriver vidare att sektorsgemensamma långsiktiga lösningar är önskvärda för att uppnå effektivisering, hållbarhet och god beredskap, samt att detta bör ske i offentlig regi. Museet ser fördelar med att en sådan lösning ska kunna komma fler museer till del. Museet ser att ett upplägg likt Svensk museitjänst har många fördelar både vad gäller hållbarhet och säkerhet och vill gärna se likande upplägg på flera platser runt om i landet för att vara tillgängligt för fler museer och kulturarvsinstitutioner än de som

finns i Stockholmsregionen. Det skulle också möjliggöra ökad riskspridning, då samlingar förvaras på olika platser.

De framtida behov som museerna nämner särskilt är magasin för stora och skrymmande föremål, kylförvaring, frysförvaring eller förvaring för nitratfilm och asbestrum. I anslutning till magasinerna uppger museerna ett behov av

- packrum,
- utrymme för konservering och foto,
- utrymmen och förråd för restvärdesräddning,
- lastkaj anpassad för både små och stora lastbilar,
- besöksutrymmen som garderober och toaletter,
- studie- och forskarrum,
- parkeringsmöjligheter.

Museerna uttrycker önskemål om att magasinerna ska vara både säkra och tillgängliga. I svaren nämns att personal och gästforskare lätt ska kunna ta sig till magasinerna samt att platsen ska vara i närheten av museernas verksamhetsorter och tillgänglig med allmänna kommunikationsmedel. Det bör vara genomgående hög standard för bevarande och säkerhet samt klimatisering utifrån olika bevarandemål. Det framhålls även att museer gärna ser kringtjänster såsom låd- och box-tillverkning, skadedjurssanering (till exempel värmebehandling).

Ett museum skriver att de inte har behov av att besökare ska kunna ta sig till magasinerna. Ett museum beskriver att fjärrförvaring är en rimlig möjlighet, förutsatt att både medarbetare som gästforskare kan ta sig till platsen och att det finns arbetsutrymmen för åtminstone två personer åt gången. Ett annat museum skriver konkret att ca hälften av ytorna behöver vara tillgängliga geografiskt. Ytterligare ett museum skriver att delar av samlingarna är av sådan karaktär att de behöver vara tillgängliga för forskare i Stockholm.

En sammanvägning av centralmuseernas uppskattning av behovet av magasinsyta år 2050 uppgår till ungefär till 131 000 kvadratmeter, givet att museerna svarat på olika sätt och att flera angivit att en uppskattning är svår att göra.

Sammanfattning av svaren kring digital samlingsförvaltning

Svaren från museerna är i viss mån spretiga, och i många fall svarar de utifrån perspektivet att de redovisar både arkiv, bibliotek och föremålssamlingars hantering. Många redovisar också aggregeringstjänster som K-samsök och NAD,

som inte är förvaltningssystem. Utgångspunkten för nedanstående är att det pratas om samlingsförvaltning av föremål/museisamlingar. Det är dock värt att notera att merparten av organisationerna har separata system inom områdena föremål, arkiv och bibliotek.

Vad som går att utläsa är att några samlingsförvaltningssystem är betydligt vanligare än andra. Sex aktörer anger att de använder Primus, ett norskt förvaltningssystem av Kultur-IT, som också ofta omfattar Digitalt museum, Kultur-NAV och Minnen. Tre aktörer anger att de arbetar inom Axiells familj av program, men bara en har Axiell Collection som är huvudsystemet, de övriga hanterar Ouirä för bibliotek och CALM. TMS (The Museum System) används av ett museum, liksom Carlotta, Alvin och MuseumPlus. Flera aktörer har också beskrivit att de använder hemmasnickrade system.

Inom arkivområdet är det i viss mån högre överensstämmelse, och många använder Digitala Arkivet, Diva och Visual Arkiv. På biblioteksområdet är Libris mycket vanligt, men även Koha och MikroMarc anges.

I viss mån beskriver svaren en sammanblandning mellan system för förvaltning, system för aggregering och system för publicering. Bilden är ganska splittrad, och det verkar vanligt att samma organisation har flera olika system baserat på olika samlingstyper eller ändamål.

Minst en av institutionerna är inne i omstrukturering av sina system, och beskriver i flera fall vad de har för avsikt att göra.

Beskriv hur ni använder era samlingsförvaltningssystem idag

Denna fråga har besvarats på lite olika sätt, men majoriteten av svaren utgår från Spectrum och de processer som beskrivs där, till exempel "förvärv och accession, inkommande objekt, placering och förflyttning, beståndsinventering, katalogisering, utlämning av objekt, inlån, utlån, transporter, tillståndskontroll, samlingsvård och konservering, ekonomisk värdering, försäkring, katastrofplanering, skada och förlust, avyttring, hantering av rättigheter, publikationer osv."

Bara ett museum anger att samtliga spectrumprocesser hanteras i samlingsförvaltningssystemet, övriga svarar att "majoriteten av processerna" hanteras eller att de följer Spectrum "så gott det går". För de flesta förefaller utgångspunkten vara att all information som berör föremålen ska hanteras i systemen, men att detta inte alltid är möjligt. Viss information hanteras fortfarande analogt, till exempel äldre accessionsdokumentation för vissa samlingar.

På följdfrågan om de har information som relaterar till samlingarna men som inte finns i samlingsförvaltningssystemet svarar samtliga "Ja" utom ett museum. Detta är kanske inte så konstigt eftersom det blir en definitionsfråga kring vad "information som relaterar till samlingarna" betyder. I specifikationen anges bland annat att de har information i sitt myndighetsarkiv, att äldre digitalisering lagrats in olika, att det finns information som ännu inte digitiserats eller att hela typer av samlingar fortfarande är utanför systemet, till exempel fotografier. Många anger att

de är i arbete med att få in allt i systemet. Flera aktörer svarar att skälen till denna situation är brist på tid och resurser.

Öppen källkod

På frågan om de har utforskat eller implementerat öppen källkods-lösningar eller andra liknande lösningar för digital samlingsförvaltning, svarar alla aktörer "Ja" utom fyra. De flesta anger att de har något eller några system som är öppen källkod, till exempel Kultur-Nav, KOHA eller GBIF. En aktör beskriver att skälet att de inte använder öppen källkod är att de stora systemen inte är baserade på sådan. Två aktörer anger resursbrist som motivering att de inte har undersökt frågan. Bland svaren finns viss även en sammanblandning mellan "öppen källkod" och "öppen data".

Strategier för långsiktig lagring och bevarande av digitala samlingar

Alla svarar att de har en strategi för långsiktig lagring och bevarande av digitala samlingar utom tre aktörer, men bara fyra av dem som har en strategi svarar att de tillämpar den fullt ut.

Många skriver att delar av strategin ska implementeras framöver, men andra anger specifika tekniska hinder, som att de saknar e-arkiv eller att de inte har tid. Den övergripande bilden är att långsiktigt digitalt bevarande är en utmaning för museerna. Ett av museerna ger ett uttömmande svar på varför de inte tillämpar sin strategi i sin helhet:

"Den statliga grundfinansieringen har inte tagit höjd för att museerna numera har ett stort och alltmer komplext och krävande ansvar för både analog och digital samlingsförvaltning. Detta medför att det saknas personal och resurser för att kunna bedriva en långsiktig och hållbar förvaltningsverksamhet samt att kunna genomföra prioriterade åtgärder och genomföra nödvändig utveckling. Ett annat hinder är avsaknaden av en gemensam nationell strategi och handlingsplan som omfattar hela kulturarvssektorn"

Ett museum skriver specifikt att de anser att samlingsförvaltningssystemets information ska kunna migreras i sin helhet vid behov, men har själva ingen lösning för långsiktigt bevarande av digitala samlingsföremål, exempelvis CAD-ritningar eller film.

Vilka utmaningar upplever ni när det gäller långsiktig lagring och bevarande av digital samlingsinformation?

Den generella bilden hos institutionerna är att digital användning hela tiden ökar, vilket sätter press på att systemen för lagring och säkerhetskopiering måste byggas ut. Det sätter också press på kompetens och är kostnadsdrivande för förvaltningssystemen vilket flera aktörer påpekar. Många tillämpar, eller försöker tillämpa,

Digisams vägledningar, men upplever att det inte räcker eftersom världen förändras och därmed ändras också kravbilden och förväntningarna.

"Den största utmaningen när det gäller långsiktig lagring och bevarande av digital samlingsinformation är de höga kostnaderna för stora eller snabbt ökande datamängder."

Det finns också en osäkerhet inbyggd i frågan eftersom den rör framtida användning. Vissa berör osäkerhet kring filformat, andra känner osäkerhet kring kravbilden: "En betydande svårighet är att fastslå vilka kriterier (lägstnivå) som ska gälla (...) Möjligheterna är många. Dessutom finns det osäkerheter kring framtidens krav och behov."

Ett av museerna ger ett förslag till lösning:

"Varje enskild kulturarvsinstitution har inte resurser och möjlighet att i egen regi bygga upp långsiktiga lagrings- och bevarandemiljöer för digital långtidslagring av framför allt högupplösta originalfiler. Här krävs en nationell kraftsamling där RAÄ, RA och KB i samverkan med museerna bygger upp robusta och hållbara gemensamma tjänster och lagringsmiljöer. "

När det gäller lagring och digitalt bevarande, inom vilka områden ser ni betydande samordningsvinster eller skalfördelar för den digitala samlingsförvaltningen?

På denna flervalsfråga anger många en stor mängd av svarsalternativen. Ett av museerna svarar diskuterande kring frågan: "Det finns samordningsvinster inom alla områden ovan. Att ha ett gemensamt samlingsförvaltningssystem underlättar långtidslagring samt ökar möjligheten till att nå visionen framtagna av central-museerna – En samling! Oändliga möjligheter. Där fokus ligger på användaren och där museerna tillsammans skapar nya förutsättningar för att aktivera, samskapa och utforska våra samlingar digitalt."

Men det finns också en ordning kring var man ser de största vinsterna med samordning. Alla aktörer utom två svarar att det finns skalfördelar med långsiktig datalagring och bevarande samt med delade kompetenser, alla utom tre svarar att gemensamma standarder, alla utom fyra anger delad infrastruktur och kravställan mot systemleverantörer.

Det finns förstås skillnader i tolkning och värdering av frågorna, men bilden är att stordrift skulle vara en möjlig väg framåt - inte minst rörande långsiktigt bevarande, kompetens och standardisering.

På följdfrågan hur man skulle kunna tänka sig att se dessa samordningsvinster realiserade anger aktörerna plattformar och kompetens generellt som en bristvara som tar stora resurser i anspråk, svåra att drifta för de enskilda aktörerna:

"Att bygga upp centrala lagringslösningar för högupplösta originalfiler som bygger på en gemensam infrastruktur/plattform skulle innebära stora effektiviserings- och samordningsvinster och i förlängningen även minska den sammanlagda kostnaden för museernas långsiktiga förvaltning. Ett stort, komplext och resurskrävande arbete som mycket få museer idag har egna möjligheter och resurser att lösa själva. Framför oss ser vi en satsning där hela kulturarvssektorn (arkiv, bibliotek och museer) går samman och bygger upp en gemensam lösning som Regeringen står bakom."

Men det finns också aktörer som förvisso ser fördelar, men också nackdelar och svårigheter att göra verklighet av samordning inom sektorn. Huvudsakligen handlar dessa om olikheten mellan olika domäner inom museisektorn:

"Vi ser vinster inom samtliga av de listade områdena, men ser också att detta är i det närmaste omöjligt att få till, på grund av olikheten mellan samlingarnas natur på olika kulturinstitutioner (...) Delad infrastruktur tror vi blir väldigt svårt – det finns väldigt upparbetade infrastrukturer på plats redan och vi ser även att samlingarnas karaktärer är så olika att en gemensam infrastruktur skulle vara väldigt svårt att implementera. (...)"

"För mindre aktörer är samordning mycket viktigt både gällande långsiktighet och kostnadseffektivitet. Branschens större aktörer bör bidra med delad kompetens, men att samordna system och praktiker mellan de större aktörerna är en stor och ev. inaktuell fråga."

Det finns alltså en gemensam bild av att området har stora möjligheter, men också en hel del tänkbara problem:

"Om det vore möjligt att komma överens om gemensamma standarder för filformat och tekniska specifikationer, vore det lättare att förbereda sig för de framtida utmaningarna. För närvarande testas olika lösningar samtidigt, eftersom det inte finns någon gemensam standard. Detta leder till stora onödiga datavolymer och därmed höga extrakostnader."

Rörande tänkbara hinder för att uppnå samordningsvinster ser många att det är svårt (till följd av ovanstående beskrivning) att tydliggöra ansvarsfrågan och att beskriva en sådan tjänst i detalj. Andra anger problem med basfinansiering, öronmärkta FoU-medel och nationella uppdrag eller juridik.

Det är få som ser en total sammanslagning som tänkbar i nuläget, men vissa delar av verksamheten skulle vinna stort ekonomiskt och kompetensmässigt på att samordnas. Sammanfattningsvis beskriver ett av museerna bilden bra:

"det finns stora utmaningar med att samordna museernas information i ett gemensamt samlingsförvaltningssystem, på grund av den stora variationen i informationen och registreringen. Däremot finns fördelar ur beredskaps- och säkerhetsperspektiv med gemensamma lösningar för säkerhetskopiering och bevarande av informationen."

Den sammantagna bilden är att den mångfasetterade floran av system och lösningar, ofta till följd av historisk frånvaro av samordning, blir svår att samordna idag. Men att en lösning för digitalt långsiktigt bevarande (där ännu inte sådan flora har utvecklats) är enklare att etablera nu innan den finns på plats. Stora mängder äldre data som förvaltas och är icke-standardiserad utgör också ett problem.

Samarbetar ni idag med andra parter inom digital samlingsförvaltning?

Alla aktörer utom två anger att de samarbetar med andra. Det rör i första hand de institutioner som delar samlingsförvaltningssystem med andra aktörer (exempelvis Primus-gruppen), men också samarbeten med aktörer som har liknande samlingar. Det är dock svårt att ge en samlad bild, eftersom området är så stort:

"Samarbeten med andra kulturarvsinstitutioner sker på olika nivåer inom ramen för alla de samlingssystem som museet använder sig av. Det stora och formaliserade samarbetet sker framför allt inom ramen för eKultur där över 400 museer och andra kulturarvsinstitutioner från Sverige och Norge samverkar inom ramen för det museiägda och ickekommersiella företaget KulturIT."

Även samverkan inom databasnätverket och Wikimedia omnämns.

Bilaga 4. Enkät till kunder hos Svensk museitjänst och sammanfattning av svar

Följebrev till enkät om Svensk museitjänst

Denna enkät är riktad till er som idag är kunder hos Svensk museitjänst. Enkäten är en del av Riksantikvarieämbetets utredning om en långsiktig samlingsförvaltning. Mer om [regeringsuppdraget](#).

Observera att ni inte ska lämna information som kan omfattas av sekretess i svaren, till exempel uppgifter som rör säkerhetsarrangemang till exempel uppgifter som rör säkerhetsarrangemang och sårbarheter.

Har ni funderingar eller behöver förtydliganden kring frågorna, tveka inte att kontakta projektledare Sara Eriksson.

Mail: sara.eriksson@raa.se

Telefon: 08-5191 85 28

Enkäten ska bevaras organisationsvis via [följande länk](#). Vi vill ha ett svar per organisation, **senast den 22 mars**. För att underlätta er beredning av svaren bifogar vi även frågorna nedan:

1. Varför har ni valt att hyra lokaler hos Svensk museitjänst?

2. Vilka för- och nackdelar ser ni med Svensk museitjänsts geografiska placering?

3. Ungefär hur stor andel av era samlingar förvaras hos Svensk museitjänst?

Uppge om möjligt i procent.

4. Har ni behov av biytor, specialytor eller specialmagasin som Svensk museitjänst inte kan tillgodose idag?

*Magasin är platser där samlingar bevaras när de inte är utställda. Till magasinerna hör ofta biytor och specialytor. Med **biytor** menas till exempel pausrum, toaletter, registreringsstation, packrum eller materialförvaring. Med **specialytor** menas till exempel konserveringsateljéer, fotoateljéer, karantänrum, verkstäder och frysar. **Specialmagasin** är magasin som är anpassade efter olika behov, exempelvis torrklimat, kylmagasin, frysmagasin, acetat/nitratmagasin, säkerhetsmagasin/värdevalv, magasin för stora föremål, spritmagasin eller magasin med låg syrehalt.*

5. Är ni nöjda i övrigt med de tjänster som Svensk museitjänst tillhandahåller idag?

Beskriv gärna både positiva reflektioner och utvecklingspotential.

6. Beskriv ert förhållningssätt till att dela kringtjänster med andra organisationer som utöver biutor och specialytor även kräver extern personal och organisation.

Med kringtjänster menar vi exempelvis hantering och utlån av packmaterial, tillverkning av packlådor och utställningsscenografi, bibliotekstjänster, laboratorietjänster, transport och logistik.

7. Uppskatta era behov av magsinslösningar år 2050.

Uppskatta behoven i kvadratmeter samt om möjligt i kubikmeter. Behoven kan också handla om gemensamma lösningar, speciallösningar eller tillgänglighet. Med tillgänglighet menas exempelvis möjligheten för personal att ta sig till magasinen och möjligheten att hitta och arbeta med föremålen. Tillgänglighet kan också avse möjlighet för besökare att ta sig till magasinen.

Sammanfattning av enkätsvar från kunder till Svensk museitjänst

29 organisationer som idag är kunder hos Svensk museitjänst har besvarat enkäten. Av de svarande är sex centralmuseer. De övriga är andra förvaltare av statliga samlingar, stiftelsemuseer, privata museer, konstnärsstiftelser, konsthallar, företag, privata samlare och universitet.

Fördelar och nackdelar med Svensk museitjänst – utbud och placering

Anledningen till att kunder har sökt sig till Svensk museitjänst är både praktiska och ekonomiska. För centralmuseer har Svensk museitjänst funnits som ett tillgängligt alternativ vid omorganisationer eller när man behövt nya magasin för att förbättra bevarandeförhållanden för sina samlingar. Centralmuseerna motiverar sitt val med att lösningen är ändamålsenlig, att placeringen är på lagom avstånd från verksamheterna, det är enkelt för personalen att ta sig till platsen med lokaltrafik och att hyran samtidigt kan hållas lägre än på mera centrala platser i Stockholm. Det framhålls också att lokalerna är adekvata med möjlighet att anpassa för olika klimat och där kunden kan välja att inreda lokalerna som de önskar. Det nämns att verksamheten har en hög säkerhetsnivå och en god kompetens inom området. Samlokalisering nämns ge en effektivare samlingsförvaltning och att det är bra att det finns personal som tar hand om byggnaden och sköter det praktiska med klimat, larm och dylikt.

Liknande anledningar nämns av övriga kunder, men även att verksamheten uppfattats av flera som en mer trygg och långsiktig lösning då den drivs av en myndighet. Lösningen beskrivs som fördelaktig för de mindre museerna, och det framhålls att möjligheten till kringtjänster har varit hjälpsam. Andra anledningar som nämns är att verksamheten är professionell, att det finns sakkunnighet inom området och att det finns service som inte går att få i en annan förvaringslösning. Priset nämns som en anledning till att man valt Svensk museitjänst, men framför allt är det säkerhet och möjlighet till klimatisering som nämns som orsaker.

Flera nämner beredskapsperspektivet. Byggnadens anonymitet nämns vara en fördel. Att placeringen är en bit utanför Stockholm upplevs vara mer säker vid en krissituation, samt att det inte finns några kända skyddsobjekt i närheten. De flesta kunder har enbart en del av sin samling förvarad hos Svensk museitjänst, och det nämns vara en fördel att ha samlingen utspridd på flera platser.

Att platsen finns på en pendeltågslinje nämns som en fördel flera gånger, då det underlättar för personal, forskare och besökare att ta sig till platsen. Det är svårare att komma över så stora ytor närmare Stockholm, skriver en kund. Det nämns att det är bra transportmöjligheter för leveranser och för att transportera samlingar.

Samtidigt som placeringen uppfattas som fördelaktig tar det trots allt tid att ta sig dit och är svårt att hitta för forskare. En kund skriver att det kan vara bökigt att nå platsen från tågstationen till fots vid dåligt väglag. Flera nämner att lösningen med utlokaliserade samlingar är något som i sig medför nackdelar, till exempel att man behöver transportera kulturarvet och att extern magasineringskräver mer planering i det dagliga arbetet. Medarbetare behöver avsätta mer tid för olika uppgifter och arbetet kan inte ske spontant, oftast behöver man förlägga en hel arbetsdag i Tumba. En av de svarande skriver att de har ett behov av att samla sina samlingar närmare verksamhetsorten.

11 av de svarande ser inga nackdelar med Svensk museitjänst. Övriga nämner nackdelar som:

- att området kan bli attraktivt som boendemiljö när staden växer, något som kan öka hyresnivån på sikt och försvåra för museimagasinens expansion,
- att det finns industrier i närheten av magasinet, i synnerhet när det rör sig om tillverkningsindustri,
- att byggnaden delas med andra företag och verksamheter som har verkstäder, då det ökar säkerhetsrisken och risk för olyckor såsom brand,
- att lokalen inte är konstruerad för ändamålet från början,
- att det är två olika hyresvärdar då det medför risker och komplicerar underhåll och drift och minskar möjligheten till långsiktighet,
- att det ur beredskapsperspektivet kan vara riskabelt att samla stora delar av det gemensamma kulturarvet på samma plats,
- att byggnadens topografiska placering kan utgöra en risk i en tid av sjunkande grundvattennivåer och stigande havsnivåer.

Det nämns även att det är en nackdel att verksamheten enbart finns på en plats, sett till sektorn som helhet, då kulturarvsinstitutioner utanför Mälardalen inte har möjlighet att förhyra lokaler. En kund skriver:

För många mindre organisationer skulle upplägget med gemensamt resursutnyttjande kunna göra stor skillnad för den långsiktiga samlingsförvaltningen.

Synpunkter på servicen idag

Det nämns i svaren att man ser positivt på utvecklingen på Riksantikvarieämbetet med nya museiavdelningen, samt att det finns positiva synergier i en gemensamhetslösning som Svensk museitjänst. Av de svarande är 17 enbart nöjda med de tjänster som Svensk museitjänst tillhandahåller idag. Några motiverar med att:

- personalen är hjälpsam och kunnig,
- det är lätt att få tag på personal via telefon och mejl,
- det är bra service gällande klimat, samordnad skadedjurskontroll, omdisponering av lager, truckkörning, emottagning av leveranser och viss skräphantering,
- säkerheten är bra och att rutinerna kring nycklar/passerkort är rimliga.

Övriga nämner utvecklingspotential på flera områden sett till dagens service:

- bättre och snabbare kommunikation gällande hyresgästfrågor, avtal och avvikelser, man vill se förbättring i löpande återkoppling och tätare hyresgästmöten,
- möjlighet till snabbare hjälp och service,
- att klimatet följs upp bättre och hålls enligt avtal, samt att avvikelser rapporteras så snart som möjligt,
- bättre säkerhet vid inlastning/intag,
- återkommande och fler genomgångar av säkerhet i lokalerna och brandövningar.

Fyra av kunderna nämner att man uppfattar Svensk museitjänst vara underbemannat, där två skriver att kommunikationen och återkopplingen blivit sämre de senaste åren. Det nämns att överenskomna åtgärder i lokalerna drar ut på tiden eller inte utförs alls och att överenskomna återkopplingar, exempelvis rapporter efter besiktningar, uteblir. Ytterligare ett museum skriver att om verksamheten ska kunna utvecklas behövs fler personella resurser. Ett museum beskriver en incident kopplad till klimatfrågor och brister i kommunikation kopplat till incidenten. En kund hänvisar till att Svensk museitjänst tidigare erbjudit föredrag och diskussioner kring samlingsförvaltning och skriver att det vore "en dröm" om Svensk museitjänst kunde fungera som en nod för ökad kontakt mellan museerna, samt även

tillhandahålla konserverings- och transporttjänster samt kvalitetssäkrade material för emballering och förvaring.

Nuvarande och långsiktiga behov

Hälften av de svarande har inga ytterligare behov av biytor, specialytor eller specialmagasin. Hälften uppger nuvarande och framtida behov av:

- utökad magasinsyta för tillväxt och återtagande av depositioner,
- kylmagasin,
- frysförvaring,
- frysar eller frysrum för sanering,
- saneringsrum, till exempel gemensam värmesanering,
- karantänrum,
- säkerhetsmagasin/säkerhetsvalv,
- möjlighet för magasinering av långa föremål (mer än 10 meter),
- höghöjdslager (5 m takhöjd)
- magasin utan inredning för pall och stora objekt,
- bil- och vagnsmagasin med tak och infart (minst 3 m i höjd),
- möjlighet att hyra in sig i delat magasin,
- visningsbara magasin,
- magasin med arkivstandard,
- magasin för temporär förvaring med god säkerhetsklassning och klimat,
- temporära mottagningsrum för grovrengöring och tillfälliga arbetsplatser,
- utrymmen för forskning på föremål och samlingar,
- biytor för förvaring av bland annat packlådor och packmaterial,
- restvärdesräddningsförråd,
- att hyra eller hyra in sig i konserveringsateljéer, packrum, verkstäder och fotoateljéer,

- att låna eller tillfälligt hyra biytor som kontor och mötesrum, gärna med fönster
- personalutrymmen, så som lunchrum, pausrum och toaletter,
- möjlighet att låna utrustning för att skanna och dela på arbetsredskap, skyddsutrustning och återanvändningsbart packmaterial
- återkommande container för grovskräp (exempelvis pallar och stora trälådor),
- fungerande WiFi i magasinerna,
- lastkaj anpassad för både små och stora lastbilar,
- parkeringsmöjligheter.

Förvaring för acetat och nitrat är det som nämns flest gånger. Ytterligare medskick är att ett gemensamt materialmagasin där flera kan samsas om material skulle kunna vara resurseffektivt. Kringtjänster som sophämtning samt truckkörning och flytt av föremål nämns som behov.

Utöver de ovan beskrivna behoven av biytor, kringtjänster och specialmagasin uppger 16 av kunderna att de inte ser ett tydligt behov av att förhyra mer magasinssyta på 25 års sikt. Övriga kunder uppger ett ökat behov av magasinlösningar på allt ifrån 30 till 26 500 kvadratmeter. Två av centralmuseerna beskriver att användningen av de nuvarande förhyrda ytorna skulle kunna effektiviseras, genom exempelvis entresoleringar och kompaktsystem. Ett av museerna uppger hållbarhet som ett av skälen för ambitionen att effektivisera, samt att de har behov av att externförvara böcker som har låg efterfrågan.

Det är olika inställningar till att dela kringtjänster som även kräver personal och organisation, vissa ser att det finns behov och möjligheter, andra framhåller risker, exempelvis säkerhet när extern personal ska hantera organisationens objekt. Flera nämner dock att gemensam lösning för transport, logistik och tillverkning och tillhandahållande av emballering och packning är sådant man önskar kunna ta del av.

Vad gäller de långsiktiga visionerna framkommer det i svaren att närheten till verksamheternas placering i Stockholm är viktigt, liksom bra tillgång till kollektivtrafik för dagligt arbete och besökare. Man vill se ökad tillgänglighet för forskare, där magasinerna är delvis visningsbara och kompletterade med forskarrum. Det framhålls att olika samlingar har olika behov och magasinerna behöver vara anpassningsbara och säkra. Man vill också se ett ökat fokus på beredskap och den förändrade hotbilden för kulturarvet.

